T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEMETTÜAT KAYITLARINA GÖRE 19. YÜZYIL ORTALARINDA KİRAZ/KİLAS KAZASININ SOSYO-EKONOMİK DURUMU (1844-1845)

HAZIRLAYAN

Aytaç TÜTÜNCÜ

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Ferhat BERBER

MANİSA 2019

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEMETTÜAT KAYITLARINA GÖRE 19. YÜZYIL ORTALARINDA KİRAZ/KİLAS KAZASININ SOSYO-EKONOMİK DURUMU (1844-1845)

HAZIRLAYAN

Aytaç TÜTÜNCÜ

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Ferhat BERBER

MANİSA 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak sunduğum "*Temettüat kayıtlarına göre 19. Yüzyıl Ortalarında Kiraz/Kilas Kazasının Sosyo-Ekonomik Durumu (1844-1845)"* adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2019

Adı Soyadı

İmza

KISALTMALAR LİSTESİ

AÜDTCF. : Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi

Bkz. – bkz. : Bakınız

BOA. Reh. : Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi

C. : Cilt

Cbü: Celal Bayar Üniversitesi

Çev. : Çeviren

Der: Derleyen

DİA. : Diyanet İslam Ansiklopedisi

DTCF: Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi

Haz. : Hazırlayan

MEB. : Milli Eğitim Bakanlığı

NFS.d. : Nüfus Defteri

OTAM: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi

s. : Sayfa

SBE: Sosyal Bilimler Enstitüsü

T. C. : Türkiye Cumhuriyeti

TDVİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

TTK. : Türk Tarih Kurumu

Yay. : Yayınları

YKY: Yapı Kredi Yayınları

YT. : Yeni Türkiye

Mad: Madde

Md: madde

ÖZET

Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar gelen zengin arşiv belgeleri içinde Temettüat Defterlerinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Temettüat defterleri 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik, sosyal hayatı açık bir şekilde bizlere göstermektedir. Temettüat Defterleri genel itibari ile bir bölgenin demografik, etnik yapısına, fert düzeyinde menkul ve gayr-ı menkul kaynaklarına, vergi mükellefi olan kişilerin yıllık kazancına, işletmelerin büyüklüğüne, toplam miktardaki vergi yüküne, işgücüne ve kişilerin mesleği, yetiştirilen tarım ürünlerine ve beslenen hayvanlara, ticari ve sınai müesseselerine ışık tutmaktadır. Bu defterler 19. yüzyıl ortalarındaki Osmanlı sosyal ve ekonomik durumunu açıklayacak içerik ve zenginliğe sahiptir. Kişilerin sahip olduğu tüm mal varlıklarını kayıt altına alan Temettüat defterleri, Osmanlı taşrasında yaşayan topluluklara ait ayrıntılı bilgiler vermektedir. Temettüat defterleri toplam toprak miktarı, toplam ekili ve nadas arazileri miktarı, üretime için ayrılan topraklar, ürün çeşidine göre ayrılan toprak miktarı ve bu ürünlerden sağlanan hasılalar, hayvan sayıları ve gelirleri, çeşitli sınai, ticari ve hizmet iş kolları hususlarında ayrıntılı bilgiler vermektedir.

Bu çalışmada, Kiraz nahiyesine ait Temettüat defterleri incelenmiştir. Birinci bölümde, nüfus ve sosyal yapı özellikleri, ikinci bölümde tarım ve üretilen ürünler, üçüncü bölümde hayvancılık, dördüncü bölümde vergiler, temettüat defterlerindeki vergi mükelleflerinin sektörel dağılımı ve vergi mükelleflerinin sosyal statüleri ele alınmıştır. Beşinci bölümde gelirler, konusuna değinilmiştir. Çalışma bir sonuç, kaynakça ve ek tablolar bölümü ile son bulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kiraz, Temettüat Defteri, Temettü, Vergi.

ABSTRACT

Temettüat defterleri (Profits and earnings registries) have an important place among the rich archival documents from the Ottoman Empire to the present. Temettüat defterleri clearly show the economic and social life of the Ottoman Empire in the 19th century. Temettüat defteri sheds light on the demographics and ethnical structure of a region, the level of property and immovable property at the level of people, the annual earnings of the taxpayer, the size of the enterprises, the total tax burden, the labor force and the occupation of the individuals, the agricultural products and the animals fed, the commercial and industrial establishments. These registries have the content and richness to explain the Ottoman social and economic situation in the mid-19th century. Temettüat defterleri, which record all the assets of individuals, provide detailed information about the communities living in the Ottoman provinces. Temettüat defterleri provide detailed information about total amount of soil, total amount of cultivated and fallow land, land allocated for production, amount of land allocated according to product type, yields, livestock numbers and revenues, various industrial, commercial and service sectors.

In this study, Temettüat defterleri of Kiraz subprovince and its villages were investigated. In the first part, the administrative structure and population, the sectoral distribution of taxpayers in the Temettüat defterleri and the social status of the taxpayers were discussed. In the second part, the economic structure, animal husbandry, products and production quantities and taxes in the sub-district were discussed. The last chapters were about tax and income. The study resulted in with a conclusion, bibliography and additional tables.

Key words: Kiraz, Temettüat Defteri, Profit, Tax.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik tarihine olan ilgim şahsımı, Temettüat defterlerini araştırmaya ve bu alan doğrultusunda okumalar yapmaya yönlendirmiştir. Arşivlerin son dönemlerine bakıldığında, Osmanlı Devleti'ne ait Temettüat defterlerinden faydalanılarak, devletin 19. yüzyıldaki sosyal ve ekonomik açıdan yapısını ortaya koyan araştırmaların arttığını görmekteyiz.

1844-1845 yılına ait Kiraz kazası Temettüat defterlerinin okunması ve yorumlanması akabinde ortaya çıkan bu çalışmada, 19. Yüzyıl dönemlerinde Kiraz kazasının sosyal ve ekonomik yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmamın hazırlanması aşamasında bilgi ve desteğiyle her zaman yanımda olan ve bana yol gösteren danışmanım Sayın Dr. Öğretim Üyesi Ferhat BERBER'e, gerek maddi gerek manevi yardımlarına ihtiyaç duyduğum süre zarfında desteklerini sürekli yanımda hissettiğim, Sayın Aybars, Bahar ve Hilal MANER'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca yüksek lisans eğitimim sırasında manevi desteğini her zaman hissettiğim değerli dostlarım Burak ALTUNSOY ile Abdulrezzak GÜMÜŞ'e öğrenim hayatım boyunca beni maddi ve manevi olarak destekleyen ve hep yanımda olan aileme yürekten teşekkür ederim. Ayrıca İngilizce çeviride yardımcı olan Deniz YÜKSEL dostuma tablo ve araştırma kaynaklarında desteklerini esirgemeyen Süleyman ALAN ve Emine ÇELİK arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Aytaç TÜTÜNCÜ

BURSA

2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ IV

ÖZET V

ABSTRACT VI

ÖNSÖZ VII

İÇİNDEKİLER VIII

GİRİŞ 1

1. TEZ HAKKINDA 1

2. TEMETTUAT TAHRİRLERİ VE DEFTERLERİNİN OSMANLI SOSYO-EKONOMİK TARİHİ AÇISINDAN ÖNEMİ 4

2.1. 19.Yüzyıl Öncesinde Vergi/Gelir Esaslı Defterler 4

2.2. Temettuat Tahrirleri ve Defterleri 13

2.2.1. Temettuat Defterlerinin Kapsam ve İçeriği 25

2.3. Kilas Nahiyesi Temettuat Defterleri 30

3. KİRAZ HAKKINDA 33

3.1. Bölgenin Coğrafi Özellikleri 33

3.2. Kiraz İsminin Kaynağı 34

BİRİNCİ BÖLÜM

KİRAZ'DA NÜFUS VE SOSYAL YAPI

1.1. NÜFUS 36

1.2. KİRAZ'DA SOSYAL YAPI 39

1.2.1. İsimler 39

1.2.2. Unvanlar 42

1.2.3. Lakaplar 45

1.2.4. Meslekler 49

1.3. KİRAZ'DA DİĞER SOSYAL ÖZELLİKLER 53

İKİNCİ BÖLÜM
KİRAZ'DA TARIM

2.1. ARAZİ KULLANIMI 55
2.2 ÜRÜNLER - ÜRETİM 64
2.3. ORTAKLIK 76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KİRAZ'DA HAYVANCILIK

3.1. HAYVAN ÇEŞİTLİLİĞİ 78
3.1.1. Büyükbaş Hayvancılık 80
3.1.2. Küçükbaş Hayvancılık 83
3.1.3. Yük ve Binek Hayvancılığı 85
3.1.4. Arıcılık 87

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
VERGİLER

4.1. VERGİ MİKTARLARI 91
4.2. VERGİ TÜRLERİ 93
4.2.1. Vergi-yi Mahsusa 93
4.2.2. Öşür Vergisi 94
4.2.3. Hububat Vergileri 95
4.2.4. Hububat Dışı Üretim Vergileri 97

BEŞİNCİ BÖLÜM
GELİRLER

5.1. KİRA GELİRLERİ 100
5.2. HİSSE GELİRLERİ 102
5.3. MESLEKİ GELİRLER 104
5.4. ZİRAİ GELİRLER 105

SONUÇ 110
KAYNAKÇA 113
EKLER 122

GİRİŞ

1. TEZ HAKKINDA

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş sınırlara sahip olması ve değişik coğrafi özellikleri olan jeopolitik açıdan önemli bölgeleri elinde bulundurması nedeniyle sosyo-ekonomik yapısını bir bütün olarak açıklamak bir hayli zor görünmektedir. Bundan dolayı her yörenin sosyo-ekonomik özelliklerini ayrı ayrı incelemek bize daha sağlıklı bilgiler verecektir. Dönemin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koymamıza yardımcı olacak ve Osmanlı Devleti'nin tarihi hakkında çok geniş bilgilere ulaşmamızı sağlayacak olan temel kaynak niteliğindeki arşiv belgelerinden biri "*Temettüat defterleri"*dir.

Tezimizde Aydın Vilayeti dâhilinde Ödemiş'e bağlı "*Kiraz (Keles) Nahiyesi"*ne ait Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Maliye Varidat Temettüat (BOA. ML. VRD. TMT. D.) 02188A[1] defterine göre "*Kiraz nahiyesi"*ne bağlı Akkeçilü Karyesi[2], Arkacılar Karyesi[3], Ayasra Karyesi[4], Çanakçı Karyesi[5], Çavuşdağı Karyesi[6], Çölmekçi Karyesi[7], Elin Karyesi[8], Ennar Karyesi[9], Haliller Karyesi[10], Karabaş Karyesi[11], Sırmalı Karyesi[12], Şehidoğlu Karyesi[13], Umurca Karyesi[14], Yakası Karyesi[15] , Karaman Çiftliği[16], Yakalar Çiftliği[17] olmak üzere 15 adet köy ve 2 adet çiftlik bulunmaktadır. Ayrıca adı geçen defterde karyelerde yer alan hane reisleri ve onların sahip oldukları meslekler, yıllık kazançları, sahip oldukları değirmen, dükkân, han, gibi gayr-ı menkuller ve yine sahip oldukları hayvanlar yer aldığı gibi bir yıl boyunca ödedikleri verg-i mahsusa ve öşür vergilerinden kayıtları yer almaktadır.

---

[1] ML. VRD. TMT. d. 02188.
[2] ML. VRD. TMT. d. 02176.
[3] ML. VRD. TMT. d. 02179.
[4] ML. VRD. TMT. d. 02186.
[5] ML. VRD. TMT. d. 02175.
[6] ML. VRD. TMT. d. 02173.
[7] ML. VRD. TMT. d. 02174.
[8] ML. VRD. TMT. d. 02178.
[9] ML. VRD. TMT. d.02177.
[10] ML. VRD. TMT. d.02180.
[11] ML. VRD. TMT. d.02183.
[12] ML. VRD. TMT. d.02181.
[13] ML. VRD. TMT. d.02182.
[14] ML. VRD. TMT. d.02187.
[15] ML. VRD. TMT. d.02189.
[16] ML. VRD. TMT. d.02185.
[17] ML. VRD. TMT. d.02185.

Tutulan kayıtlarda ekseriyetle hane reisleri ve hane reislerinin icaren topraklarını kullandıkları kimselerin adları bulunmaktadır. Ayrıca tarımsal arazinin türü (tarla, bağ, bahçe v.s) ve yüzölçümü ile üretilen ürünler de bu defterlerde görülmektedir.

Defterlerde, buralarda yaşayan hane reisleri, hane reislerinin meslekleri, hane reislerinin yıllık kazançları, bir yılda verdikleri vergi-i mahsusa ve öşür vergileri, sahip oldukları değirmen, dükkân, han, değirmen gibi gayr-ı menkuller ve yine sahip oldukları hayvanlar ve bu hayvanlardan elde ettikleri hâsılat bulunmaktadır. Ayrıca tarımsal arazinin türü (tarla, bağ, bahçe v.s) ile üretilen ürünler de bu defterlerde görülmektedir.

Tüm bu belgeler ışığında "Kiraz nahiyesinin sosyo-ekonomik yapısını yorumlamaya çalışılacaktır.

Çalışmanın Amacı: Araştırmanın temel amacı Temettüat defterlerinin yerel tarihçilik açısından ne denli önemli olduğuna dikkat çekmek ve bu defterlerden hareketle Kiraz nahiyesinin sosyal ve ekonomik yapısına dair bir tablo sunmaktır.

Çalışmanın Önemi: Özellikle ülkemizin bugünkü sosyal ve ekonomik yapısının ortaya çıkışında çok etkili bir süreç olan Tanzimat döneminde, ülkenin sosyal ve ekonomik durumunun en sağlıklı bilgiler ile ortaya konulması Türk tarihçiliği açısından zaruridir. Ancak ülke geneline ait tablonun sağlıklı biçimde ortaya konulabilmesi için öncelikle, mahalli tarih çalışmalarının kalite ve sayısal olarak artması gerekmektedir. Bu bağlamada XIX. Yüzyılda Batı Anadolu'da bir yerleşim yeri olan *"Kiraz Nahiyesi"* nin Temettüat defterleri ışığında *sosyo-ekonomik* yapısını ortaya koyarak sözü edilen amaca katkı sağlanmaya çalışılacaktır. Ayrıca bu çalışma bugün bir ilçe konumunda olan Kiraz'ın bundan yaklaşık 170 yıl önceki durumunun tespit edilmesinin de hem yerel tarih araştırmalarına katkı sağlayacağı ve *"Kiraz"* tarihine de farklı bir bakış açısı getireceğini düşünülmektedir.

Çalışmanın Yöntemi: Çalışmanın yöntemi üç aşamalı olarak değerlendirilebilir. Bunlardan ilki; kaynak kritiği ve çevirisidir. Öncelikle ele alınan defterler iç kritiğe tabi tutulmuş ve defter bilgilerinin sahihliği, rakamsal ifadelerin

doğruluğu ve tutarlılığı incelenmiş, köylerin Kiraz'a ait olup olmadığı tespit edilmiştir. Ardından defterler Osmanlıca alfabeden günümüz Türkçe alfabesine aktarılarak defterin transkripsiyonu yapılmıştır.

İkinci olarak; bilgilerin işlenebilir anlamlı verilere dönüşmesi için bilgisayar ortamında Excel programı formatında tablolar oluşturulmuştur. Her yerleşim birimi için ayrı ayrı oluşturulan ana tablolardan tasnifli yan tablolar (tarım, hayvancılık, vergilendirme, v.s.) üretilmiştir.

Yöntemin üçüncü ayağında ise defter verileri literatüre girmiş ilgili eserlerin desteği ile metne dönüştürülerek tez çalışmasının bölümleri ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmanın Sınırları: Çalışma zaman olarak 19. yüzyılın ilk yarısına odaklanmakla birlikte, ana kaynaklar olan Temettüat defterlerinin tutulduğu 1844-1845 yıllarına yoğunlaşılmıştır. Mekân olarak da Aydın Vilayeti'ne bağlı Ödemiş Kazası'na tabi Kiraz (Kilas) Nahiyesi ile sınırlıdır.

2. Temettüat Tahrirleri ve Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi Açısından Önemi

2.1. 19. Yüzyıl Öncesinde Vergi/Gelir Esaslı Defterler

Devletler varlıklarını devam ettirmek için çeşitli harcamalarda bulunmak ve bu harcamaları karşılayacağı finansal kaynaklar temin etmek zorundadır. Bu yüzden devlet gelirlerini belirlemek, eldeki verileri tespit edebilmek için amacıyla sayımlar yapıyordu.[18] Yapılan sayımlarla devletin elinde bulunan gelir kaynakları belirlenirdi. Osmanlı Devleti'nde Temettüat defterlerinden önce de vergilerin kayıt altında tutulduğu defterler vardı. Bunlardan tahrir defterleri, cizye ve avarız defterleri, Osmanlı'nın sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve demografik tarihi açısından önemli olan diğer vergi defterleriydi. Esasında bu defterler ilk defa 1831 yılında yazımına başlanan nüfus defterlerini de katarsak Osmanlı defter geleneğinin birer parçasını oluşturmaktadır.[19] Temettüat sayımı ve defterlerine geçmeden evvel, önceki dönemlerde vergi amaçlı yapılan sayımları ve tutulan defterleri anlamak gerekmektedir.

Tahrir defterleri, Osmanlı Devleti'nin askeri, iktisadi ve sosyal hayatını ortaya çıkarması bakımından önemli kaynaklardır. Osmanlı Devleti fethini gerçekleştirdiği bir bölgeyi, fethinin arkasından tahrir defterlerine kayıt altına alırdı. Kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti, tıpkı kendinden önceki Türk devletlerinin izlediği yönteme başvurarak, vergi gelirlerini tespit etmek amacıyla "tahrir" (sayım) yöntemini kullanmıştır. Tapu tahrir defterleri adıyla bilinen defterlerin asıl ismi *"Defter-i Hakani*"lerdir. 1858 Arazi Kanunnamesinin yayınlanması ile birlikte, Defter-i Hakani Nezareti kuruldu. Nezaretin kurulmasının ardından mevcut defterler tapulardaki ihtilaf durumunda, anlaşmazlıkları çözmek için başvurulan ana defterler olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu sebeple mevzubahis defterler, özellikle arşiv çalışması yapanlar arasında Tapu Defteri veya Tapu Tahrir Defteri diye anılmaya başlanmış ve bu tabir yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından yaygın bir şekilde kullanılmıştır.[20] Tahrir defterleri; Osmanlı Devleti'nin genel vergi mükelleflerinin bilinmesi bunun yanında ele geçirilen toprakların hangi alanda tasarruflara ayrılacağı

[18] Ahmet Tabakoğlu, Türk İktisat Tarihi, Dergâh Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 1988, s.164.
[19] Muhammet Bedreddin Şimşek, Temettuat Defterlerine Göre Biga Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1840-1845), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2013. s.2.
[20] Ahmet Tabakoğlu, Osmanlı Mali Tarihi, Dergâh Yayınları, 1.Basım. İstanbul, 2016, s.162.

ve yetiştirilen tarım ürünlerinin çeşitlerinin tespiti, ayrıca vergi miktarlarının kayıt altına alınabilmesi açısından önemlidir. Tahrir defterlerinin incelenmesi ile dönemin vergi mükellefleri, bunların verdiği vergilerin miktarları çeşitli ifadelerle çift, nim çift ya da çiftten az topraklı, topraksız olarak kayıt edilmiştir.[21]

Yapılan bu tahririn ardından dirlik (tımar) dağıtımları yapılmış. Tapu tahrir olarak adlandırılan bu kayıtlarda, bir bölgeden alınan vergiler, pazar ve gümrük yerleri, üretilen mahsuller, bölgeye mensup halkın mesleki bilgileri yanında bölgenin nüfusu, bu nüfusun sahip olduğu taşınmaz mallar, halkın gelir kaynakları, vakıf kurumlarına ayrılan kurumlar ve başlıca üretim emtiaları kayıt altına alınıp bilgi sahibi olunmaktadır. [22]

Tahrir defterlerinde çeşitli vergilerin toplandığı pazar, maden ocağı, geçit, dalyan vb. gibi yerlerin tahmini gelirlerini ve bu yerlerin çalışma tarzlarını, işleyişlerini görmekteyiz. Ayrıca derbentçi, madenci, kervansaraya hizmet eden görevliler, kaleleri koruyan muhafızlar, tuzcu, şapçı ve bunun gibi değişik iş kollarına mensup kişilerin rakamlarına ulaşmamız mümkündür. Tapu tahrir defterleri, köylerin kimin tımarı, mülkü ya da hangi vakfa ait olduğunu bize göstermektedir. Tahrir defterlerinde vakıfların tasarruflarına geçmiş menkuller kayıt altına alınmıştır. Bu durumdan hareketle tahrir defterleri aynı zamanda vakıf ve mülk sahipleri açısından birer tapu belgesi niteliği taşımaktadır.[23]

Tahrir defterlerinin kayıt altına alınma işlemi merkezden tayin olunan ilyazıcılar[24] ve bunlara bağlı kâtiplerden oluşan bir komisyon tarafından yapılmaktaydı. Tahrir eminleri hukuk bilgisi ehil olan kişilerdi. Tahrir eminlerine bağlı kâtipler ise defterhanede uzun yıllar çalışmış, kanun ve hesap işlerinde deneyimli kimselerden oluşurdu. Kâtiplerin, tahrir işlerinde eminle beraber karar verme, belgeleri mühürleme ve yetkilerini kullanma zorunlulukları vardı. Tahrir komisyonlarının devlet ile halk arasındaki ilişkiler ile ilgili çeşitli hukuk ve kanun meselelerini karara bağlama yetkileri de vardı. Tahrir eminlerinin bir başka görevi

[21] Ömer Lütfi Barkan-Erdoğan Meriçli, Hüdavendigar Livası Tahrir Defterleri, C.1, T.T.K Yayınları, Ankara, 1988, s.3.
[22] Erhan Afyoncu, " Osmanlı Devleti'nde Tahrir Sistemi" , Osmanlı, C.6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 312.
[23] Ömer Lütfi Barkan, Erdoğan Meriçli, Hüdavendigar Livası… , s.3.
[24] Emin, muharrir, muharrir-i mıntıka, muharrir-i memalik, emin'ül- velayet, defter emini şeklinde unvanları vardır. Bkz. Ahmet Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri 1. Fey Vakfı Yayınları İstanbul, 1990, s.11.

ise; Osmanlı Devleti'nin yeni fethettiği bölgelerde kamu düzeninin kurulması için bir takım çalışmalar yapıp, bu çalışmaların sonucunda uygun bir kanun düzeni oluşturup, bu düzeni dönemin padişahına sunarak, bölgeye en uygun tarzda nizamı sağlayacak tedbirleri tespit etmek de bu görevin bir parçasıydı.[25]

Daha önceleri tahrir yapılmış yerlerde ise o bölgenin mevcut kanunnamesine uygun olarak, mahalli kadılar yardımı ile önceki tutulan kayıtlar dikkate alınmak suretiyle yeni bir düzenlemeye gidilme yolu izlenirdi. Daha önce kayıt olunmayan veriler kayıt edilir, mahsul hâsılları için son üç yılın hasılatı alınır ve fiyatlar -narh fiyatları öğrenildikten sonra merkeze yollanır, burada fiyatlar belirlenirdi.[26] Tahrir Emini, eski tahrir defterleri ile vergiye tabi fertlerin medeni durumlarını ve yaşayıp yaşamadıklarını göz önünde bulundurarak yeni tahrir yazım işlemini oluştururdu.[27] Tamamlanan tahrirler, tahrir emini tarafından, mufassal defterleri kanunnamesi ve bununla birlikte diğer belgeleri ile Sultanın onay vermesi için İstanbul'a teslim edilirdi. Onaylanan tahrirlerin akabinde tahrir emini dirlikleri dağıtmaya başlar ve icmal defterlerine kaydını yapardı.[28]

Osmanlı klasik döneminde tahrir; elde olan bölgenin coğrafyasında devletin, ekonomik, sosyal ve askeri temel sistemlerinden olan tımar[29] verilerinin yazılı hale getirilmesidir. Osmanlı tarihi araştırmalarında ana kaynakların başında gelen tahrir defterlerinin yeri ve öneminden bahseden ilk tarihçi Ömer Lütfi Barkan olmuştur.[30] Osmanlı arşiv bilgilerine göre ulaşılabilen tahrir defterlerinden ilki olma özeliğini hala koruyan 1431-1432 Arnavutluk Tahrir Defteridir.[31] Başbakanlık Osmanlı Arşivi kayıtlarında bu deftere ulaşmak mümkündür.

[25] Ömer Lütfi Barkan- Erdoğan Meriçli, Hüdavendigar Livası …, s.21.
[26] Mübahat Kütükoğlu, 16.Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı, T.T.K Yayınları, Ankara 2010, s. 3.
[27] Mehmet Öz, ''Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarih Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler'', Vakıflar Dergisi S. 22, Ankara, 1991, s.431.
[28] Mehmet Öz, 15.ve 16. Yüzyıllarda Canik Sancağı, T.T.K. Ankara, 1999, s.7.
[29] Osmanlı'da devlete ait toprakların askeri ve idari gayelerle tahsisine dayalı sistemdir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Halil İnalcık, 'Tımar'', TDVİA, cilt:41, 2012, s.168-173.
[30] Yunus Koç, ''Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Problemi ve Tahrir Defterleri'', Osmanlı İmparatorluğu Kuruluş Meselesi Sempozyumu, Bilecik Üniversitesi Yayınları Seminer Ve Kongre Serisi-No:1, Bilecik, s,98.
[31] Halil İnalcık, Osmanlı Fetih Yöntemleri, Doğu Batı Makaleler II, Doğu Batı, Ankara, 2008, s.66. Defter için bkz. Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid. T.T.K Yayınları, Ankara, 1987.

Osmanlı Devleti'nde alınan bazı vergi türlerinden kısa olarak bahsedecek olursak cizye vergisi[32] Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim ve kıptilerden[33] tahsil edilen baş vergisidir. Bu vergi Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden itibaren devlet hazinesine yüklü miktarda nakit girişini sağlıyordu. Kuruluş dönemi içinde devletin gelirlerinde önemli paya sahipti.[34] Bu vergilerin kayıt altına alındığı cizye defterleri, Osmanlı Devleti'nin toplum yapısını ve demografik verilerini inceleme ve değerlendirme açısından önemli bir kaynak konumundadır. Bahsi geçen Cizye vergisi İslam hukukunda şer'i vergiler sınıfından olup, gayri-müslim halktan toplanan bir vergidir. 16.yüzyıla kadar *cizye* adı Osmanlılarda genellikle *haraç* ismi ile anılmış, bu yüzyıldan sonra ise cizye veya cizye-i şer'i olarak kaynaklara geçmiştir.[35] Cizyenin şer'i vergiler türünden olmasından dolayı ile ilk dönemlerde toplanma şekli ile ilgili farklılıklar görülmüştür. Lakin Hz. Ömer döneminde itibaren miktarı ve alınacak kişiler hususu belirli bir düzen ve kurala bağlanmıştır. Bu duruma göre; mükelleflerin gelirlerinin miktarları temel alınacak şekilde, ala, evsat ve edna olma durumlarına göre sınıflandırılmış ve bu durum kalıcı bir şekilde devam etmiştir.[36]

Gayri-müslimlerin can ve mal güvenliklerinin sağlanması karşılığında tahsil edilen cizye vergisi, Osmanlı devletinde belirli dönemlerde kişi başı toplanırken, bazı dönemlerde de hane başı ya da birkaç hane birleştirilip (*Cizye hanesi*) grup olarak da tahsil edilmiştir. Kişi başına toplandığı için *baş vergisi* olarak da bilinmektedir. Bu vergi genel olarak vücut ve akılca salim her ferdin ödemekle yükümlü olduğu bir

[32] Tüm İslam devletlerinde olduğu gibi, Osmanlı Devletinde de farklı dini gruplardan değişik vergi türleri alınmaktaydı. Cizye de cemaatin güvenliğinin sağlanması karşılığı gayri Müslimlerden alınan bir vergi türüdür. Bunun sebebi gayri müslimlerin askerlik yapmamalarından kaynaklanmaktadır. Bu Sasanilerin "gezit" inden türeyen bir kelimedir. Hristiyan ve Yahudi gibi kitap ehli gayrimüslimlerde her erkek bu vergiyi ödemekle yükümlüdür. Kadın çocuk ve sakat kimseler bu vergiden muaf tutulmuştur. Bkz. İlber Ortaylı, Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, Cedit Neşriyat. Ankara, 2008, s. 66.

[33] Terim anlamı; Mısırlılar veya Nil Deltası sakinleri, çocuklarını sünnet ettirdikleri için Yunanlıların bu topluma verdiği ad ve Mısır'da yaşayan Hıristiyan halk olmak üzere üç farklı anlama sahiptir. Bkz. Erdem, Mustafa; "Kıptî Kilisesi Üzerine Bir Araştırma", AÜSBF Dergisi, Cilt: 36, Sayı: 1, Ankara, 1997, s.144. Kıptiler hakkında yukarıda verilen türden bilgiler olmakla beraber, Osmanlı kayıtlarında Kıpti genellikle göçebe hayat süren Müslüman veya gayrimüslim Çingene topluluklarını ifade etmektedir.

[34] Muhammet Bedrettin Şimşek, s.2. Ayrıca Bkz. Ahmet Tabakoğlu, Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985, s.104.

[35] Halil İnalcık, *"Cizye",* T.D.V.İ.A, Cilt 8, İstanbul, 1993, s.45-48.

[36] Mehmet Erkal, *"Cizye",* T.D.V.İ.A, Cilt 8, İstanbul, 1993, s.43.

vergi türüdür. Genel uygulama gereği 14 yaşın üzerinde yetişmiş kişiler ile 75 yaşını bitiren kişiler aralığında kalan kesimden tahsil edilirdi.[37]

Zaten İslam hukukunda cizye vergisi alınabilecek vergi yükümlüleri; akıl baliğ, hür, maddi gücü yerinde ve sağlıklı, ayrı işgücü sahibi en az 300 akçelik menkul mala sahip her gayrimüslim erkeklerden cizye alınırdı.[38] Cizye vergisinden rahipler, keşişler, kadınlar, çocuklar, fakir ve ihtiyarlar, bedensel özrü bulunanlar, ödeme gücü olmayanlar, devletin belli hizmetlerini gören özel statülü gruplar (voynuk, martalos ve eflak gibi özel askeri yükümlülükleri yerine getirenler) cizye'den muaf tutulmuşlardır.[39] Fethin gerçekleştirildiği yerler, Osmanlı devletinin birer eyaleti durumuna dönüştürüldüğünde, cizye verecek mükelleflerin sayımı bölge kadısı vasıtasıyla yapılırdı. Tahrir işleminden sonra bu yazımlar ilgili Cizye Muhasebesi Kalemi memurları tarafından kayıt altına alınır, akabinde hazırlanmış olan bu defterler *"defter-i cizye-i gebran"* adı ile anılırdı. Asıl defterler şeklinde değerlendirilen bu örnek iki kopya şeklinde hazırlanır, bir tanesi hazineye gönderilir. Diğer nüsha ise Beylerbeyilik merkezinde tutulurdu.[40] . Osmanlılar 'da cizye vergisini toplamakla yükümlü devlet görevlilerine ilk zamanlarda *haraci* veya *haraççı*, sonraları *cizyedar* denilmiştir.[41] Vergiyi toplayacak kişiler için "*emin*" ve"*mutemed*" olan görevliler seçilmekteydi. Bunun sebebi toplanan verginin dini içerik temsil etmesinden kaynaklanıyordu. Bahsi geçen bu yapıda oluşan cizye defterleri, cizye vergisinin kaldırılış tarihi olan 1856 tarihine kadar devam etmiştir.[42]

Cizye defterleri ile ilgili ilk önemli araştırmayı Boris Chiristoff Nedkoff "Osmanlı İmparatorluğunda Cizye (Baş Vergisi)" adlı eseri ile yapmıştır. [43] Bunun yanında Avdo Suçeska'nın "Bosna Eyaletinde Tekâlif-i Şakka"[44] adlı makalesi de ilk önemli çalışmalardan kabul edilebilir. Bu iki tarihçi cizye defterlerinden hareketle

[37] Boris Christoff Nedkoff , "Osmanlı İmparatorluğunda Cizye(Baş Vergisi)", Çev., Şinasi Altundağ, Belleten, 8/31, Ankara, 1944, s.621.
[38] Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Reayadan Alınan Vergi ve Rüsumlar" DTCFD, V/5, s. 495.
[39] Mehmet Erkal, s.43. Ayrıca Bkz. Halil İnalcık, "Cizye", s. 45.
[40] Halil İnalcık, "*Cizye"*, s.46.
[41] M. Macit Kenanoğlu ,"Vergi", TDVİA, C.8, s. 53.
[42] Oktay Özel, "Osmanlı Demografi Tarihi Açısından Avarız ve Cizye Defterleri", Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik, Der., Halil İnalcık, Şevket Pamuk, Ankara 2001, s. 35. Bkz. B. Nedkoff, 630. Ayrıca bkz; Halil İnalcık, Cizye, s. 48.
[43] Boris Chiristoff Nedkoff, ss. 616.630.
[44] Avdo Suçeska'nın "Bosna Eyaletinde Tekalif-i Şakka" İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, İstanbul, 1982. ss. 755-762.

balkanların İslamlaşması sürecini ve vergilerin halk üzerinde etkisini değerlendirmişlerdir.

Daha ilerideki zaman dilimine bakacak olursak 17.yüzyıl içerisinde halktan alınan *avarız vergisi* devlet gelirlerinde ön plana çıkmıştır. Bu devirde avarız defterleri tutulmaya başlanmıştır.[45] Avarız vergisi, Osmanlı Devleti'nin olağanüstü durumlarda, ekseriyetle savaş masraflarını karşılamak için Müslim veya gayrimüslim tüm halktan hizmet, eşya yahut para olarak tahsil ettiği vergiye denirdi.[46] Bu yüzyıl içerisinde maliyenin ana kaynaklarından biri *avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiye* idi. Kısa adı *Avarız* olan bu verginin toplanma amacı başlangıçta olağanüstü durumlar karşısında hazinenin nakit ihtiyacını karşılamaktı. Bu gelir nakdi olduğu gibi ayni veya hizmet şeklinde Müslüman ve gayri-müslim yetişkin erkeklerden tahsil edilirdi. Bahsi geçtiği üzere ilk başlarda olağanüstü hallerde, özellikle savaş zamanı sefer hazırlıklarını karşılamak amacıyla Divan-ı Hümayun toplantılarında alınan kararlar neticesinde ve padişahın emri doğrultusunda bu verginin toplanması kararı alınırdı.[47] Ordunun ayni ve nakdi ihtiyaçlarından, donanmadaki kürekçi teminine ilişkin hizmete, saray ve derbentlerin gerekli ihtiyaçlarına kadar geniş kapsamlı olan bu vergi, hane üzerinden toplanmıştır. Tımar sisteminde bozulmalar neticesinde hazineye acil nakit girişini karşılamak için avarız vergisi 17.yüzyıldan sonra düzenli olarak toplanmaya başlanıyor.[48] Nitekim bu yüzyıldan sonra cizye ve avarız vergisine bağlı birimler merkez hazineye en çok nakit geliri sağlayan kurumlar oluyordu.

Osmanlı devletinde halkın bir bölümü yaptıkları kamu hizmetleri sonucunda devlet tarafından vergi muafiyeti hakkı kazanmışlardır. Vergiden muafiyetin üç kademesi bulunmaktaydı: Avarız vergisinden muaf olmak, raiyyet rüsumundan muaf olmak ve haraç, cizye gibi şer'i vergilerden muaf olmak gibi.[49] Bu hizmetlerden bazılarına değinmek gerekirse; derbentçiler (geçit ve köprü yapıcı ve onarıcıları), kaldırımcı, suyolcu vb. bayındırlık ve imar hizmetinde bulunanlar ve bunların yanında kamu yararına hizmeti dokunan, menzilciler, maden işçileri ve çeltik

[45] Mehmet Öz, Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarih Araştırmalarında..., s.430.
[46] Ömer Lütfi Barkan, "Avarız", İslam Ansiklopedisi, Cilt: 2, Baskı 5, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir, 2001, s.13.
[47] Ömer Lütfi Barkan, Avarız…, s.13. Ayrıca bkz: Halil Sahillioğlu, "Avarız", *DİA*, IV, İstanbul, 1991, 108-109.
[48] Ahmet Tabakoğlu, Gerileme Dönemine Girerken…,s.83.
[49] Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı, Eren Yayınları, İstanbul, 1990, s.54.

tarımında çalışanlar avarız vergisinden muaf tutulmuştur.[50] Avarız vergisi avarız hanesi denen birimler üzerinden alınırdı. 17. yüzyıldan itibaren klasik tahrir geleneğinin yerine getirilen yeni sistemle şehir, kasaba ve karyelerdeki emlak ve arazi tasarruf eden reayayı tespit etmek amacı ile "avarız hane" tahrirleri yapılmaya başlanılıyor. Bu tahrirler neticesinde hem hane hem de vergi miktarı tespit edilme imkânı oluyordu.[51] Tahrir işlemini yapan memurlar, bir kazanın merkezinde ve etrafındaki köylerde yaşayan mevcut tüm reayayı kayıt altına alırdı. Bu mevcut reaya içine piyade, müsellem gibi askeri zümreye dâhil olanlar ile bölgede yaşayan tüm ahalide eksiksiz bir şekilde ismen yazılır, daha sonra vergiden muaf olan kesim dışındaki nüfusun kaç avarız hanesine tekabül ettiği hesaplanırdı.[52] Defterlerde mahalle ve köyün nüfus kayıtları alınma işleminden sonra, halkın durumuna bakılıyor ve vergiden muaf olanların sayıları gözden geçirilip *avarız haneler* oluşturulma işlemine geçiliyordu. Avarız hanelerinde 3, 5, 7 10 ya da 15 hane bulunabilirdi.[53] Bahsi geçtiği üzere avarız vergisinin toplandığı haneler, gerçek bir hane olmayıp, itibari bir vergi hanesiydi. Anlaşılacağı üzere avarız vergisi de tıpkı cizye gibi halkın gelir düzeyine ya da iktisadi durumuna göre toplanırdı. Avarız hanesinde bulunan gerçek hane miktarı arttıkça, her haneye düşmesi gereken vergi miktarında azalma olurdu.[54] Vergi alınacak kaza ya da köyün iktisadi ve beşeri durumuna göre belirlenen bir rakamdı. Vergi ödeyebilecek durumda olan hanelere avarız-hanesi denmekteydi.

Halk; âlâ, evsat, hakîr (ahkar) ve ednâ olarak çeşitli gruplara ayrılıp belirli bölümlere ayrılmış ve belli sayıdaki vergi mükelleflerinin toplanmasıyla bir *avarız hanesi* oluşturulmasından sonra bu elde edilen veriler görevli memurlarca ilgili kazanın *müfredat* defterlerine kaydedilirdi. Kazaların müfredat defterleri sancaklara göre sıralanıp bir araya getirilerek *mevkufat kalemi* çatısı altında toplanmakta ve burada denetlenmekteydi.[55] Avarız vergisinin daha sistemli bir şekilde toplanabilmesi adına Osmanlı Devleti'nin merkezinde bu alana bağlı üç defter serisi

[50] İlber Ortaylı, Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, Cedit Neşriyat, Ankara, 2007, s.142.
[51] Mustafa Öztürk, "1616 Tarihli Halep Avarız Hane Defteri", *OTAM*, sayı 8, Ankara, 1997, s. 251.
[52] Feridun Emecen, "Kayacık Kazasının Avarız Defteri", Tarih İçinde Manisa, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları, Manisa, 2006, s. 229.
[53] Ömer Lütfi Barkan, Avarız, s.15.
[54] Mustafa Öztürk, 1616 Tarihli Halep Avarız… s.252-253.
[55] Cafer Çiftçi, "Osmanlı-Avusturya Savaşları Esnasında Bursa Halkının Avarız Türü Vergi Yükünden Örnekler", Osmanlı Araştırmaları, Sayı: 20, İstanbul, 2000, s. 250. Ayrıca bkz. Feridun M. Emecen, "Kayacık Kazası'nın Avarız Defteri", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı: 12 (Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı), İstanbul, 1982, 159-170.

oluşturulmuştur. Birinci seride; avarız vergisine ile doğrudan muhatap olan nüfus, evli, bekâr (şahıs ve meslek grubu dâhil) ve vergiden muaf olan kesim ile beraber ayrıntılı olarak yazılan *mufassal avarız* defterleri adı altındadır. İkinci seride; bu defterlerin verilerinden hareketle sadece avarız hanelerinin toplamının bazen eyalet, çoğunlukla da kaza bazında veren *icmal (özet) avarız defterleri*dir. Üçüncü seri olarak ise şahıs adları ve meslek bilgilerinin yer almadığı, vergiye tabi ve muaf olan nüfus hakkında açıklamalı sayısal bilgiler aktaran, pratik kullanıma daha uygun tarzda hazırlanmış mufassal icmal avarız defterleridir.[56] Osmanlı yerel tarihini aydınlatan önemli kaynaklardan biri olan avarız defterleri, mahalli tarihi ayrıntılı bir şekilde incelememize olanak sağlamaktadır. Kaza, sancak ve köy bazındaki bölgelerin sosyo-ekonomik, iskân ve yerleşim yapısı hakkında ayrıntılı bilgiler sunan avarız defterleri ile ilgili detaylı çalışma yapan Oktay Özel, mufassal avârız defterlerinin incelenen tarihi alan ve bölgenin tarihi yapısı hakkındaki önemine dair şunları söylemektedir: "Mufassal avarız defterlerinin analize açık bazı bilgileri de içerdiğini ve söz konusu defterlerin geniş coğrafyaları, onlarca kent ve binlerce köy yerleşim birimini içeren geniş sayımların sonucu olduğu hatırlandığında, içerdikleri kategorik bilgilerin yatay (mekânsal) bir karşılaştırmaya uygun olduğu hemen ortaya çıkar. Yani gerek nüfus, nüfusun dinsel, toplumsal ve ekonomik kompozisyonu gerekse yerleşim birimlerinin çeşitli özellikleriyle ilgili bilgiler bütün dallarıyla (ekonomik, beşeri, iskân, vb.) tarihsel coğrafya açısından özellikle önemlidir. Değişik tarihlere ait benzer defterlerin var olduğu durumlarda ise, aynı veriler bu sefer kronolojik (zamansal) analize ve karşılaştırmalara uygun bir zemin oluşturmaktadırlar".[57] Avarız defterleri hakkında geniş çaplı olarak çalışmalarda bulunan tarihçilerden bahsetmek gerekirse; Özer Küpeli, 1604 Manyas bölgesi avarız defterleri hakkında çalışması vardır.[58] Bir başka çalışmada bulunan M. Ali Ünal'ın Harput kazası avarız defterleri çalışması vardır.[59] Diğer bir alana katkısı olan Oktay Özel'in cizye ve avarız defterlerini demografik açıdan ele aldığı bir çalışması

[56] Turan Gökçe, "Osmanlı Nüfus ve İskân Tarihi Kaynaklarından 'Mufassal-İcmal' Avarız Defterleri ve 1701-1709 Tarihli Gümülcine Kazası Örnekleri", Tarih İncelemeleri Dergisi,20/1, İzmir, 2005, 71-134.
[57] Oktay Özel, s.19.
[58] Özer Küpeli ,"Klasik Tahrirden Avarız Tahrire Geçiş Sürecinde Tipik Bir Defter: 1604 Tarihli Manyas Avarız Defteri", CIEPO 17. Toplantısı, 2006, s. 57-92.
[59] M. Ali Ünal, "1646 Tarihli Harput Kazası Avarız Defteri", Tarih İncelemeleri Dergisi, S.12, İzmir, 1997, s. 9-73.

vardır.[60] Mustafa Öztürk'ün Halep kazasındaki nüfus verileri hakkında avarız çalışması vardır.[61]

Devletin kuruluş dönemlerinden itibaren gelişen ve değişen toplumsal durumlar neticesinde sürekli olarak vergi siteminde, yeni modernize hareketler söz konusu olmuştur. Uygulanmak istenen vergi tahsil işlemleri süreç içerisinde değişik yollarla toplanmaya çalışılmıştır. 18. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti'nin merkezi otoritesinin zayıflamasının yanında malî kontrolün de sağlanamaması, halkın sırtında çok çeşitli türden vergilerin bir yük haline gelmesine yol açmıştı. Halk arasında huzursuzluğa sebep olan bu durumun giderilmesi için Tanzimat ile birlikte, vergi sistemi büyük ölçüde değiştirilip bu eski vergilerin tek çatı altına alınması kararlaştırıldı.[62] Tanzimat'tan önce uygulanmakta olan İltizam sistemi kaldırılmış, cizye, aşar vb. belirli vergilerin haricinde olan bazı vergilerin alınması sonlandırılarak "herkesin mutasarrıf olduğu emlak ve arazi-i mevcudesinin menafii ve Temettüat-ı hasılasına ve kar ve ticaret ve iktidarına ve'l-hasıl hal ve tahammüllerinin derecesine göre virgü" namıyla[63] bir çatı altına alınacak vergi sistemine geçilmesi kararlaştırılmıştır. Temettüat defteri adını verdiğimiz bu kayıtların ortaya çıkışı ise Tanzimat'ın bir getirisi olan yeni vergi sistemi ile doğrudan alakalıdır.

[60] Oktay Özel, s.33-50.
[61] Mustafa Öztürk , "1616 Tarihli Halep Avarız-Hane Defteri", OTAM, S. 8, Ankara 1997, s. 249-293.
[62] Nuri Adıyeke, ''Temettüat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri'', OTAM, 11. s.769-807
[63] Nuri Adıyeke, s.769-807. Ayrıca bkz. Süleyman Sudi, Defter-i Muktesid, c.1. İstanbul, 1307, s.78.

2.2. Temettuat Tahrirleri ve Defterleri

Osmanlı Devleti'nin mali ve iktisadi tarih araştırmalarına tahrir defterlerinden sonra ışık tutan en önemli arşiv vesikaları "*Temettüat"* defterleridir.[64] *"Temettü"* kelimesi, "kâr etmek", "kazanmak", "kazanç" anlamına gelen Arapça bir kelimedir.[65] *"Temettüat"* ise bu kelimenin çoğul anlamını içermektedir; "karlar", "kazançlar" ve "fayda sağlamak" demektir.[66]

II. Mahmut dönemi içerisinde hazırlıkları tamamlanan Gülhane Hatt-ı Hümayun, Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın yoğun çabalarıyla sultan Abdülmecit'in tahta geçtiği 3 Kasım 1839 tarihinde ilan edildi. Tanzimat Fermanı adı ile bilinmekte olan bu fermanda; iki konu üzerinde köklü düzenleme ve yenilik girişimlerinde bulunulacağından bahsediliyordu. Bunlar; adli ve mali ıslahatlardı.[67] Ferman içindeki mali ıslahatlar iki hedef doğrultusunda hazırlanacaktı. Hedeflerden ilki, klasik dönemden beri devam eden iltizam usulünün kaldırılması; İkinci amaç olarak da herkesin ekonomik gücüne dayalı ve tüm halk arasında eşitliği vurgulayan gelişmiş tarzda, modern bir vergi sisteminin getirilmesiydi.

1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile ihtisab rüsumunun kaldırılması düşünülmüş ve H.1255/ M.1839 tarihli nizamname ile tekalif-i örfiyye'nin; herkesin emlak, arazi ve hayvanlarına, esnafla, tüccarın senelik kazancına birer değer biçerek ve binde hesabına göre oranı belirleyerek vergiyi alması kararlaştırılmıştır. Böylece senelik kazanç miktarı ilk defa Tanzimat Fermanı ile belirlenmiş ve toplanmaya başlanmıştır. Fakat senelik kazanç üzerine ayrı bir vergi koyulmayıp, herkesin emlak, arazi, emval ve hayvanatı ile senelik kazancı için birer değer biçilerek, oluşturulan kişisel servet üzerine bir sınır ve vergi koyulmuştur. Tanzimat Dönemi ile ilk defa bina ve arazi ile kazanç üzerine vergi getirilmiş oldu.

Tanzimat Fermanı ile uygulamaya geçilen yeniliklerden birisi *"Muhasıllık Meclisleri"*nin kurulmasıydı. Bu yapının kurulma kararı Meclis-i Vala'da görüşülmüş, halkın alınan vergilerden memnun olmaması, yürürlükteki İltizam uygulamasının Osmanlı devleti maliyesine fayda vermemesi de dikkate alınarak

[64] Ahmet Tabakoğlu, Osmanlı Mali Tarihi…, s.168.
[65]Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.3, MEB, İstanbul, 1993, s.453.
[66] Ferit Devellioğlu, "Temettü'-Temettüat", Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat. Aydın Kitabevi Yayınları, On Üçüncü Baskı. Ankara, 1996, s. 1073. Ayrıca Bkz. Şemseddin Sami, Kamus-ı Türki, I-II, Çağrı Yayınları, 10. Baskı, İstanbul 2001, s. 437.
[67] İlber Ortaylı, Tanzimat Döneminde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), TTK., Ankara, 2011, s.17.

iltizamın, mültezimlere verilmemesi kararlaştırılmıştı. Bu yüzden yeni bir vergi toplama mekanizmasına geçilmesi kararı alınmıştır. Vergi toplayacak yapı olarak muhassıllık meclisleri oluşturulmuştur. Kurulmuş olan yeni sisteme göre; her muhassıl kendi bölgesindeki mevcut vergi miktarı potansiyelini belirleyecek, ancak bu sayede iltizam sistemi sonlandırılabilecekti. Bu amaca hizmet edebilmek adına hükümet adına sancaklara *Muhassıl-ı Emval* adlı görevliler atandı. Bazı bölgeler dışında (Bosna, Arnavutluk, Erzurum, Trabzon, Van, Kars, Diyarbakır ve Bağdat) Anadolu, Rumeli ve adalarda kurulmuş olan yeni yapı uygulanmaya başlandı. Bu yeni uygulamaya göre "*herkesin hal ü iktidar ve emval ü emlak ve akarına göre ber vech-i ta'dil olunması*"; muhassılların görevlerini yapabilmeleri için "*mücerreb'ül etvar ve dirayet ve sadakati bedidar birer memur-i müstakil intihab ve tayin ve maiyetlerine lüzumu mikdar ketebe terfik olunarak gönderilmesi*…" istenmekteydi. Bir diğer önemli konu ise, sancak merkezlerinde vergilerin tespiti, dağıtım işlemi ve diğer bazı hususların tartışılması ve karara bağlanabilmesi için ilk kez "*Muhassıllık Meclisleri*" kurulmasına karar verilmiş oldu.[68]

Tanzimat'ın ilanını müteakiben tek kalem altında toplanan vergilerin, kişilerin gelir ve varlık düzeylerine uygun olup olmadığının bilinmesi gerekmekteydi. Zira Tanzimat'ın vaatlerinden biri de vergi adaleti idi. Elbette bu tespiti yapmak için tahrir (sayım) uygulaması gündeme geldi. Bu tahrir için Rumi 19 Zilkade 1255 (12 Ocak 1840) yılında muhassıllar nezaretine bir talimatname gönderilmiş ve gönderilen bu talimatname gereği, yerleşim birimlerinde yer alan halkın adı, unvanı, arazisi, menkul-gayrimenkul varlıkları, hayvanları ve bunun yanında tüccar ve esnafların ise, senelik gelirleri ve gelirine dair diğer bilgilerinin kaydedildiği defterlerin tutulması emredilmiştir. Bu sayımlar kişilerin gelirlerini ve bunun yanında varlıklarını tespit için yapıldığından Temettüat Tahriri şeklinde adlandırıldı. Temettüat yazımının genel amacı Tanzimat reformlarının bir sonucu olarak yeni vergi sisteminin altyapısını oluşturmaktı.

[68] Özgür Yılmaz, Tanzimat Döneminde Osmanlı Taşra İdare Meclisleri (1840-1871) History Studies, Volume 6, Issue 6, December 2014, s. 258.

Meclis-i Vala'nın yapmış olduğu çalışmalar doğrultusunda 19 Zilkade 1255 / 12 Ocak 1840 senesinde "Muhassilinin Yedlerine ita olunan Talimat-ı Seniyye" adıyla bir talimatname düzenlenip muhassıllara dağıtılmıştı.[69] 1840 tahrir aşamasının temelleri böylece atılmış oldu.

Bu talimatnamenin ilk etapta 8 maddeden oluşan ilk kısmı hazırlanmış, ardından bu kısımların yetersiz kalması sonucunda ilave olarak, 7 maddelik bir ek düzenleme yapılmış, bu iki düzenlemenin akabinde 5 maddeden oluşan ekler ilave edilerek, muhassıllara gönderilmiştir. Bu son düzenlemeye göre, muhassıllık meclisi üyeleri hak ve adaletten ayrılmama, hukuka uygun davranmak ve devletin yüce menfaatlerini muhafaza etmek üzere ant içeceklerdi. Yapılan görevlerde her şeyden önemlisi devlet yararı gözetilecekti. Ayrıca ilkelere aykırı usul izleyenler de devletin ceza yasalarına göre cezalandırılacaklardı. [70]

Yukarıda bahsi geçen Talimat-ı Seniyye'nin maddelerinin genel itibari ile özetini vermek gerekirse; Muhasıllar görev bölgelerine gittikleri vakit bir meclis oluşturacaklar, bu meclis başta muhassıl olmak üzere yanında görevli 2 katip, hakim, müftü, 1 askeri zabit ve bölgenin ileri gelen eşrafından seçilecek 4 kişiden olmak üzere toplamda 10 kişiden oluşacaktı. Eğer bölgede gayrimüslim halk varsa onlarında temsilcilerinden olan metropolit ve kocabaşıları da meclise dahil edilecekti. Meclis vergi görüşmelerinin yanında bölgenin problemleri hakkında da haftada en az üç gün toplantı yapabilecekti. Meclisin güvenliğini eyalet müşirleri ve ferik paşaların idaresindeki zabit askerlerden görevliler yapacaktı. Muhassıllar tahrir işlemlerine köylerden başlayacaklar istisnasız defterlere kayıtları yazacaklardı. Tüccarın, esnafın, Çiftçinin bir senede kazandığı araştırılıp hesaplanacaktı. Vergi tahsilatları halkın hasat zamanından sonra ayarlanacaktı. Kazancı doğrultusunda mükellefin vergisinde ekleme ve çıkarma yapılabilecekti. Düzenlenecek meclisler için, meclis üyeleri arasından bir kişi, yine meclis tarafından sandık emini olarak seçilecekti. Yapılan tahsilâtlar sandık eminine teslim edilerek, paraların saklanacağı bu sandık, meclis üyelerinin mühürleriyle mühürlenecekti. Para girdisi veya çıktısı olduğu durumlarda üyelerin hepsinin mecliste bulunduğu sırada mühür açılabilecekti.

[69] Muhassıllara verilen talimatnamelerin tam metni ve ekleri için Bkz. Reşat Kaynar, Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat, 4.Baskı, Ankara 2010, ss.99-129; Abdurrahman Vefik Sayın, Tekalif Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi) Ankara, 1999, s.318-342.

[70] Coşkun Çakır, 19. yüzyılda Osmanlı Ticareti ve Nizamnameleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1990, s.42-45.

Bu sandıktan memurların maaşı ve aylıkları, kira hane ve idaresinin masrafları ve diğer meydana gelen masraflar bu kasadan ödenecekti. Bundan sonra kalan parayı toplu olarak zaman geçirmeden, birbirine yakın olan muhassıllar aralarında haberleşerek Hazine-i Amire'ye ulaştıracaklardı. Kazada emlâk ve geliri bulunan vergi mükellefi olarak kaydı alınan tür kişiler de, temettuları gereğince vergilerini vereceklerdi. Bunlara bölgenin ileri gelenleri, hatipler, müftüler, imamlar da dâhildi. Muhassılların tahrir işlemini daha kolay yürütebilmeleri için kazaların, Köylerin birbirine yakın olması gerektiğinden dolayı bir sancağın yakınında bulunan bir kaza, eğer bağlı olduğu sancağa uzak ise yakın olan sancağın muhassıllı tarafından tahrir edilebilecekti. Fakat bu durum hakkında merkeze bilgi verilecekti. Muhassılların aralarındaki uyumun burada önemli olması gerekiyordu. Miras kalınan mal ve emlak, doğruluğu araştırıp mirasçıya geçirilecekti lakin hiç mirasçısı kalmamışsa kalan menkul ve gayrimenkul devlete kayıt edilecekti.[71]

Hazırlanan Talimat-ı Seniyye'nin 4. Maddesinde yukarıda bahsi geçmekte olan işlerin yükümlülüklerinin, muhasılların bizzat kendilerinin yapmalarının zor olacağı düşünülüp, kaza ve nahiyelerin önde gelen eşraflarınca meclise seçilecek birinin başkanlığında olması şartı ve buna ek olarak da bir kâtip tayini ile sayımların yapılması kararı alınmıştır. Ayrıca hazırlanılacak defterlerin görevlendirilen muhasıllar tarafından kontrol edilmesi ve herkesin gelir ve giderlerinin ayni ile belirtilmesine özen gösterilmesi, bu konuda dikkatli olunması ve suiistimallerde bulunanların ceza kanununun hükümlerine göre ceza alacağı ifade edilmişti. [72]

Muhassıllar aldıkları talimatları gittikleri yerlerde memleketin ileri gelenleri önünde okuyup, ne anlama geldiğini açıklayacaklar ve üyelerinin de içinde bulunduğu muhassıllık meclisi ülkenin bulunduğu ekonomik ve sosyal şartlar doğrultusunda alınacak vergilerin miktarlarının belirlenmesi, dağıtılması ve peşinen tahsilatların yapılmasını sağlayacaklardı. Uygulama sırasındaki zaruri görünen giderler, buradaki tahsil edilen meblağlardan yapılacak, artan vergi bahsi geçtiği üzere hazineye gönderilecek idi.[73]

---

[71] Reşat Kaynar, Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat…, s.115.

[72] Abdurrahman Vefik Sayın, Tekâlif-i Kavaidi, T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma Planlama Koordinasyonu Başkanlığı Yayınları, 2.Cilt, Ankara 1999, s. 13-14.

[73] İlber Ortaylı, Tanzimat Döneminde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), TTK., Ankara, 2011, s.17-33. Ayrıca Bkz. Özgür Yılmaz, Tanzimat Döneminde Osmanlı Taşra İdare Meclisleri (1840-1871) History Studies, Volume 6, Issue 6, December 2014, s. 258.

Muhassıllar, yönetmelik gereğince mal ve emlak sayımına 1840 yılına gelindiğinde yanlarına verilen kâtipleler ile birlikte başladılar. Ayrıca muhasılların iş yükünü hafifletmek adına sancakların merkezlerine *"Memleket Meclisleri*" veya "*Meclis-i Muhassilin" isimli kurumlar oluşturulmuştur.* Fakat ulaşım sorunları, bilgi eksikliği, halkın yeni vergiler konulacağı gibi yanlış duyumlar algılaması ve hazineye vergi vermemek için halkın çıkardığı huzursuzluklar sebebiyle 1840 yılı sayımında olumlu sonuç alınamadı.[74] Bu olumsuz durumun sebeplerinden biri, tayin ile görevlendirilmiş muhassılların, mültezimler ile iyi ilişkiler kuranlar arasından seçilmiş olmalarıdır.[75] Ayrıca büyük bölgedeki nüfuz sahibi bazı ailelerin çıkarlarının zedelenmesinden dolayı, vergi vermeme konusundaki direnişleri, kendilerine ait malları vakıflara bağışlamış gibi göstermeleri başarısızlığın önemli sebeplerindendi. Belirli kazalarda yüklü miktarda belirli kazalarda ise daha düşük oranda vergiler alınması, şahısların kaydedilen vergilerinin çok farklı oranda çıkması, bir kısım kazalarda vergi indirimi yapılıp bazılarında artış yapılması gibi yolsuzluklar evraklarda vardır. Vergi alımında hakkaniyet ilkesi gözetilmemişti.[76] Öte yandan, vergilerin tahsilatı sırasında görevlilerin sıklıkla başvurdukları usulsüzlükler, muhasılların içinde de görülmüştür. Bu usulsüzlüklere başvuran kişiler görevlerinden uzaklaştırılsa da mevcut durumda köklü bir düzelme yaşanmadı.

Bunlar gibi olumsuz sonuçlar neticesinde vergi tahsilatları, bu uygulama için oluşturulan muhassıllık meclisleri denemeleri kısa sürecek ve 1842 yılı başlarına doğru muhassıllık uygulamasının durdurulmasına yönelik karar alınacaktı. İltizam sistemine geri dönülme kararı alındı.[77] Ancak tahrirle ilgili oluşturulan meclislerin, maliye ve mülkiye memurları vergi sayımı görevlerine devam edecekti. Netice itibari ile yukarıda kısaca arz ettiğimiz durumlardan dolayı 1840 temettü sayımı Osmanlı Devleti adına olumlu geçtiği söylenemez. Maliye memurlarının tahrir işlemlerine devam etmiş olmasından da anlaşılacağı üzerine sayımlardan vazgeçilmemiş,

[74] Musa Çadırcı, Tanzimat Dönemi'nde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, T.T.K. Ankara, 1997, s.209.
[75] Ahmet Tabakoğlu, Osmanlı Mali Tarihi …, s.177.
[76] Ahmet Tabakoğlu, Osmanlı Mali Tarihi…, s.177.
[77] Cengiz Kırlı, Sultan ve Kamuoyu, Osmanlı Modernleşme Sürecinde Havadis Jurnalleri (1840-1844), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları., İstanbul, 2009, s. 70.

sayımların 1844-1845 yılında daha sistemli olmak şartıyla yeniden yapılmasına karar verilecekti.[78]

Eski adıyla "Meclis-i Muhassılın" adıyla anılan meclis yapılan değişiklikle "Memleket Meclisi" ismini almıştır. Eyaletler bazında yapılan yeni kanun düzenlemesi ile "Müşirlik Nizamı" uygulaması yürürlüğe konulmuştur. Yapılmış olan mevcut düzenleme ile eski yönteme dönülerek her valinin bağlı olduğu sancağı yönetmesi kararı alınmıştır. Her bir valinin emrine birer adet defterdar, her sancağa birer kaymakam ve her kazaya birer müdür tayin edilme kararı alındı.[79]

Muhassıllık uygulamasının durdurulması ile beraber Osmanlı'da mali yapının yanında idari yapı da tekrar değişime uğramıştır. 1842 yılında Muhassıllık meclislerinin kaldırılması ile eski usul olan İltizam uygulamasına geri dönüldü. Valilerin sahip olduğu idari yetkilerin yanına ek olarak mali yetkiler de verildi. Ancak hükümet, vergi dağıtımı ve toplama işi için merkezden her eyalete birer defterdar ataması yapmıştır. Bu durumla valiler direk olarak mali yetkilere sahip olamıyorlardı, fakat defterdarları denetleme durumları vardı. Defterdarlar eyalet meclislerinin asli üyesi konumundaydılar. Bu memurların görevleri arasında eyaletin öşür ve diğer gelirlerinin neler olduğu, nelerden ve nerelerden gelir alındığını gösteren defterleri kaydetmek, kaymakam ve kaza müdürlerinin yolladığı gelirleri de işleyerek toplanan tüm vergileri devlet hazinesine göndermek vardı. Ayrıca defterdara yardımcı olmak ve yazım işlemlerini hızlandırmak amacıyla yanlarına kâtip memurları verilmişti.[80]

1842 yılında idari yapının değişimi ile kazalar sancaklara bağlandı. İdari birim yapılanması küçükten büyüğe; kaza, sancak, eyalet olarak üç birim halinde sıralandı. Sancakların yönetimine kaymakam ataması yapıldı. Kaymakamlık makamı Dâhiliye Nezaretine bağlı bir birim idi. Bunun yapının da aynı zamanda Valilere karşıda sorumlulukları vardı. Sancaklarda oluşturulan meclislerin başkanlığına kaymakamlar bakıyordu. Böylece kaymakamların hem idari görevleri hem de meclis başkanlığı yaptıkları için mali görevleri de vardı. Sancağa bağlı bölgelerin aylık ve

[78] Haydar Çoruh, "Temettü Vergisinin Yapısı ve 1844 Yılı Sayım Sonuçları", Yeni Türkiye Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı 3, S.45, Ankara, 2002, s. 653.
[79] Ahmet Akgündüz ve Sait Öztürk, Yozgat Temettüat Defteri, C.1. Yimpaş Holding Yayın, İstanbul, 2000, s. 23- 27.
[80] Musa Çadırcı, Tanzimat Dönemi'nde Anadolu, s. 215.

yıllık gelir-gider meblağlarını tutarak, kayıt altına alınan rakamları merkeze bildirmekteydiler.[81]

Muhtarlar ve imamlar 1844-1845 Temettüat sayımlarının en alt birimindeki görevlileri oluyordu. Muhtarlık teşkilatının kurulmasındaki amaç; ayanların bölgedeki gücünü kırmak ve merkezi otoriteyi güçlü tutmaktı. Sultan 2. Mahmut bu yapıyı merkezi gücü arttıracağı düşüncesi ile oluşturmuştu. Muhtarın görevleri arasında; mahallenin güvenliğini sağlamak, mahalleye taşınanları göç edenleri, geçici gelip gidenleri kontrol etmek, daimi yerleşenleri, doğum ve ölümleri deftere kaydetmek, bunları da defter nazırına bildirmek gibi görevleri vardı. Ayrıca muhtarlar temettü konusu ile alakalı olarak, mahallenin gelir-gider defterlerini tutmak, vergi dağıtım işlemlerini mahalledeki imamın yardımı ile yürütme gibi sorumluluklara da sahiptiler.[82]

1844-1845 Temettüat sayımlarını, muhassıllıklar kaldırıldığı için imam, muhtar, kaza müdürü, kaymakam, defterdar ve valiler tarafından, kendi sorumluluk bölgeleri dâhilinde ortak bir çalışma ile yapacaklardı. Bölgedeki küçük ve büyük meclisler bu sayımları denetleyecek ardından onay alınması durumunda sonuçları Meclis-i Vala'yı Ahkam-ı Adliye'ye bildireceklerdi.[83] 1844-1845 temettü sayımlarından önce, eski sorunlarla karşılaşmak istemeyen Osmanlı hükümeti, Meclis-i Vala' da toplantı düzenleme kararı aldı. Toplantı neticesinde Tanzimat'a dahil olan her eyaletten iki temsilcinin İstanbul'a çağrılmasına ve görüşlerinin alınmasına karar verildi. Bölgeye göre biri müslüman ahaliden diğeri hıristiyan ahaliden ikişer temsilci de olabilmekteydi.[84] Buradaki amaç bölgenin sosyal ve ekonomik yapısı hakkında bilgi sahibi olmak, bunun yanında vergi ıslahatı hakkında ne gibi önlemler alınacağına dair karar vermeye yönelik konular görüşülerek fikir birliği sağlamaktı. Ayrıca alınacak önlemler hakkında hükümet nezdinde bilgi sahibi

[81] Musa Çadırcı, Tanzimat Dönemi'nde Anadolu…, s. 236-237.

[82] Musa Çadırcı, "Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir İnceleme, Belleten, T.T.K. C. 34. S.135, Temmuz 1970, s. 413-414.

[83] Mehmet Seyitdanlıoğlu, Tanzimat Devrinde Meclis-i Vala (1838-1868), T.T.K. Ankara, 1994, s. 98-109.

[84] Tevfik Güran, "19.Yüzyıl Temettüat Tahrirleri", Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik, Ed., Halil İnalcık ve Şevket Pamuk, DİE, Ankara, 2000, s.76. Ayrıca bkz. Sait Öztürk, "Temettüat Tahrirleri", Akademik Araştırmalar D.S. 4-5, Osmanlı Özel Sayısı, İstanbul, 2000. s. 555-556.

olunacaktı. Çağrılacak temsilcilerin tüm masraflarını, bölgelerinde kurulan mal sandıkları tarafından karşılanacaktı.[85]

Meclis-i Vala kurumundaki toplantılar sonrasında temsilciler heyeti sorunlarını yazılı hale getirip hükümete verdiler. Temel problem, gerileme dönemi içerisindeki Osmanlı halkının ortak sorununa benzerlik teşkil etmekteydi; vergi yükünün halk üzerinde fazla olmasıydı. Diğer konular eyaletlerdeki yol, su, köprü gibi imar faaliyetleri ile alakalı olarak sıralanıyordu. Temsilciler vergi tahsilatının hasat mevsiminden önce alınmamasını hasat zamanı geldiğinde talep edilmesini meclise sundular, bu talepleri kabul edildi.[86]

Halk temsilcileri ve Osmanlı hükümeti arasında yapılan görüşmeler neticesinde, özellikle vergi, emlak ve nüfus tahrirlerinin hatasız olarak yapılabilmesi için ayrıca yurt çapında denetim sağlanması adına "İmar Meclisleri"nin kurulması kararı alındı.[87]

Bu mevzu bahis hususlar doğrultusunda yeni bir tahrir işlemine başlanılıyordu. Devlet 1844-45 Temettüat sayımlarının nasıl yapılması yönünde ve dikkat edilmesi gereken ayrıntılar hakkında vilayetlere talimatnameler gönderdi. 1261/1845-46 tarihli Konya valisine ve defterdarına ulaştırılan bir talimat metnine göre; muhassıllık döneminde devam ettiği gibi her bir şahsın, kiraya vermeyerek oturdukları evlerinden başka, kazanç elde ettiği tüm tarla arazisi, bağ, bostan, değirmen (Asiyab ocak), han, dükkân ve kiralık verdiği ev gibi taşınmaz, ayrıca başka geliri ve bu taşınmazlardan meydana gelen yıllık kazançları defterlere kayıt edilecektir. Esnâf ve tüccârların yıllık kazançları ile çiftçilerin yıllık öşürlerinin ne miktarda olduğu ve ne tür öşür verdikleri deftere işlenecekti. Diğer bir hususta vergi vermyen buna direnen şahıslar da deftere kaydedilecekti.[88]

1840 yılındaki sayımları muhassıllar yapıyordu. 1845 yılında yapılan sayımlar için yukarıda da bahsettiğimiz gibi merkezden görevliler gönderilmemiş, bu sayımları ilgili mahalle veya karyelerdeki imam ve muhtarın da aralarında bulunduğu, ziraat müdürleri ve vekilleri nezaretinde yapılması kararı alınmıştı. Gayrimüslim ahalinin yaşadığı yerlerdeki sayımlarda papaz ve kocabaşılar eşliğinde

[85] M. Tayyip Gökbilgin, "Tanzimat Hareketinin Osmanlı Müesseselerine ve Teşkilatına Etkileri", Belleten. T.T.K, C.31. No.121, Ankara, 1967, s.103.
[86] Mehmet Seyitdanlıoğlu," Tanzimat Dönemi İmar Meclisleri", OTAM, S.3. Ankara Ocak 1992. s.325.
[87] Tevfik Güran, "19.Yüzyıl Temettüat Tahrirleri"..., s.76.
[88] Muhammet Bedrettin Şimşek, s. 33.

tahrir gerçekleşecekti. Tahrir bittiğinde defterlerin son kısımları bu tahriri gerçekleştirenler tarafından mühürlenmiştir.[89]

Tahriri gerçekleştiren yerlerin defterleri, bahsi geçen kişilerin mühürleri vurulduktan sonra kaza müdürlerine teslim edilecek, kaza meclisince kontrol işlemi bittiği zaman defterdar ve valilere gönderilecektir. Daha sonra bu defterler ait oldukları kazaların torbalarına yerleştirilip, Maliye Nezareti'ne yollanacaklardır.[90] Tahrir çalışmalarına 1840 yılında Temettüatı yapılmamış olan Erzurum, Diyarbekir ve Yanya gibi eyaletlerde 1845 Tahririne dâhil edilmişti.[91] Defterlerin yazım işlemini üstlenen kâtiplerin ücretler konuları gündeme gelmiş, daha sonra soru cevap şeklinde hazırlanan layihalarda, kâtiplerin maaşlarının emval sandığından ödenmesi kararı alınmıştır.[92]

İleriki zamanlarda tahrir işlemi sırasında karşılaşılan sorunları gidermek ve bunlara çözüm bulmak amacıyla çeşitli layiha örnekleri ve numune defterler hazırlanıp ilgili şahıslara gönderilmişti. Bu kanunlara itina göstererek hareket edilmesi konusunda hükümet ciddi tedbirler almış ve kanun dışına çıkılmaması şartı koşulmuştu.[93] 1844-1845 Tahriri için Maliye Nezareti'ne bağlı Ceride Muhasebe kalemi kurulmuştu. Kazalardan gelen defterler, bu kalemlerde görevli memurlar tarafından temize çekilerek iki nüsha haline getiriliyor, bir nüsha Nezarette diğer nüsha ise ilgili mahallere tekrar geri gönderiliyordu.[94]

1260-1261/1844-1845 tarihli sayımı önceki sayımdan farklı kılan en önemli nokta mükelleflerin elinde bulunan menkul ve gayrimenkul mallarının 1260 yılı gerçek geliri ile 1261 yılı tahmini gelirinin verilmiş olmasıdır.1845 yılında sayım bitmediği halde yıllık gelir miktarı yazılacaktı.[95] Talimatnamede bahsi geçtiği üzere Tanzimat'a dâhil olan eyaletlerde artık defter yazımlarına başlanarak ve pek çok yerden defterler bitirilerek Meclis-i Vâlâ'ya gönderilmekteydi. Buradaki temel işleyiş, yazıma ilk olarak köylerden başlanacak, ilk köyün defteri tamamlanınca da

[89] Mübahat Kütükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", Belleten, C. L 9/225, Ankara 1995, s. 397-398.
[90] Sait Öztürk, Temettüat Tahrirleri…, s.556-557.
[91] Sait Öztürk, Temettüat Tahrirleri…, s.556.
[92] Fatih Bozkurt, Maliye Nezareti Temettüat Defterlerine Göre Gördes Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2003, s.15.
[93] Sait Öztürk, Temettüat Tahrirleri, s.558.
[94] Sait Öztürk, Temettüat Tahrirleri, s.558-559.
[95] Ahmet Tabakoğlu, Osmanlı Mali Tarihi..., s.171. Ayrıca bkz. Sait Öztürk, "Temettüat Tahrirleri", Akademik Araştırmalar D.S.4-5, Osmanlı Özel Sayısı, İstanbul, 2000, s.555-556.

örnek olmak üzere Meclis-i Vâlâ'ya sunulacaktı. Burada incelenen defterin eksikleri belirtilerek, hazineye gönderilecekti. Orada da gözden geçirilen deftere gerekli açıklama yapılarak yerine iade edilecekti. Yerine ulaşan defter düzeltilecek ve diğer yerlerin yazımı da artık ona göre yapılacaktı. Bu şekilde defterlerdeki hata payı düşürülmeye çalışılacaktı.[96]

Tanzimat reformları ile oluşturulan "örfi vergileri" teke indirme ve adil vergi anlayışı, genel bir düzenleme ile yola koyulmuş olup, ciddi bir ön hazırlıktan geçirilememiştir. Bu nedenle pratikte uygulama aşamasına geçirilince, birçok sorunla karşılaşılmıştır. İlk başta tek tek çözüm üretilmeye çalışılmış; fakat sorunların genel işleyişi zora sokması durumu söz konusu olunca, devlet önlem almak amacıyla "nizamnameler" yayınlanarak sorunları çözülmeye çalışmıştır. 1835-1845 yılları arasında sorunları çözmek adına çok sayıda nizamname hazırlanmıştır. Bu konu hakkında kesin bilgi verilememektedir.[97] Yazımlarda karşılaşılan sorunlardan bir diğeri de uzun zamandır vergi vermeyen müftü, imam, gayri müslim din adamları gibi görevlilerin, daha sonraları Muhassıllara vergi vermeme hususunda direnmeleridir. 1260/1261 -1844-1845 tahrir düzenlemesiyle bu gruba da vergi tarh edilmiştir. Bu direnç karşısında vergi memurları kimi zaman gelir tespitinde bulunamıyorlardı. Bir diğer aksaklık da vergi tahsili yapan memurların, "göze girme" maksadıyla devlete fazla gelir sağlamak adına, vergileri arttırma yoluna gidiyor olmalarıydı.[98] Bir diğer sorun yazım kapsamının geniş olmasıdır. Yazım sırasında Osmanlı topraklarının coğrafi büyüklüğü düşünüldüğünde, yazım işleminin uzun süreceği ve zor olacağı anlaşılacaktır. Örneğin; Menteşe Sancağı'nın "nihayet sunurları tulen ve arzen yüzer saat mikdarı ve bazı kazaların devri elli ellibeş saat mikdarı mesafe.. ve nihayet elviye dağlık... yollarının ve mevkiinin perişan ve taşlık" olduğu belirtilerek, tahrir işinin "gece ve gündüz" çalışılarak zor şartlar altında tamamlandığı aktarılmıştır.[99] Göçebe yörüklerin taifesinin yazımına dair sorunlarda mevcuttu. Pratik yöntem olarak köyün yakınında olan Yörüklerden oluşan topluluk, köy defterinin arkasına işleniyordu.[100]

[96] Muhammet Bedrettin Şimşek, s. 37.
[97] Nuri Adıyeke, s.775.
[98] Nuri Adıyeke, Temettüat Sayımları… '', s.775. Ayrıca bkz. Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi. C.6, Ankara, 1988, s.202.
[99] Nuri Adıyeke, s.776.
[100] Nuri Adıyeke, s.777.

Bölgesel açıdan diğer problem, bölgelerdeki nüfuzlu kimselerin halk üzerindeki etkisi idi. Harput'a bağlı bazı köylerde öşür miktarı onda bir olması gerekirken, halktan onda iki buçuk oranında tahsil edildiği ve zorla vergi toplandığı yönünde bilgiler vardır. Ahalinin kendi ihtiyacı için ektiği meyve ve sebzeden de bu oranda vergi alınması halkı zor duruma sokmuştur. Bu verginin Harput Meclisi tarafından değil de köy muhtarları tarafından toplandığı yani Tanzimat uygulamasına aykırı olarak muhtarların kendi güçlerini kullanarak tahsilat miktarını arttırdığı durumu Nezaret'e bildirilmiştir. Bu şikâyet üzerine Nezaret bölgeye teftiş amacıyla memur tayin ederek ahalinin mağduriyetini önlemeye çalışmıştır.[101] Bursa eyaleti Bilecik Kaymakamlığı'na bağlı İnönü kazası dâhilindeki Çukurhisar köyünde de vergi orantısızlığı tespit edilmiştir. Örneğin; Karyede hizmetkârlık yaparak geçimlerini sağlayan 8 hanenin 4 tanesinden (8, 22, 40 ve 47 nolu haneler) kazanç oranları önemsenmeden değişik miktarlarda vergi tahsil edilirken, geri kalan 4 haneden herhangi bir vergi tahsilatı yapılmamıştır. Buradan hareketle kendisine sorumluluk verilen karyenin muhtar ve imamları bu sorumluluğu hakkıyla yerine getirmemiş ve suiistimale sebebiyet vermişlerdir.[102]

Sayımlarda muhtemel bir karışıklığı engellemek ve yapılacak sayım işleminin hatalardan uzak olması için, Valiler ve bölgelerdeki defterdarlara yazılı emirler tevdi edilmiştir. Yapılacak sayım işlemleri, merkezi olarak atanan memurlar tarafından değil, sayım işleminin yapılacağı bölgenin öncelikle muhtarı ve imamı, gayrimüslim ahalinin bulunduğu bölgelerde ise o bölgenin papaz veya kocabaşı vasıtasıyla yapılmıştır[103].

Benzer şekilde Tırhala, Üsküp ve Drama Sancaklarında temettü yazımı için tayin edilen memurların "kâtip, diğer kâtip, yazıcı, kâtip muavini, diğer kâtip muavini ve muharrir" unvanlarıyla anıldıkları görülmektedir. Bunun yanında tahriri gerçekleştiren kâtiplerin hepsi Müslüman halktan seçilmişmiş olup, Müslüman olmayan kişiler ise yalnızca yazıcı olarak görevlendirilmişlerdir.[104]

---

[101] Ahmet Aksın, "Tanzimat'ın Harput Eyaleti'nde Uygulanması ve Karşılaşılan Güçlükler", Belleten, C.L.12, Aralık 1998, Sayı; 225'ten ayrı basım. T.T.K. Ankara, s.855-856.

[102] Ayla Efe, "1260-61 / 1844-45 Temettüat Sayımı Işığında Çukurhisar Köyünün Ekonomik ve Sosyal Görüntüsü", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Eskişehir, 2006/1, s. 41.

[103] Ertan Gökmen, "Saruhan Sancağında Temettüat Tahriri", Bilig Dergisi, Sayı:45, s.74.

[104] Zafer Atar, "Balkanlarda Temettüat Tahriri (Tırhala-Üsküp-Drama Sancakları Örneklerinde)", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, XII/2 (Kış 2012), s.394.

Temettüat tahrirleri 1839-1840 ve 1844-1845 yıllarıyla sınırlı kalmıştı. 1839 tarihli Temettüat vergisinin tahsil edilmesi ancak 1859 -1860 yıllarında uygulanan kadastro faaliyetlerinin ardından gerçekleştirilebilmiştir. Bu bağlamda gerek sancak merkezleri gerekse kasabada mevcut esnafın yanında, zanaatkâr ve tüccarların senelik kazançlarının %3'ü kadar vergi alınmasına karar verilmiş, sene 1876yılına gelince bu rakam %4'e çıkarılmıştır.[105] İleri ki zamanlarda değişik adlar ve miktarlar oranında reforma uğrayarak alınmaya devam eden bu vergi, Cumhuriyet dönemine gelince 1926 yılında kaldırılarak yerine Kazanç vergisi adını alacaktır.[106]

Sonuç olarak Tanzimat'la birlikte köklü bir modernleşme sürecine giren Osmanlı Devleti, vergide adalet ilkesini kabul ederek bunu uygulama girişimi başlatmış oldu. Yeni mali yapı ilk etapta muhassıllar eliyle yapılmak istenmiş ve Temettüat sayımları başlatılmışsa da başarı sağlanamamıştı. Muhassılların uygunsuz sayım işlemlerinin yanı sıra imtiyaz sahibi kişiler ve kazançları gereği daha çok vergi verecek olan nüfuzlu zenginler, yeni düzenden hoşlanmadılar.

Halkı provoke ederek eski sisteme dönülmesi, bunların en büyük amaçlarıydı. Bunun önünün almak isteyen Osmanlı hükümeti iltizam usulüne geri dönmek zorunda kaldı. Lakin Osmanlı Devleti; Tanzimat hareketinin getirdiği yenileşme sürecinin devamlılığını arzu ettiğini göstererek, aradan iki yıl geçtikten sonra yeniden sayımlara başlama kararı aldı. Üstelik Trabzon, Diyarbakır ve Harput gibi eyaletler de sayımlara dâhil edilerek, Tanzimat'ın sınırları genişletilmek istenmişti. Bu sefer sayımları özel memurlar değil yerel idareciler, defterdarlar, nezaretten gönderilen yetkililer yürüttü. Her türlü sosyo- ekonomik, iktisadi, teknik, donanım yetersizliği, çalışanların zafiyet göstermesi, gibi eksikliklere rağmen, Tanzimat hükümeti kararlı bir şekilde mali reformlarını uygulama sürecinde başarılı olmaya çalışmış ve günümüz vergi sistemine, aşama aşama bu birikimler katkı sağlayarak, kazanç vergisinin gelişmesi adına önemli bir adım atılmış oldu.

[105] Musa Çadırcı, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin..., s.340; Bkz. Ahmet Tabakoğlu, Osmanlı Mali Tarihi, Dergah Yayınları, 1.Basım.2016 ,s.178; Coşkun Çakır, Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi, Küre Yayınları, İstanbul 2001. S.175-178.

[106] Ahmet Tabakoğlu, Osmanlı Mali Tarihi…, s.720-721. Ayrıca bkz. Erdoğan Öner, Mali Olaylar ve Düzenlemeler Işığında Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Dönemimde Mali İdare. TC. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Yayın No.2001/359, Ankara 2001, s.371.

2.2.1. Temettuat Defterlerinin Kapsam ve İçeriği

Önceden değişik adlar altında toplanmakta olan vergiler, Osmanlı Devleti'nin Tanzimat uygulaması ile mali alanda gerçekleştirdiği ıslahat çalışmalarından sonra, sistemli hale getirilmeye çalışılmış akabinde, vergi sayım işlemlerinin kayıt altına alınarak defterler haline getirilmiş, bu kayıtların tutulduğu defterlere de "Temettüat defterleri" denildiğini yukarıda genel hatları ile bahsetmiştik.

Osmanlı Devleti Tanzimat uygulamasını ülkenin bütün topraklarında uygulayamadığı için, Temettüat defterleri de Tanzimat'ın yürütülebildiği bölgelerle sınırlı kalmıştır. Osmanlı arşivindeki Temettüat kataloğunda mevcut; Ankara, Aydın, Bolu, Cezayir-i Bahr-i sefid, Edirne, Erzurum, Hüdavendigar, Konya, Niş, Rumeli, Selanik, Silistre, Üsküb, Vidin eyaletlerine bağlı defterler ile bu eyaletlere tabi sancak ve kazalara ait defterler bulunmaktadır.[107] Osmanlı eyaletlerinin tümüne ait defterler arşivde mevcut değildir. Ege bölgesine ait bir kısım Temettüat defteri yanmıştır. Karadeniz bölgesine ait Temettüat defterlerinin çoğu kayıp görünmektedir.[108] Ege bölgesindeki defterlerin tahrip edilme sebeplerinden biri, milli mücadele döneminde İzmir, Manisa, Aydın şehirleri 1.Dünya Savaşı'ndan sonra kısa bir süre, Yunan işgali altında kalmıştır. Kurtuluş mücadelesi ile birlikte, geri çekilen ve kaçan yunan askeri birlikleri, Osmanlı Devleti'ne ait devlet dairelerine, tahrip ve yıkım faaliyetinde bulunmuşlardır. Bir ihtimal, bu kaçış faaliyetleri esnasında hükümet konağı ve defterdarlıkta bulunan tahrir verilerinin yakılmış olma ihtimali yüksektir.

Temettüat sayımlarının öncelikle amacı vergi yükünün bölge ve kişi bazındaki adil dağılımını belirlemek.[109] Uzun zamanlı olarak ise Osmanlı devletinin uygulamak istediği, geniş çaplı olarak mali yapıda gerçekleştireceği reform hareketlerine veriler sağlamaktır.[110]

Defterlerde, kayıtlı yerleşim biriminde yaşayan halkın sosyal konumları hakkında bilgiler elde edilebilmektedir. Defterlerde kaza, köy gibi yerleşim yeri olan merkezler mahalle olarak ayrılarak, bu mahallelerde hane esaslı olarak kayıt altına

[107] Mustafa Serin, "Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Temettüat Defterleri", Başbakanlık 1.Milli Arşiv Şurası, 20-21 Nisan 1998, Tebliğler, Tartışmalar., Ankara, s.717-728. Ayrıca bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1992. s.281.
[108] Sait Öztürk, Temettüat Tahrirleri…, s.547.
[109] Tevfik Güran, "Osmanlı Tarım Ekonomisi (1840-1910)", Türk İktisad Tarihi Yıllığı, S.1, İÜİF, İstanbul, 1987, s.296.
[110] Ahmet Tabakoğlu, Osmanlı Mali Tarihi…, s.179.

alınmıştır. Yerleşim birimlerindeki evlerin numaralarının altlarına kişilerin adları, unvan ve lakapları yazılmış akabinde hane reisi kim ise sahip olduğu menkul ve gayrimenkul ile bunların gelirleri ve vergi miktarları vardır. Geçen sene (sene-i sabıka) ödediği vergi ile ürettiği tarımsal ürünün onda biri oranında aşar ile ağnam değerleri ve vergileri defter içinde bulunabilir. Hane reisinin mesleği, işi, hakkında bilgi alınabilir. Ayrıca bölgede en çok geçim sağlanan meslek ve meslek gruplarına ait veriler elde edilebilir. Vergi muafiyeti olan gruplar (din adamları, özürlü vs.) da bu defterlere kayıt edilmiştir.[111]

Defterlerin sahip olduğu içerik ve zenginlik, 19. yüzyıl Osmanlı taşra yaşantısı hakkında büyük oranda bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Temettüat defterlerinden genel hatlar olarak bir bölgeden bulabileceğimiz bilgiler şu şekilde sıralanabilir;

1- Demografik yapıları hakkında bilgi

2- Etnik yapı, kimlik bilgileri

3- Kişilerin elindeki menkul ve gayrimenkul servet, taşınır taşınmaz malları,

4- Ferdin yıllık kazanç miktarı,

5- İşletme büyüklüğü ve geliri, işletmenin hangi sektör üzerine olduğu.

6- İş gücü geliri/oranı,

7- Toplam vergi yükü,

8- Mesleği/zanaat,

9- Yetiştirdiği tarımsal ürünleri hakkında bilgi ve beslediği hayvan miktarı

10- Ticari ve sınai müessesi, hakkında geniş çaplı bilgilere ulaşılabilmektedir. Lakin mesleğini icra ettiği dükkân, oturduğu ev, ticari stokları ve alacakları ile borçları sayımın dışındadır.[112]

Temettüat defterlerinde bulunan bilgiler ışığında o bölgenin nüfus yapısı ve etnik yapısı hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Bu veriler sayesinde Müslim-gayri müslim yapıları hakkında karşılaştırma yapabilme imkânı sunulmaktadır. Temettüat sayımları ile 19. yüzyılda yaşamış olan gayri müslim topluluklardaki, demografik ve

[111] Mübahat Kütükoğlu, Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi…, s.396-412.
[112] Tevfik Güran, "19.Yüzyıl Temettüat Tahrirleri"...s.77-78.

iktisadi değişmeler izlenme imkânına kavuşmuştur.[113] Bunun yanında kısmen de olsa nüfusun hareketliliği ve bazı kişilerin kökeni de Temettüat sayımlarında görülebilir. Ayrıca nüfus sayımları ile ortaklıklar ve hisseler de irdelenebilir.

Vergi mükelleflerinin isimleri, unvanları, lakapları, meslekleri, resmi görevleri, etnik yapıları ayrıntılarıyla belirtildiğinden, defterler dönemin sosyal tarihi açısından da önemli bir başvuru kaynağıdır. Farklı bölgelerde yaşayan insanların, şehirli ve kırsal kesimin, farklı meslek veya etnik gruptaki kişilerin servet büyüklükleri ve servet edinme tercihlerini açıklayan tabloların hazırlanmasına imkân sağlamaktadır.[114]

19. yüzyıl ortalarında bölgelerin ekonomik ve sosyal yapısını aktararak geniş çaplı bilgiler veren defterler, incelenen bölgenin zirai özelliklerini tespit etmede ana kaynak niteliği taşımaktadır. Defterde bulunan veriler sayesinde kaza ve karyelerdeki toplam arazi miktarını, bu arazilerde yapılan tarımsal faaliyetleri, ziraatı yapılan ve yapılmayan arazi miktarını ve yetiştirilen ürün çeşitlerini tespit etmekteyiz. Bunun yanında ortağa verilen tarlalarla ilgili kayıtlardan ortakçılık usulünün işleyişi ve bölgedeki bu sistemin yaygın kullanılması hakkında teferruatlı bilgilere ulaşmak mümkündür. Tevfik Güran'ın ifadesiyle, "Temettüat *tahrirleri, 19. yüzyıl Osmanlı sosyo-ekonomik tarihi araştırmaları için kapsam ve bilgi zenginliği itibariyle bir benzerine rastlanmayan en önemli kaynak durumunda*" [115] olma özelliği taşımaktadır.

Defterde, nahiye ve köylerde yaşayan kişilerin meslekleri hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Bu bilgiler doğrultusunda inceleme imkânı bulduğumuz merkez Kiraz nahiyesi ve bu nahiye 'ye bağlı 15 adet köy ve 2 çiftliğin sosyal ve iktisadi durumunu rahat bir şekilde yazma imkânına sahip olabilmekteyiz. Mesleklerle ilgili kayıtların değerlendirilmesi ile ilgili, karyelerdeki meslek çeşitliliği, kişilerin meslek gelirlerinden hareketle de çeşitli mesleklerden elde edilen gelirleri, toplam meslek geliri içindeki nisbi önemleri, nüfusun daha çok hangi meslek dallarında yoğunlaştığı, dolayısıyla da, o köydeki gelişmiş olan meslek kollarının neler olduğu vb. konularında araştırmalar yapılabilmektedir. Defterlerde kaydı bulunan şahısların, aile - şahıs adları ve lakapları da belirtilmiştir. Mahallede kullanılan aile adları

[113] Sait Öztürk, "Konya Temettüat Defterleri", Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi, Konya 1999, s.534.
[114] Ahmed Akgündüz ve Said Öztürk, Darende Temettüat Defterleri, İstanbul 2002, s. 32-33.
[115] Tevfik Güran, 19. Yüzyıl Temettüat Tahrirleri…, s.79.

incelendiğinde, hangi sülalelerin yaygın olduğu ve aileler arasında akrabalık bağı tespit edilebilmektedir. Şahıs isimlerinin de tamamı tetkik edildiğinde, hangilerinin daha fazla kullanıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Lakabı bulunan kişilerin sosyal statüleri hakkında fikir edinilmekte bazı lakaplardan ise, kişilerin yöreye nerden geldiği anlaşılmaktadır.

Defterlerde kişilerin kaynağı belli olan ve olmayan bütün gelirleri kaydedilmektedir. Bu kayıtlardan kişilerin çeşitli kaynaklardan elde ettikleri gelirleri ve gelir kaynaklarının toplam gelir içindeki payları tespit edilebilmektedir. Ailelerin sahip oldukları nakdi kazanç, gayrimenkullerden hayvanlara kadar çeşitli servetler defterlere kaydedilmiştir. Kişiler ve sosyal guruplar arasında servet dağılımı ve farklılaşması konusunda yapılacak araştırmalar için de defterlerde ayrıntılı bilgi bulunmaktadır.

Netice itibariyle; Temettüat defterleri, 19. yüzyıl ortaları, sosyal ve iktisadi tarih araştırmaları için zengin ve ayrıntılı bilgiler aktaran önemli kaynaklardır. Temettüat defterleri çerçevesinde yapılacak bir araştırmada ele alınacak bölgenin sosyal ve iktisadi yapısı farklı yönleri ile aydınlığa kavuşturulabilecektir.

Osmanlı Devleti'nin klasik dönemine ait tahrir defterleri ile Temettüat defterleri arasında şu farklı özellikler dikkat çekmektedir. Tahrir Defterleri, örnek olarak bir köyün vergi mükelleflerini ve bu mükelleflerden tahsil edilmesi gereken toplam vergi miktarını, malların kıymetini verirken, Temettüat Defterleri, vergi mükellefinin adını, vergiye esas olan gelir kaynağı ile ilgili bilgileri vermektedir.

Bir bakıma tahrirlerde en küçük vergi birimi köy veya mezra olurken, Temettüat Defterleri bunu şahıs planına ayrıntılı bir şekilde indirmiştir. Yani Tahrir Defterlerinde her bir vergi mükellefinin ödemekle yükümlü olduğu vergi bile verilmezken Temettüat Defterleri her bir şahsın gelir kaynağını, bu kaynaktan elde edilen yıllık kazancı ve bu kazanç üzerinden alınması gereken vergiyi bizlere sunmaktadır. Ayrıca zirai kaynakların dışında gelire sahip kişilerin bu artı gelirlerini ve bu gelir üzerine tarh edilen vergiyi de açıklamaktadır.[116] Hane odaklı gerçekleştirilen sayımların yer aldığı bilgiler en son olarak üç farklı kalemde değerlendirilebilir; menkul ve gayrimenkul servet, gelirler ve vergi ödemeleri.[117]

[116] Sait Öztürk, "Temettüat…", s. 538.
[117] Sait Öztürk, "Temettüat…", s. 539.

Temettüat Defterleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır. 1988 yılına kadar Kamil Kepeci[118] ve Maliyeden Müdevver Defterler tasnifi içerisinde yer alan bu defterler üzerinde kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. 1988 yılında ayrı olarak tasnif edilip araştırmaya açılan 17.447 defterin büyük bir kısmı 1260 - 1261 (1844 - 1845) tarihinde yapılan sayımlara aittir.[119] Çok az sayıda olmak üzere 1256 (1840)' da yapılan ilk Temettuatlara da rastlanmaktadır.[120] Bu defterlerin büyük bir kısmı ciltlidir. Ciltsiz olan küçük defterlerde bazen boşluklar vardır. Bazı defterlerin ilk ve son sayfaları mevcut olup ara sayfalar kaybolmuş, bazen ise aralara başka defterlerin sayfaları konmuştur. Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yazılan birimlerin defterlerinin bir kısmı bulunmamaktadır.[121]

[118] Kâmil Kepecioğlu (Gebze 1877-İstanbul 5 Ekim 1952): Hanya doğumludur. 13 Mart 1894 tarihinde Harbiye' girmiştir. 9 Ocak 1902'de mülâzım rütbesi ile orduya katılmıştır. 1934'de piyade binbaşısı iken emekliye ayrılmıştır. Daha sonra 22 Temmuz 1924'de Başvekâlet Arşivi'nde çalışmaya başlamış ve Tasnif Heyeti'nde çalışmıştır. Bursa Şer'iye Kütüğünü yayınlayan, Bursa Halkevi tarafından bazı risaleleri neşredilen Kâmil Kepecioğlu'nun "Deniz Tarihi Tasnif Heyeti Eski Başkanı" unvanıyla kaleme aldığı ve 1952'de Tan Matbaası'nda basılan 416 sayfalık "*Tarih Lügatı*" adlı önemli bir eseri vardır. Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Başbakanlık Basımevi, Üçüncü Baskı, İstanbul, 2010, s.263.

[119] Mustafa Serin, Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Temettüat…, s. 721.

[120] Mübahat S. Kütükoğlu, ''Osmanlı, Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri'', Belleten, C. LIX, S. 224-226, Ankara, 1996, s.396.

[121] Nuri Adıyeke, s. 780.

2.3. Kilas Nahiyesi Temettuat Defterleri

Osmanlı eyaletlerinden Aydın Vilayetinin Birgi kazasına bağlı bulunan Kiraz, bir Anadolu taşra yerleşim yeridir. Bölgenin Temettüat defterleri; Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde "ML. VRD. TMT." koduyla kayıtlı bulunmaktadır. Kiraz nahiyesine ait toplam On beş köy ve İki çiftlikten oluşmaktadır. Bu karyelerin isimleri; Akkeçilü Karyesi, Arkacılar Karyesi, Ayasra Karyesi, Çanakçı Karyesi, Çavuşdağı Karyesi, Çölmekçi Karyesi, Elin Karyesi, Ennar Karyesi, Haliller Karyesi, Karabaş Karyesi, Sırmalı Karyesi, Şehidoğlu Karyesi, Umurca Karyesi, Yakası Karyesi, Karaman Çiftliği ve Yakalar Çiftliği olmak üzere 15 adet köy ve 2 adet çiftliğe ait Temettüat defterleri, bahsi geçtiği üzere arşivde bulunmaktadır.

Bu defterleri numaraları ve sayfa sayıları şu şekildedir; 02173 numaralı Çavuşdağı karyesi (56 sayfa), 02174 numaralı Çölmekçi karyesi (15 sayfa), 02175 numaralı Çanakçı karyesi (10 sayfa) , 02176 numaralı Akkeçilü karyesi (8 sayfa), 02177 numaralı Ennar karyesi (10 sayfa), 02178 numaralı Elin karyesi (28 sayfa), 02179 numaralı Arkacılar karyesi (8 sayfa), 02180 numaralı Haliller karyesi (16 sayfa) ,02181 numaralı Sırmalı karyesi (12 sayfa), 02182 numaralı Şehidoğlu karyesi (8 sayfa), 02183 numaralı Karabaş karyesi (28 sayfa), 02185 numaralı Karaman çiftliği ve Yakalar çiftliği (24 sayfa), 02186 numaralı Ayasra karyesi(11 sayfa), 02187 numaralı Umurca karyesi(10 sayfa), 02188 numaralı Kilas kazası merkezi (20 sayfa), 02189 numaralı Yakası karyesi(28 sayfa)'dır. Toplam 292 sayfadır. Genel itibari ile her bir deftere ismi geçen köyün Temettüatı yazılmıştır. Lakin bazı defterlerin sonunda Temettüatı yazılan köyün içinde mal varlıkları bulunup (mezru tarla, bağ, Asiyab ocak, vs.) kendileri başka köyde ikamet eden şahısların mal varlıkları da defterlerin altına not düşülmüştür. Ayrıca Arşivde mevcut bulunan ve çalışmamızda da transkripsiyonunu yapmış olduğumuz 02184 Kilas Kazası isimli defterinin analizini tez çalışmamızda kullanmadığımızı belirtmekte fayda vardır. Çünkü ismi geçen 02184 nolu defter ile 02188 Kilas kazası, defterlerimizdeki veriler benzerdir. 02188 Kilas Kazası defterinde veriler geçen yıldaki vergiler ve öşür ürünleri bu defterde daha ayrıntılı tutulduğu için asıl olan 02188 nolu defterin verilerini kullandığımızı burada belirtmekte fayda vardır. Bu çalışmamızda zikredilen Kilas Nahiyesi ile ona bağlı 15 köyün ve iki çiftliğin Temettüat defterleri incelenmiştir. Nahiye de yer alan köylerin ve bağlı bulunan çiftliklerin isimleri ve bunların hangi numaralı defter içinde bulunduğu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo -1- Kilas Nahiyesinde Bağlı Köylerin İçinde Bulunduğu Temettüat Defterlerinin Numaraları

Çavuşdağı **02173**	Çölmekçi **02174**	Çanakçı **02175**
Akkeçilü **02176**	Ennar **02177**	Elin **02178**
Arkacılar **02179**	Haliller **02180**	Sırmalı **02181**
Şehidoğlu **02182**	Karabaş **02183**	Karaman ve Yakalar Çiftliği **02185**
Ayasra **02186**	Umurca **02187**	Kilas Kazası **02188**
Yakası **02189**		

Tutulan Temettüat defterlerinin boyutlarını inceleyecek olursak, defterler 18x50 cm ebatlarında olup, rik'a hattıyla yazıya geçirilmişlerdir. Defterlerin kapak sayfalarında, defterlerin içindeki köy veya köylerin isimleri yer almaktadır. İlk sayfada köyün adı zikredildikten sonra hane ve sıra numaraları yazılmış ve vergi mükellefine ait bilgilere yer verilmiştir. Temettüat sahiplerinin isimleri ve unvanları, mesleği, vergi-yi mahsusası, vergiye konu olan malı ve hayvanatı, meslek geliri, sanat geliri, kiraya verdiği tarla veya işletme geliri bir düzen içerisinde Temettüat defterlerine geçirilmiştir. Hane numaraları sağ üst köşede yazılmış, altına da hane reisi olan vergi mükellefinin adı düşülmüştür. Daha sonra hanenin reisi olan şahısın üst kısmına yatay olacak bir formda, vergi vermekle yükümlü kişinin uğraştığı meslek, geçen sene verdiği vergi-yi mahsusası, tarlaya ektiği ürünleri ve sahip olduğu büyük ve küçükbaş hayvanatına ait öşürler bu bölüme yazılmıştır. Hane ve

numara kısımları rakamlarla kayıt altına alınmıştır. "Hane" ve "Numro" yazıldıktan sonra aynı hizada hane sahibinin mesleki bilgisi düşülmüştür. Bunlar ; " Erbab-ı ziraat, Çiftçi ",[122] " Irgad Taifesinden İdiğü",[123] vs. olarak yazılmıştır. Mesleği yazılan yerin alt kısmına bir senelik vergisi ve miktarı olarak ; "Sene-i Sabıkada Vergi-yi Mahsusadan Bir Senede Vermiş Olduğu: 45 kuruş"[124] olarak defterde kaleme alınmıştır.

[122] B.O.A., ML. VRD. TMT. d. 02176, s. 4.
[123] B.O.A., ML. VRD. TMT. d. 02182, s. 6
[124] B.O.A., ML. VRD. TMT. d. 02176, s. 4

3. KİRAZ HAKKINDA

3.1. Bölgenin Coğrafi Özellikleri

İzmir ilinin güneydoğu ucunda yer alan ilçenin yüz ölçümü, Yurt ansiklopedisinin eski verilerine göre 533 km2'dir. 1980 yılında nüfusu 36.265 kişiden oluşmaktaydı. Bu döneme kadar Ödemiş'e bağlı bucak konumunda bulunan kiraz, 1948 yılında ilçe olmuştur. İlçeye bağlı 47 köy vardır. Ortalama köy nüfusu 632 kişidir. İlçenin 1.000'den fazla nüfuslu 9 köyü vardır. İlçe toprakları, küçük Menderes Havzası'nın doğu kesiminde yer alır. Dağlık ve engebeli kesimler, zeytinlikler, palamut ve meşe ormanları ile kaplıdır. Başlıca geçim kaynağı tarımdır. Yerleşme merkezinin eski adı "Keles" olup, yörenin turizme yönelik tek dağı olan Bozdağ'ın eteğinde yer almıştır.[125]

İzmir Kültür Müdürlüğü'nün güncel verilerine göre ilçenin konumu: Ege Bölgesi'nin iç kesiminde yer alır ve İzmir iline bağlı olup Bozdağ'ın yakınında bir düzlük arazide kurulmuş olan ilçedir. Bozdağ civarından Manisa'nın Salihli ilçesine, Aydın dağlarından Nazilli bölgesine ve Manisa Alaşehir ilçesine geçit konumundadır. Kiraz rakımı 312 metre olup, yüz ölçümü son verilere göre 585 km2'dir. Yurt ansiklopedisinin verilerinden 52 km'lik alan daha fazla olarak güncel verilere, İzmir Kültür Müdürlüğü tarafından eklenmiştir. İzmir merkezine olan mesafesi 140 km'dir. İlçenin merkezi ve birkaç ova köyü haricindeki tüm köylere ekseriyetle Bozdağ ve diğer dağlar üzerinde ve eteklerinde bulunur. Dağlık bir coğrafi konum üzerinde yer almasından dolayı, bölge köylerinin ulaşımı ve diğer sosyo-kültürel imkânları oldukça kısıtlıdır. Fakat buna rağmen ulaşım imkânı olmayan herhangi bir köyü bulunmamaktadır. Köylerin çoğunluğuna temel ihtiyaçlar (ulaşım ve elektrik) 1970'li yıllardan sonra ulaştırılabilmiştir. İzmir'in Kınık ilçesi ile beraber şehrin en az gelişmiş ilçelerindendir. Özellikle dağ köylerinde, geçmişten gelen Türk ananeleri ve yaşam tarzı devam etmektedir. Kiraz'ın Batı kesiminde Ödemiş, güney-batısında Beydağ, kuzeyinde Manisa'nın Salihli ilçesi, kuzey-doğusunda Manisa'nın Alaşehir ve güneyinde Aydın'ın Nazilli ilçeleri, ilçenin komşu yerleşim birimleridir.[126]

[125] Yurt Ansiklopedisi. "İzmir" mad., Anadolu Yayıncılık, Cilt 6, İstanbul, 1981, s.4381.
[126] http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR,77460/kiraz.html.(03.01.2019).

Bölgede Eskiçağ uygarlıklarına ait şehir kalıntılarına da rastlanılmaktadır. Aydın Vilayet Salnamelerinde bilgisi geçen ve günümüzde de varlıklarını korumakta olan, Kiraz ve civarında Dios ve Koloe antik şehir kalıntıları bulunmaktadır.[127]

3.2. Kiraz İsminin Kaynağı

Kiraz, Antik Çağ'da *"Koloe"* ismi ile anılmaktaydı. Osmanlı Dönemi'nde adı *"Keles"* olarak değiştirilmiştir.[128] Bölge bu isimle 1530 yılında Aydın Vilayetinin Birgi Kazasına bağlı bir Anadolu taşra yerleşim yeridir. 17. Yüzyıl itibari ile İzmir'in Ödemiş ilçesine bağlı bir bucak konumunda iken Cumhuriyet Dönemi ile beraber 1948 yılında ilçe konumuna getirilmiştir.[129]

İzmir iline bağlı ilçe merkezi Kiraz kasabasının adı daha önceleri Kilas olarak arşivlerde geçmekteydi. Kiraz'a yakın zamanda çevrilmiştir. Daha önce *Keles* idi. Burası İlkçağda *"Koloe" ve" Kolose"* adlarıyla anılmıştır. Keles isminin de bu *"Kolose"* den gelmiş olabileceği düşünülmektir. Oysa kasabanın ilkçağda *Koloe / Kolose* adını taşıdığının kanıtı (örneğin yazıt gibi) olmadıktan başka, *Koloe/ Kolose'nin Keles'e* dönmesi çağdan çağa adların değişiminde hangi sesin hangi sese dönebileceği hakkındaki bilgimize göre, hiçte olası bir durum görünmemektedir.[130] Umar'a göre "*Keles"* adının kökeni tam saptanmış değildir. Bir görüşe göre *Kelasssa* yani *kela-(a)ssa,"Güzel geçit yerleşimi"* iken başka bir görüşe göre Rumlaşma döneminde "kelesi" kelimesinin, Türkleşme döneminde "keles" olduğu varsayılmaktadır.[131]

Şemsettin Sami'nin sözlük tarzında yazılmış bir eseri olan Kamus-ı Türki'de *"kelas"* kelimesinin çevirisine baktığımız zaman anlamında *"kertenkele"* olarak geçmektedir.[132]

Günümüzde, Keles kelimesinin halen Kazak dilinde bir kertenkele türünün adı olarak geçmekte, Çağatay Türkçesi'nde de bir sincap türünün adı olarak da kullanıldığı bilinmektedir. [133]

---

[127] Aydın Vilayet Salnameleri Hicri 1326 –Miladi 1908. Sayfa 278.
[128] Yurt Ansiklopedisi, İzmir Maddesi, Anadolu Yayıncılık. Cilt.6. İstanbul 1981. s.4381
[129] Tahir Sezen, Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, No:21, Ankara, 2006, s. 298.
[130] Bilge Umar, Türkiye'deki Tarihsel Adlar, İnkılap Yayınevi, 2 Baskı, 1999. s.416.
[131] Bilge Umar, s. 416.
[132] Şemseddin Sami, Kamus-ı Türki, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2007, s.1174.

Türkolog Baymirza Hayıt'ın tezinde; Keles isminin, Bozok Türklerinin Kayı boyu tarafından Orta Asya'dan Anadolu'ya taşındığı fikri pek çok araştırmacı tarafından da kabul görmektedir.[134]

Kiraz ile alakalı ulaşabildiğimiz güncel eserlerden bir tanesi olan Ali Aksakal'a ait Her Yönüyle Keles'ten Kiraz'a Yolculuk adlı eserindeki yazmış olduğu bilgilere göre; 10. ve 11. Yüzyılların Müslüman-Arap coğrafyacıların bahsettiği eserlerde; Çirçik Nehri ile Taşkent, Çimkent, Çardarı ve Sütkent arasındaki büyük bölgenin ismi, "Kalas Bozkırı/ Keles Bozkırı" olarak anılmakta, ayrıca bahsi geçen bozkırın ortasında Sir Derya Irmağı'na paralel olarak inşa edilmiş uzunca bir alan üzerine kurulu ve sağlam bir duvardan, "Kalas / Keles Duvarı" olarak bahsedilmekte, Şarkiyat uzmanları bu iki kelimenin esasen aynı kelimeler olduğunu fakat Arapça yazım ve telaffuz kaynaklı bir farklılığın oluşabileceğini belirtmektedir diye kitabında aktarmıştır.[135] Bu bilgilerden sonra Kiraz bölgesinin tam adının nerden geldiği kesin olmamakla beraber yukarı da bahsettiğimiz üzere; bu konu hakkında birçok görüş belirtilmiştir.

İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğünün sayfasında yer alan yazıya göre "Keles ismi, Orta Asya civarında Sir Derya[136] bölgesinde kullanılan bir ad olarak geçmekte, bu isim sir derya civarında yaşamlarını sürdürmekteyken, daha sonra Anadolu'nun muhtelif bölgelerine göçerek, ağırlıklı olarak Batı Anadolu'ya Bizans sınırına yerleşen Kayı Boyu'na mensup Türkler tarafından getirilmiş bir isim olarak kabul edilmektedir. Ayrıca; Oğuzlar'ın *"Keles"* adlı bir oymağının bulunduğu da bilinmekte olup Osmanlı dönemine ait 16. yüzyıl tahrir defterlerinde Aydın Livası dâhilinde *"Keles"* adlı yörük cemaatinden bahsedilmektedir.[137]

---

[133] http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR,77460/kiraz.html. (03.01.2019)

[134] Ali Aksakal, Her yönüyle Keles'ten Kiraz'a Yolculuk, Kiraz Belediyesi Yayınları, Sayı 1, s. 19.

[135] Ali Aksakal, s.19

[136] Sır Derya havzası, Orta Asya'nın sadece büyük nehirlerinden biri olan Sır Derya nehrinin bulunduğu yer değil, aynı zamanda insanoğlunun yaşadığı en eski mekânlardan ve medeniyetlerin ortaya çıktığı merkezlerden birisidir. Ortaçağ müelliflerinin eserlerinde "Maveraünnehir" şeklinde ifade edilen bölge Amu Derya (Ceyhun) ile Sır Derya (Seyhun) arasındaki bölgedir. Bkz.http://www.genelturktarihi.net/sir-derya-havzasinin-turk-tarihindeki-yeri-ve-onemi(04.01.2019).

[137] http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR,77460/kiraz.html. (04.01.2019).

BİRİNCİ BÖLÜM

KİRAZ'DA NÜFUS VE SOSYAL YAPI

1.1. NÜFUS

Osmanlı Devleti'nde yapılan ilk nüfus sayımı 1831 yılına aittir.[138] Fakat bu nüfus sayımında amaç ülkenin toplam nüfusunu öğrenmekten ziyade vergi verecek kişi sayısını tespit etmekti. Dolayısıyla vergi mükellefi kişilerin kaydedilmesi amacına yönelik olup günümüz nüfus sayımlarından hayli farklı bir yapıdaydı.

Bunun öncesinde ise nüfus; tahrir, avarız ve cizye defterlerinde "hane" olarak hesaplanmaktaydı.[139] Benzer şekilde Temettüat defterlerinde de şahsi nüfus yerine hane tabiri kullanılmaktadır. Bu durumun mahzuru ise hanede yaşayan insan sayısının tam olarak bilinememesiydi. Her ne kadar bu tezin aksini iddia edenler olsa da[140] bu noktada Ömer Lütfi Barkan'ın varsayımından hareketle her hanenin 5 kişiden ibaret olduğunu düşünmek[141] bir sonuca varabilmemizi sağlayacaktır.

Tablo -2- Temettüat Defterlerine Göre Kilas Nahiyesinde bulunan Hane Sayıları ile Tahmini Nüfusları

Köy Adı	Hane Sayısı	Tahmini Nüfusu	Köy Adı	Hane Sayısı	Tahmini Nüfusu
Akkeçilü	13	65	Haliller	30	150
Arkacılar	11	55	Karabaş	62	310
Ayasra	11	55	Karaman	41	205
Çanakçı	24	120	Kilas	28	140
Çavuşdağı	87	435	Sırmalı	23	115
Çömlekçi	28	140	Şehidoğlu	12	60
Elin	45	225	Umurca	18	90
Ennar	15	75	Yakası	58	290
Toplam Hane Sayısı:		**510**	**Tahmini Nüfus:**		**2550**

[138] Enver Ziya Karal, Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 3.Baskı, Ankara, 2010.

[139] Yunus Koç, Ömer Lütfi Barkan'ın Tarihsel Demografi Çalışmalarına Katkısı ve Klasik Dönem Osmanlı Nüfus Tarihinin Sorunları, Bilig, Sayı 65, Ankara 2013, s. 177.

[140] Nejat Göyünç, "Hane" Deyimi Hakkında, *Tarih Dergisi*, İstanbul 1979, s. 335 ve burada yer alan tablo.

[141] Ömer Lütfi Barkan, "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul, 1953, X. 13.

Kilas merkez ve karyelerine ait Temettüat defterlerini incelediğimizde toplam 510 hane karşımıza çıkmaktadır. Bu 510 hane de yaklaşık olarak 2550 kişi yaşamaktadır. Bölgedeki en kalabalık nüfusa sahip yer 435 kişilik nüfusu ile Çavuşdağı karyesidir. Bu karyede 87 hane sayısı ile bölgenin en yoğun yerleşim birimidir. İkinci kalabalık nüfus 62 hane ve 310 kişi ile Karabaş karyesidir. Üçüncü büyük nüfus 290 kişi ile Yakası karyesinde bulunmaktadır. Bu karyeleri 225 kişi ile Elin karyesi takip etmektedir. Nahiyenin en büyük nüfusuna sahip bölgeleri bu karyelerdir. Nüfusu en az olan bölgeler olarak karşımıza Arkacılar ve Ayasra karyeleri çıkmaktadır. İki karyede 55'er nüfus vardır. Kilas'daki en az yerleşim olan yerler buralardır. İki karyede 11'er hane yaşamaktadır. Diğer az yerleşimin olduğu karyeler ise 60 nüfuslu Şehidoğlu ve 75 nüfusu ile Ennar karyesidir. Ennar 'da 15 hane yaşamaktadır. Kiraz nahiyesinde en az hane sayısı Şehidoğlu karyesinde bulunmaktadır. Bu karyede 12 hane yaşamaktadır. Nüfusun 140 kişi den oluşmasına rağmen Kilas karyesi bölgenin merkezi konumundadır.

Hicri (1308) Miladi 1891 yılına gelindiğinde, Kiraz nahiyesine ait 29 köy adı arşiv kayıtlarında geçmektedir. Nüfus 'un 4,044 kişisi erkeklerden, 3,988 kişisini ise kadınlardan oluşmaktadır. Bölgede toplamda 8,032 kişi yaşamaktadır. Kilas Köyü aynı zamanda nahiyenin merkezi konumundadır. Burada 199 erkek, 163 kadın toplam olarak 362 kişilik nüfus bulunmaktadır. 87 adet meskende kayıtlarda mevcuttur.[142]

[142] Aydın Vilayetine Mahsus Salname 1308, Haz. İbrahim Cavid, C.2. s.575.

Tablo -3- Aydın Vilayet Salnamelerindeki Kilas Köy İsimleri ve Nüfusları (Hicri-1308)

Köy Adı	Nüfus	Emakin	Köy Adı	Nüfus	Emakin
Kilas Kasabası	362	87	Elti (altı)	468	77
Hisar	194	39	Hisarı	277	49
Kırköy	118	19	Akkeçilü	78	14
Hasıllı	137	26	Sarıkaya	278	48
Bağlar	120	26	Solaklar	415	65
Çölhamur	187	35	Uran (Oran)	400	68
kadınderesi	974	154	İğdeli	234	41
Boğaz	558	112	Haliller	393	70
Çanakçı	132	25	Meraklı	253	47
Çölmekçi	354	40	İpsara	244	84
Karaburç	540	96	Arkacılar	154	30
Umurcalı	202	41	Emesler (Eminler)	224	42
Şemitler	219	38	Yeniköy	355	45

Aydın Vilayetinin kapsadığı yerleşim yerlerine ait en teferruatlı salname Hicri 1308 (1891) yılında yayınlanan İbrahim Cavit'e ait Salnamedir.[143] Bu salnamede yer alan köy adları hususunda anlaşılmayan bazı notlar mevcuttur. Örneğin; başka herhangi bir kayıtta olmayan köy isimleri dikkat çekmektedir.[144]

[143] Aydın Vilayetine Mahsus Salname 1308, Haz. İbrahim Cavid, C.2. s.474.

[144] Ferhat Berber, 19. Yüzyıldan Cumhuriyet'e Turgutlu'nun İdari Taksimatı, Uluslararası Turgutlu Sempozyumu Bildirileri, Cilt: 2, Turgutlu Belediyesi Yayınları, Turgutlu, 2018, s.543-548. Ayrıca bkz. Aydın Vilayetine Mahsus Salname 1308, Haz. İbrahim Cavid, C.2. s.474.

1.2. KİRAZ'DA SOSYAL YAPI

1.2.1. İsimler

Bu başlık altında Kiraz Nahiyesinde yaşayan kişilerin, özellikle vergi mükellefleri olanların isimleri kayıt altına alınmış. İsimler incelenerek; bölgede yaşayan toplulukların dini ve milli inançları, duygu ve düşünce dünyaları, amaçları gibi konularda bilgi sahibi olunabilmekledir. Bölgede belli bir dönem içerisinde en çok hangi isimlerin kullanıldığını bilmek aynı zamanda o bölgenin kültürel kimliğini hakkında çıkarımda bulunma imkânı da bizlere sağlamaktadır. Kullanılan isimlerde zaman içerisinde süre gelen değişimler ise ad verme gelenek ve görenekleri üzerindeki dönüşümün göstergesi olmaktadır.[145]

İncelediğimiz Temettüat defterlerinde karşımıza vergi mükelleflerinin isimleri hakkında bilgileri, bu isimlerin önüne arkasına eklenen lakapları ve bu lakapların dışında verilen unvanlar hakkında defterlerde kayıtların olması, Temettüat defterlerinin sosyal ve ekonomik tarihi verilerin aydınlatılması açısından önem arz etmektedir.[146] Temettüat defterlerine hane sahibinin adı, ilk olarak yazılmış daha sonra buna "oğlu" kelimesi eklenerek babasının adı yazılmıştır. Hüseyinoğlu Kara Mehmed.[147] Bu örnek dışında "Bin" tabirine de rastlanılmıştır. Örneğin; Bağcıoğlu Abdullah Bin Ahmed.[148] İncelediğimiz Kiraz bölgesine ait Temettüat defterlerinde Nahiye ve nahiyeye bağlı karyelerdeki şahısların kullandıkları isimler, aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak verilmiştir.

[145] Ali Açıkel, Artukabad Kazasında Türk Kişi Adları (1455–1520), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 13 Sayı; 2, Elazığ 2003, s. 311-315.
[146] Sait Öztürk, "Konya Temettüat...",s. 534
[147] ML. VRD. TMT. d.02176. s. 2
[148] ML. VRD. TMT. d.02175. s. 2

Tablo -4- Kilas Nahiyesinde Kullanılan İsimler ve Kullanım Sıklıkları

İsim	Kullanan Kişi Sayısı	İsim	Kullanan Kişi Sayısı	İsim	Kullanan Kişi Sayısı
Abdullah	36	Hasan	116	Ömer	5
Abdurrahman	1	Haydar	2	Polat	1
Abdülkadir	2	Himmet	8	Ramazan	4
Abdülkerim	3	Hüseyin	108	Recep	2
Abide	1	İbrahim	55	Samet	1
Adem	1	İsmail	23	Sefer	3
Ahmet	43	Kerim	1	Sinan	1
Aişe	1	Kostandi	1	Süleyman	36
Ali	85	Mehmet	215	Şaban	2
Atnaş	1	Memiş	1	Veli	18
Aydın	1	Mestan	1	Yani	1
Bekir	8	Muhlis	9	Yunus	1
Derviş	3	Musa	6	Yusuf	16
Fatıma	1	Mustafa	106	Zeliha	1
Habib	1	Nasuh	2	Hamza	2
Halil	50	Numan	1	Osman	34
Kullanılan Toplam İsim Adedi: 48			**İsmi Geçen Kişi Sayısı: 1021**		

Kiraz merkez ve nahiyeye bağlı köylere ait Temettüat defterleri incelendiğinde, elde ettiğimiz bilgilere göre, Nahiye ’de 1021 kişinin 48 farklı isim kullandığı görülmüştür. Bu isimlerden bazıları sıklıkla benzerlik göstermektedir. Örneğin; Mehmet (215), Hasan (116), Hüseyin (108), Mustafa (106), Ali (85), İbrahim (55), Halil (50), Ahmet (43), Süleyman (36), Abdullah (36), Osman (34), İsmail (23), Veli (18), Yusuf (16) gibi. Temettüat Defterindeki isimlerin çoğunluğunun peygamber, halife ve sahabe adlarının olması, bölge nüfusunun dini yapısını da bize yansıtmaktadır. İncelediğimiz Kiraz bölgesinin defterlerinde Ali, Hasan, Hüseyin adlarına sıkça rastlanılmaktadır. Bunun temel sebebi muhtemelen

Hz. Ali ve oğulları Hasan ve Hüseyin'e duyulan saygı ve hürmetten kaynaklanmaktadır.

Bu isimlerin dışında nahiye ve köylerin de gayrimüslim isimlerde Kilas'ın Temettüat defterlerinin kayıtlarında geçmektedir. Örnek vermek gerekirse; Atnaş (1)[149], Kostandi (1)[150], Yani (1)[151]. Bu gibi isimlerin kayıtlarda geçmesi, bölgede çok az sayıda da gayrimüslim nüfusun varlığına kanıt teşkil etmektedir. Yani, Kostandi, Atnaş gibi isimler, Türk kültüründe görülmeyip genel olarak Rum ve ermeni ahalisinin kullandığı isimlerdendir. Kostandi, Atnaş ve Yani adlı şahıslar Kilas Karyesinde 28 nolu hane içerisinde ikamet etmektedirler.[152] Gayri müslim nüfusunun yaşadığı tek bölge Kiraz merkezidir. Bunun dışında defterlerde ortaklık yapmakta olan gayri müslim isimler geçmektedir. Fakat Kiraz nahiyesinde yaşamadıkları için isimler konusunda ele alınmamışlardır. Bu verilerden hareketle bölge halkının büyük çoğunluğunun, hatta tamamına yakın kesiminin Müslüman ahaliden oluştuğunu söylemek yanlış olmaz.

Kilas bölgesinde herhangi bir kazanca sahip yahut malı mülkü olup vergi veren kadınlara ait isimlerin kayıtlarına da Nahiyenin Temettüat defterlerinde rastlanılmıştır. Bu isimler; Abide (1) [153], Aişe (1) , Fatıma (1), Zeliha (1).[154] Olmak üzere, defterlerde dört adet kadın ismi bulunmaktadır. Bu durum bize kadınlara eşlerinden veya ailelerinden kalan mal, mülklerin varlığını ya da esnaflıkla uğraştıklarını, bunların da Temettüat defterleri kayıtlarına işlendiğini göstermektedir. Bu dört isim dışında defterlerimizde kadın isimlerine rastlanılmamıştır. Defterlerde baba adları dâhil olmak üzere toplamda 1021 kişinin ismi kayıtlara geçmiştir. Defterlerde bölge kültüründen ayrı, dönem itibari ile farklı sayılabilecek adlara rastlanılmamıştır. Yukarda zikrettiğimiz gayrimüslim isimleri dışında bölge halkının kullanmış olduğu isimlerin tamamı Müslüman-Türk toplumlarında ekseriyetle kullanılan isimlerdir. Defterimizde isimlerin yer alması, günümüzde Kiraz ilçesinde yaşayan kişilerin geriye dönük aile tarihi, soy araştırması yapmasına imkân vermektedir. Bölgede 19. Yüzyılda yaşamış aile fertlerinin isimlerinden köylerini, mal varlıklarına kadar bir takım bilgiler edinmek mümkündür.

[149] B.O.A,ML. VRD. TMT. d. 02188.s. 16
[150] B.O.A,ML. VRD. TMT. d. 02188.s. 16
[151] B.O.A,ML. VRD. TMT. d. 02188.s. 16
[152] B.O.A,ML. VRD. TMT. d. 02188.s. 16.
[153] B.O.A,ML. VRD. TMT. d. 02188.s. 9
[154] B.O.A,ML. VRD. TMT. d. 02185 s. 2

1.2.2. Ünvanlar

Unvan bir kimsenin temsil ettiği makam veya göreviyle ilgili olarak anıldığı ad ya da sıfat anlamı taşımaktadır.[155] Bir başka anlamda, unvan bir kişinin mesleği hakkında ve yahut bulunduğu toplum içindeki statüsü hakkında verilen sandır.[156] Unvan, şahıs adlarıyla birlikte kullanılarak nezakete yönelik bir hitap biçimini ya da şahısın ailedeki, toplumdaki konumunu, derecesini veya mevkiini gösteren ad olarak da kaynaklarda geçmektedir. Şahıs adından önce ya da sonra da gelebilir. Bu tanıma birkaç örnek vermek gerekirse; Bilge Kağan, Mimar Sinan, Ali Çavuş, Mustafa Kemal Paşa, Süleyman Şah gibi.[157] Türklerde unvan kullanımı oldukça yaygındır. Osmanlı padişahları da zaman içerisinde çeşitli unvanlar kullanmışlar. Bunlar arasında; Emir, Sultan, Bey, Halife gibi.[158] Daha birçok farklı unvan örneği vermekte mümkündür.

Kilas nahiyesine bağlı Temettüat defterlerinde, vergi mükelleflerinin kullandıkları isimlerin önünde kullandıkları unvanlarına da rastlanılmıştır. Aşağıdaki tabloda bu unvanlara yer verilmiştir.

[155] Abdülkerim Özaydın, "Unvan" T.D.V. İslam Ansiklopedisi, 42. Cilt, İstanbul 2012, s. 163-166.
[156]Dictionnaire Larousse, "Unvan" , Ansiklopedik Sözlük, C. 6, s.2389.
[157]Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları; 575, 4.Baskı, Ankara, 2010, s 219.
[158] Mehmet İpşirli, "Unvan", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, Cilt:42, İstanbul, 2012, s.166.

Tablo -5- Kilas Nahiyesinde Yaşayan Kişilere Verilmiş Unvanlar

Unvan	Kişi Sayısı	Unvan	Kişi Sayısı
Ağa	16	Hoca	1
Ayan	1	İmam	12
Beşe	2	Kadı	2
Bey	2	Kethüda	4
Çelebi	1	Molla	25
Efendi	10	Muhtar	5
Hacı	38	Muhtar-ı Sani	2
Hatip	2	Mülazım tekaüdü	1
Hekim	1	Mütekaid	1
Onbaşı	5	Odabaşı	2
Yeniçeri	1	Kizir	1
Toplam Unvan Sayısı: 22		**Unvan Taşıyan Kişi Sayısı: 135**	

Yukarıdaki tablo şeması incelendiğinde Kilas Nahiyesinde bağlı köylerde 22 farklı unvan Temettüat kaynaklarında geçmektedir. Toplamda olarak Kilas bölgesinde 135 kişinin unvan kullandığı defter kayıtlarında görülmektedir. Bu unvanlardan en sık olarak zikredileni, Hacı unvanı olmaktadır. Belgelerde Hacı unvanı (38) kere tekrar edilmektedir. Bu unvanı Molla (25) takip etmektedir. Unvan vermede dini faktörün etkisinin bölgede ağır basmakta olduğu çıkarımını yapmaktayız. Sırasıyla Ağa (16), İmam (12), Efendi (10), Muhtar (5), Kethüda (4), Odabaşı (2), vs. adı geçen unvanlardandır. Nahiye ’de 2 adet Hatip’in bulunması Kilas bölgesinde Cuma namazının toplu olarak merkezi bir alanda kılındığına işarettir. Çavuşdağı karyesi 87 hanelik nüfusuyla bölgenin en kalabalık yerleşim yeridir ve burada hane 1 nolu hanede yaşayan Abdullah Efendi Bin Ali isminde bir cami hatibi bulunmaktadır. [159] Diğer cami hatibi ise 62 haneden oluşan nüfusu ile Karabaş karyesinde 1 nolu hanede yaşayan Hatib Hasan Efendi İbn-i Mehmed’dir. [160] Bu iki

[159] B.O.A,ML. VRD. TMT. d. 02173. s. 2.
[160] B.O.A,ML. VRD. TMT. d. 02183. s. 2.

karye bölgenin en kalabalık nüfuslarına sahiptir. Buradan yapacağımız ve bölgede iki cami hatibinin olması ile alakalı yapacağımız çıkarımla, bölgenin en büyük camileri bu iki karye sınırları içerisinde bulunma ihtimali yüksektir. Ayrıca 12 adet imam unvanlı kişinin bulunması, nahiyede 12 adet cami ya da mescidin varlığına kanıt olarak gösterilebilir. Temettüat verilerinde hatipler, cami hatibi olarak geçmektedirler.[161]

Diğer unvanlar Onbaşı (5), Yeniçeri (1), Mülazım Tekaüdü (1)[162] unvanlarının bulunması, nahiye ve bağlı köylerinde asker kökenli kişilerin varlığını göstermektedir. Lakin burada adı geçen unvanlar şahısların kesin olarak o unvandaki meslekler ile uğraştıklarını gösteriyor diyemeyiz. Bu unvanların ailelerinden geldiği tahmin edilmektedir. Bölgede yaşayan yeniçeri ve onbaşı verilerine rastlanılmamıştır. Kaldı ki Yeniçerilik Kurumu 1826 yılında II. Mahmud Dönemimde kaldırılmıştır.[163] Bu dönem içerisindeki defterlerin yazım yılları 1844-1845'dir. Defterlerde geçmesini anca aileden gelen bir lakap ya da aile fertlerinden birilerinin, zamanında unvanı geçen görevleri yapmış olması olarak açıklayabiliriz. Bir diğer görüş belirtmek gerekirse; adı geçen unvanlardaki askeri görevlerde bulunup, daha sonra ayrılmış olma ihtimalleri de yüksektir. Nahiyede 2 adet kadı unvanlı kişilerin bulunması adli işlerin bu görevlilerce yürütüldüğünü gösteriyor anlamı taşımamaktadır. Aşağıda ayrıca meslekler bölümünde işleyeceğimiz üzere, mesleki bilgiler arasında Kadı teşkilatına ait bölgede bu mesleği icra eden yetkililere ulaşılmamıştır. Yüksekle muhtemel bu kişiler ya da aile fertlerinden gelen büyükleri, kadılık kurumunda bir süre görev alıp daha sonra ayrılmış yahut emekli olmuş kişilerdir. Çevre nahiyelerde görev alan kadılar vardır, fakat Kilas ve çevresinde döneme ait kadı olduğuna dair elimizdeki kaynaklarda bilgi geçmemektedir[164]. Ayrıca nahiye ve nahiyeye bağlı köylerde 5 adet muhtar, 2 adet muhtar-ı sani[165] unvanlı kişi bulunmaktadır. Muhtar yardımcısı olan köylerin nüfuslarının diğer

[161] Hatib Hasan Efendi İbn-i Mehmed Baberatı Şerifi Cami-i Şerif Hatibi. Bkz. B.O.A,ML. VRD. TMT. d. 02183. s. 2. Ayrıca bkz. Abdullah Efendi Bin Ali Baberatı Ali Karye-i Mezbur Cami-i Şerifin Hatibi, B.O.A,ML. VRD. TMT. d. 02173. s. 2.

[162] Ferit Devellioğlu, s. 719- 1064. (Sözlük anlamı Teğmen Rütbesine sahip olan demektir.)

[163] II. Mahmut 15 Haziran 1826'da Yeniçeri Ocağını kaldırmıştır. Osmanlı tarihlerinde bu hadise "Vak'a-i Hayriye" olarak anılmaktadır. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Kapıkulu Ocakları Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları, 2. Baskı, Ankara, 1984, s. 290-291.

[164] Abdülkadir Erçin, Osmanlı Devleti'nde Kadı ve Şer'i Mahkemeler, Bartın Üniversitesi Çeşm-i Cihan Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E- Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, Bartın Yaz 2015, s.15-23.

[165] Muhtar yardımcısı, bkz. Ferit Devellioğu, s. 674- 920.

köylere nazaran daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca bölgede hekim (1) unvanlı bir kişi bulunmaktadır.

1.2.3. Lakaplar

Arapça bir kelime olan lakap, bir kimseye asıl adından ayrı olarak sonradan takılan ikinci bir ad, şeref payesi, anlamı taşımaktadır. Sıfat ve vasıf anlamını da içeren lakap, genellikle kişinin severek aldığı onu toplum içinde yücelten ad anlamına da gelmektedir.[166] Bir başka anlamda ise lakaplar, kişinin niteliğini belirten bir özelliğinden esinlenerek ona verilen takma isimler anlamını da taşımaktadır.[167]

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan lakap geleneği, Selçuklu Devleti vezirlerinden Nizamülmülk'ün bilinen en önemli eseri "Siyasetname" de kişilerin lakapları üzerinde önemle durulmuş ve lakapların, lakabı taşıyan kişi ile uyumlu olması gerektiğinin vurgusu yapılmıştır.[168] Müslüman Türk devletlerinde oldukça sık kullanılan lakap, Osmanlı devletinde evrakların resmi kayıtlarına da girmiştir. Padişahlar da taşıdığı vasıflara göre çeşitli lakaplar almışlardır. I. Murad için "Hüdavendigar", savaş meydanlarında hızlı hareket etmesinden dolayı I. Bayezid için "Yıldırım", sert mizaçlı ve cesur yürekli olması sebebiyle I. Selim' için "Yavuz", İstanbul'u fethetmesi ile II. Mehmed' e "Fatih" , yasaları sistemli hale getirmesinden dolayı Sultan Süleyman'a "Kanuni", hayvan avına merakı sebebiyle IV. Mehmed'e "Avcı" lakapları verilmiştir.[169] Bir başka açıdan bakmak gerekirse, geçmişte aile bireylerinin aldığı ya da benimsemiş olduğu lakap, ailenin bütün bireylerini kapsadığı görülmektedir.

Bunlara örnek verecek olursak Osmanlı vezirlerinden Sokullu ailesi (Sokullu Mehmed Paşa, Sokullu Hasan Paşa), ve Köprülü ailesi (Köprülü Mehmed Paşa, Köprülü Fazıl Ahmed, Fuat Köprülü) karşımıza çıkmaktadırlar.[170]

---

[166] Nebi Bozkurt, ,Lakap, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.27, Ankara 2003, s. 65-67.
[167] Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Lakap, Cilt: 14, s.7329.
[168] Nebi Bozkurt, s.65-67.
[169] Mehmet İpşirli, Lakap, s. 67.
[170] Mehmet İpşirli, Lakap, s.67.

Şahısların sosyal statülerini yansıtması açısından önemli bir kaynak olan lakaplar, Temettüat defterlerinde oldukça fazla olarak kullanılmışlardır. İncelediğimiz Kilas nahiyesine ait Temettüat defterlerinde zikredilen lakaplar aşağıda verilen tablodaki gibidir.

Tablo -6- Kilas Nahiyesinde Kullanılan Lakaplar ve Kullanım Sıklıkları

Adam 1	Dalga 1	Katırcı 1	Öküz 3
Afyonlu 2	Dede 2	Kaval 1	Palatır 1
Ak 2	Değirmenci 3	Kayakçı 3	Pehlivan 1
Alık 1	Deli 7	Kayalı 1	Pençe 1
Anaca 2	Delioğlan 1	Kaylı 1	Pilavcı 2
Arap 1	Demirci 2	Kaz 1	Sabancı 1
Araplı 1	Deştiman 2	Kazlı 1	Sağır 3
Aşir 1	Deveci 1	Kebir 1	Sakallı 1
Avcı 1	Dilsiz 1	Kedici 1	Sakar 1
Baba 1	Dizman 1	Kel 2	Sarı 4
Bacak 2	Duman 1	Kelleci 1	Sarıoğlan 2
Badal 1	Dumanzade 1	Keskin 1	Sarraf 1
Bağcı 1	Duran 1	Kır 1	Savan 1
Bağçevan 3	Ede 1	Kırlı 1	Sığırtmaç 1
Bakkalcı 1	Ekiz 2	Kıvrık 1	Sirkeli 2
Balaban 2	Eskici 1	Kızıldereli 2	Sis 1
Bademiyeli 1	Eşekçi 1	Kilab 1	Solak 2
Basdak 1	Etyemez 1	Kin 1	Soman 1
Basdav 1	Gedik 1	Kiristan 1	Sufi 1
Baş 1	Gidici 1	Kirti 1	Takar 1
Berber 2	Giritli 4	Kizir 2	Tatik 1

Bodur 1	Gök 1	Koca 21	Tekbacak 2
Bostancı 1	Gökçen 3	Kocabaş 2	Tekeli 1
Bölük 1	Göçbi 1	Kocabıyık 1	Tekneci 3
Budak 1	Gülab 1	Kocagöz 4	Traş 1
Buğdaycı 2	Gürcü 1	Kocaoğlan 2	Topal 5
Burgazlı 1	Hallaç 1	Koçi 1	Urgancı 1
Canbaz 2	Handelen 1	Kozak 1	Uzun 1
Cin 1	Harbdar 1	Köle 2	Yemez 1
Civelek 1	Hasanca 1	Kömür 1	Yetim 7
Codar 1	Helvacı 1	Köpekçi 1	Yılık 1
Codur 1	Horoz 1	Kör 3	Yozoğlan 1
Cudar 1	İnceoğlan 2	Köse 9	Yükoğlan 1
Çakal 1	Kabak 2	Kösten 2	Zarinli 1
Çalık 5	Kaçar 3	Kurd 1	Zeban 1
Çemik 1	Kahveci 1	Kuru 1	Zımmi 1
Çerçi 1	Kale 1	Kuruoğlan 1	Zübük 3
Çıngırt 1	Kandemir 2	Küçük 4	Dağdelen 1
Çırak 1	Kara 28	Kütük 2	Dağlı 2
Çiman 2	Karaca 3	Lakçı 1	Kartsan 1
Çoban 7	Karaceviz 1	Macar 2	Kasap 5
Çolak 6	Karakülah 1	Mavi 3	Nalband 3
Çökertmeci 2	Karaoğlan 3	Mestac 1	Ödemişli 1
Çulha 1	Karcı 2	Mollacuk 1	
Şehidoğlu 1			
Toplam Lakap Sayısı:	**177**	**Lakap Kullanan Kişi Sayısı:**	**348**

Kilas merkez ve köylerindeki Temettüat defterlerine baktığımız zaman 348 kişinin 177 adet farklı lakabı olduğu tespit edilmiştir. Bu lakaplar yöredeki kişilerin sosyal özelliklerini bize göstermektedir. Lakapları kategorize etmek gerekirse;

Mecazi/ Alay içerikli olarak defterlerde geçen lakaplar ve bunların kullanım sıklıkları şöyledir; Civelek[171] (1), Delioğlan (1), Deli (7), Etyemez (1), Sakar (1), Yemez (1), Yılık (1), Zübük (3). Mollacuk (1) vb.

Fiziksel özelliklerine göre geçen lakaplar ve bunların defterde kullanım sıklıkları şöyledir; Kara (28), Ak (2), Bodur (1), Çolak (6), Dilsiz (1), Gök (1), Kel (2), Kör (3), Köse (9), Karagöz (4), Sakallı (1), Tekbacak (2), Topal (5), Solak (2), vb.

Meslek uğraşları olarak karşımıza çıkan lakapların Temettüat defterlerindeki kullanım sıklıkları şu şekildedir: Avcı (1), Bağçevan (3), Berber (2), Bostancı (1), Buğdaycı (2), Çoban (7), Değirmenci (3), Demirci (2), Eskici (1), Helvacı (1), Hallaç (1), Kahveci (1), Karcı (2), Katırcı (1), Pilavcı (2), Sabancı (1), Urgancı (1), Kasap (5), Nalband (3), Bakkalcı (1), Tekneci (2), Sarraf (1), Deveci (1) kayıtlara geçirilmiştir.

Lakap olarak en fazla ziraat ve buna yakın mesleki terimler karşımıza çıkmaktadır. Bunun sebebi 19. yüzyıl Osmanlı nüfusunun ekseriyetinin, geçimlerini tarımsal üretimden sağlaması olarak düşünülmektedir. Meslek uğraşları şahısların ve ailelerinin kolay tanınması açısından da önem arz etmektedir. Dönem içerisindeki diğer temettuat defterlerinde geçen lakapların çoğunun mesleki terimlerde alınmış olması, Osmanlı toplumunda bir kişinin tanınma statüsünün ağırlıklı olarak uğraştığı meslekten geldiği ya da bu meslek ile anılması çok sık kullanılan bir durumdur.[172]

Memleket, yer, yöre ismi içerikli olarak defterlerde yazılı olan lakaplar ve bunların kullanım sıklıkları şu şekildedir; Afyonlu (2), Giritli (4), Bademiyeli (1), Kazlı (1), Kırlı (1), Kızıldereli (1), Zarinli (1), Ödemişli (1), Araplı (1), Burgazlı (1), Kazlı (1) vb.

[171] Sıfat olarak kullanılıp canlı, neşeli ve sokulgan anlamındadır. Bkz.http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=C%C4%B0VELEK (10.04.2019)

[172] Murat Günçıktı, 795 numaralı Temettuat Defteri'ne Göre Kırşehir Merkez Kazası Sosyo-Ekonomik Durumu (1250/1834-35), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2010, s. 58.

Bunlar dışında kesinlik göstermemek ile beraber etnik kökene dayalı lakaplarda, Kilas nahiyesinde çok az miktarda olsa da mevcuttur. Bunlar Araplı (1), Macar (2), Gürcü (1) bulunmaktadır. Yukarda bahsettiğimiz üzere bu yer belirten lakapların köken belirtme ihtimalleri olduğu gibi, kesinlik arz etmeme durumları da vardır. Örneğin bir süre dışarıda yaşayıp nahiye içerisine dönen bir kişiye bu tür lakaplar verilmiş olabilir. Bu kişiler daha sonra o lakaplar ile anılmış olabilme ihtimalleri oldukça yüksektir.

1.2.4. Meslekler

Yerleşim yerlerindeki sosyal ve ekonomik yaşamın, tespit edilmesi ve bölge halkın yaşantı biçiminin ortaya çıkarılması açısından meslek bilgileri önem arz etmektedir. Bölgedeki tarım ve hayvancılık ile alakalı mesleklerin dışında çeşitli mesleklerin olması, yerleşim yerindeki ekonomik faaliyetlerin yapısı ve çeşitliği hakkında genel bir yorumda bulunmamıza olanak sağlamaktadır.

Kilas nahiyesine ait Temettüat defterlerinde, vergi mükellefi olan şahısların mesleki bilgileri de defterlere işlenmiştir. Bu durum mükelleflerin mesleklerini tespit etmemize ve bu meslekleri kategorize edebilmemize imkân sağlamaktadır.[173] Nahiyeye sakin vergi mükelleflerini; dini, askeri ve idari alanda görevliler, esnaf ve zanaatkârlar, tarım ve hayvancılıkla uğraşanlar ve mesleği kayıt altına alınmayanlar olmak üzere 4 ana başlık altında toplayabiliriz. Aşağıdaki tabloda bu durum ayrıntılı şekilde işlenmiştir.

Tablo -7- Kilas Nahiyesinde Temettüat Defterlerine Kaydedilen Kişilerin Mesleklerinin Sektörel Dağılımı

Sektörel Gruplar	Sayısı	%si
Dini Askeri ve İdari Alanda Çalışanlar	8	1,69
Esnaf ve Zanaatkârlar	25	5,29
Tarım ve Hayvancılıkla Uğraşanlar	433	91,54
Mesleği Belirtilmeyenler	7	1,48
Toplam	**473**	**100**

[173] Tevfik Güran, 19.Yüzyıl Temettüat Tahrirleri…, s.77-78

Tabloyu incelediğimizde 467 kişinin mesleğinin kayıt altına alındığı görülmektedir. Kiraz'da 510 hanemiz yaşamaktadır. Bu 510 haneden, meslek bilgileri belli olan 467 hane reisini, meslek grubuna dâhil ettiğimiz zaman 43 hane reisinin mesleki bilgilerine defterlerde ulaşılamamaktadır.

Bu meslekler içerisinde en kalabalık grubu 433 kişi ile tarım ve hayvancılık sektörü ile uğraşan çiftçiler (erbabı-ı ziraat) oluşturmaktadır. Bu grup Kilas nahiyesindeki mesleklerin % 91,54'ünü teşkil etmektedirler. Ziraat ile uğraşan gruba Çiftçi, Çoban, Irgat[174], Çapacı, Orakçı, gibi meslekler bu duruma dâhil edilmiştir. Dönemim en önemli ekonomik uğraşı ve geçim kaynağı tarım sektörüdür. Kilas nahiyesi 1844-1845 yıllarında, temettuat defterlerinin içeriği incelendiğinde şehirleşmenin o dönem itibariyle yüksek olmadığı, ağırlıklı olarak kır yerleşimlerinden oluşan bir ünite görünümündedir. Bu sebeple defterlerde kayıtlı meslekler arasında tarım ile alakalı meslekler öne çıkmakta diğer iş kollarının da çok geniş olmadığı görülmektedir.

Nahiyedeki ikinci büyük meslek grubunu Esnaf ve Zanaatkârlar oluşturmaktadırlar. Bu grup 25 kişi ile Kilas ve köylerindeki nüfusun % 5,29 una denk gelmektedir. Bu grup altında; bakkal, kasap, nalbant, hizmetkârlık gibi meslekler kaydedilmiştir. Ayasra karyesi 10 nolu hanede yaşayan Haliloğlu İbrahim Bakkal işletmektedir.[175] Çölmekçi karyesinde 24 nolu hanede yaşayan Hüseyin Bin Hasan, kasaplık yapmaktadır.[176] Diğer grup ise dini, askeri ve idari alanda çalışanlar oluşturmaktadır. Bu grup toplamda 8 kişi ile Temettüat defterlerindeki mesleklerin %1,69'unu oluşturmaktadırlar. Bu grubu cami hatibi, hatip, imam, muhtar, kizir, onbaşı ve hekim oluşturmaktadır.

Mesleği belirtilmeyen 7 kişi ise Kiraz'ın %1,48'ini teşkil etmektedir. Aşağıdaki tabloda Nahiye ve bağlı karyelerdeki kişilerin yaptıkları meslekler ve bu mesleği yapan kişi sayısı ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

[174] Irgatlar, emlak ve arazisi olmayan, fiziki gücünü ve emeğini, başkasının işinde harcaması ile kazancını temin eden kişilerdir. Selahattin Özçelik, "19. Yüzyılda Kadıköy'de (Babadağ) Sosyal ve İktisadi Hayat", I. Babadağ Sempozyumu Tarihte ve Günümüzde Babadağ, 1-2-3 Aralık 1999 Bildiri Metinleri, (Ed. Yahya Özpınar), Pamukkale Üniversitesi Yayını, Denizli, 1999, s.372.
[175] ML. VRD. TMT. d. 02186, s.3.
[176] ML. VRD. TMT. d. 02174, s.12.

Tablo -8- Kilas Nahiyesindeki Kişilerin Meslekleri ve Bu Mesleği Yapan Kişi Sayısı

Meslek Adı	Kişi Sayısı	Meslek Adı	Kişi Sayısı	Meslek Adı	Kişi Sayısı
Çiftçi	334	Bağçevan	2	Çoban	7
Irgat	64	Çapa ve Oduncu	1	Orakçı ve Çapacı	15
Hizmetkâr	8	Sabancı	2	Mütekaid	1
Kizir	2	Kömür ve Hatapçı	10	Nalband	1
Orakçı	1	Bakkal	3	Teb'a	2
Çapacı	2	Mülk kiraya verenler	7	Değirmenci	1
Cami Hatibi	2	Hatip	1	Katırcı	1
Sığırtmaç	1	Kendi Emlakı Hizmetinde	1	Kasap	1
Oduncu	1	Mesleği Belirtilmeyen	7		
Toplam Meslek Çeşidi: 25			**Meslekleri İcra Eden Kişi Sayısı: 467**		

Tablo incelendiğinde Kilas nahiyesinde yaşayan vergi mükelleflerinin meslekleri görülmektedir. Nahiyede toplam olarak 467 kişinin mesleği defterlere kaydedilmiş olup 25 farklı meslek grubuna rastlanılmıştır.

Bu meslekler içerisinde 334 kişi ile erbab-ı ziraat yani çiftçiler en kalabalık grubu teşkil etmektedirler. Bu grubu 64 kişi ile ırgatlar[177], 15 kişi ile Orakçı ve çapacılar, 10 kişi ile kömür ve hatapçılar, 8 kişi ile hizmetkârlar, 7 kişi ile çobanlar, 7 kişi ile kiracılık mesleği ile uğraşanlar[178] takip etmektedir. Bu mesleklere ek olarak 3 kişi bakkal, 2 kişi kizir, 2 cami hatibi, 2 kişi çapacı, 2 bağçevan, 2 sabancı, 2 teb'a, 1 oduncu, 1 kasap, 1 katırcı, 1 orakçı, 1 nalband, 1 mütekaid takip etmektedir. Ayrıca Temettüat defterlerinde 7 kişinin mesleğinin olmadığı tespit edilmiştir. Ennar

[177] Özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda büyük çiftliklerin ortaya çıkışı Osmanlı köylüsünün sosyal statüsünü etkileyerek ırgat ve yarıcı gibi ücretli tarım işçilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bkz. Feridun M. Emecen, "Osmanlılar 'da Yerleşik Hayat Şehirliler ve Köylüler", Osmanlı, Cilt: 4, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yayını, Ankara, 1999, s. 96.

[178] Bu grup muhtemelen bölgedeki taşınmazların alımını, satımını ve kiralama faaliyetini üstlenip kendine komisyon alanlar olarak geçmektedir. Dönemin emlakçıları diyebiliriz.

köyünde toplamda 15 hane yaşamaktadır. Yukarıdaki Tablo 'da kömür ve hattapçılık mesleği bir arada verilmiştir. Bu 15 hanenin 13 tanesi kömür ve hattapçılık mesleği ile uğraşmaktadır. Hem odunculuğu hem de odun kömürü ticaretini yapmaktadırlar. Bölgedeki kömür ve odun ticaretinin ağırlık merkezinin Ennar köyü olması bu bölgede orman kaynağının bulunduğunu ve odun kömürü ticaretinin yoğun olduğunu bizlere göstermektedir.[179]

En fazla mülk kiralayan ve bu işin ticareti ile uğraşanlar Çanakçı karyesinde yaşamaktadırlar. Hane 9 da bulunan Macaroğlu Hüseyin, Hane 13 de bulunan Topaloğlu Ali Bin Mehmed ve 20 nolu hanedeki Kara Ahmedoğlu Hasan geçimlerini kiracılık ticareti ile sağlamaktadırlar.[180] Kizirlik mesleği ile uğraşan 2 kişide Haliller Karyesinde ikamet etmektedirler. Bunlardan biri 22 nolu hane mensubu Kizir Halil, diğeri 23 nolu hanedeki Mehmed Bin Mehmed olarak Temettüat defterlerinde kayıt altına alınmıştır.[181]

Kilas Nahiyesindeki tek Nalbant'ın Yakası Karyesinde yaşadığı görülmektedir. Bu mesleği 28 nolu hanede yaşayan Nalbandoğlu İbrahim Bin Mustafa isimli şahıs icra etmektedir.[182] Ayrıca Yakası Karyesinde bir bakkal dükkânının kadın esnaf tarafından işletildiği görülmektedir. Bu kadın 29 nolu hanede yaşayan Araplıoğlu Molla Ahmed Bin Mustafa Bakkalcı Zevcesi Aişe Hatun olarak defterde geçmektedir.[183]

[179] ML. VRD. TMT. d. 02177 s. 1-5.
[180] ML. VRD. TMT. d. 02175 s.2-5-9.
[181] ML. VRD. TMT. d. 02180 s.5
[182] ML. VRD. TMT. d. 02189. s.6
[183] ML. VRD. TMT. d. 02189..s.6

1.3. KİRAZ'DA DİĞER SOSYAL ÖZELLİKLER

Tezimizin temel kaynağı olan Temettüat defteri, kişilerin ekonomik durumlarını sosyal statülerini, yaşamsal koşullarını, ne ile geçindiklerini, yaşamakta oldukları toplumdan farklı olan yapılarını tespit edebilmemize olanak sağlamaktadır. Ayrıca çeşitli sebeplerle vergi vermeyen kişileri ve vergi ödememe sebeplerini de tespit edebilmekteyiz. Kilas nahiyesi merkezi ve nahiyeye bağlı köylerde çeşitli statülerde kişiler tespit edilmiş olup bu kişilerin vergi ödemediği görülmüştür. Bu durumun çeşitli sebepleri vardır. Üzerinde hiçbir mal varlığı olmaması sebebiyle vergi vermeyenlerde vardır. Bunlar dışında, kimi kesim çevreden aldığı yardımla geçinmekteyken, kimileri devlet görevlisi olma sebebiyle vergiden muaf tutulmuş, bazı şahıslar yetim olması sebebiyle diğer bir kesim gelirlerini vakıflara bağışladığı için ve buna benzer durumlardan dolayı vergisi alınmayanlar defterlere not düşülmüştür.

Örneğin Ayasra karyesi hane 17 de yaşayan Deveci Ali isimli şahıs " Hiçbir nesnesi mevcut olmayıp başka işe kudreti olmadığından şunun bunun ianesiyle geçindiği" ibaresiyle kaydedilmiştir.[184] Yine Ayasra karyesi hane 18 de yaşayan Mütekaid İbrahim isimli şahıs " ba emr-i ali vergiyi mahsusadan muaf olduğu" ibaresiyle kaydedilmiştir. [185]

Yine Çavuşdağı karyesi 33 numaralı hanede yaşayan Kocagöz oğlu Hasan Bin Mehmet isimli şahıs "merkumun hiçbir şeyi olmayıp orakçılık ve çapacılık meluf idüğü " ibaresiyle kaydedilmiştir. [186]

Elin karyesinden 43 nolu hanede yaşayan Kayaoğlu Musa Bin Ali isimli kişi "merkumun hiçbir şeyi olmayıp şunun bunun ianesiyle geçindiği" ibaresiyle kaydedilmiştir.[187] Ennar karyesi 15 nolu hanede yaşayan Muhlis oğlu Mehmet Bin Ömer isimli şahıs da " şunun bunun ianesiyle geçindiği elinden hiçbir iş güç gelmediği" şeklinde geçen yazı kayıtlarda görülmektedir.[188] Karabaş karyesi 1 nolu haneye kayıtlı 15 adet zeytin ağacının camii şerif vakfına ait olup gelirinin camiye

[184] ML. VRD. TMT. d. 02186..s.7
[185] ML. VRD. TMT. d. 02186. s. 7.
[186] ML. VRD. TMT. d. 02173 s. 18.
[187] ML. VRD. TMT. d. 02178 s. 23.
[188] ML. VRD. TMT. d. 02177 s. 9.

harcandığı için vergiye dâhil edilmediği görülmüştür.[189] Yine Karabaş karyesi 7 nolu hanede sakin olan Hüseyin kethüda oğlu hasan isimli şahıs "karye kiziri olduğundan karyenin sosyal işlerine baktığından bahsedilmiştir. [190]

Karaman çiftliğinde sakin bodur oğlu Hüseyin Askerde olduğu gelirlerini kız kardeşinin ahzettiği görülmüştür. [191] Kiraz merkezdeki 19 nolu hanede sakin Topal Mustafa Oğlu Gök Mehmed'in şunun bunun ianesiyle geçindiği görülmektedir. [192] Sırmalı karyesi hane 1'e kayıtlı olan zeytin ağaçları, camii şerif vakfına ait olduğundan vergiye dâhil edilmediği görülmektedir.[193] Böylece caminin ihtiyaçlarının buradan gelen gelir ile karşılandığından bahsedilmiştir.

Yakası karyesi hane 1e kayıtlı olan zeytin ağaçları cami vakfına kayıtlı olduğu ve gelirinin camiye harcandığından vergiye dâhil edilmediği görülmüştür.[194] Yine yakası karyesi hane 41 de sakin İsmail Efendi oğlu molla Mehmet "merkumun hiçbir şeyi olmayıp onun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu" ibaresiyle kaydedildiği görülmüştür. Karaman çiftliğinin mutasarrıfı Zeliha Hanım olarak defterlerde geçmektedir. 41 kişilik çiftlik nüfusunun başındaki kişi bir kadın görünmektedir. Çiftliğin işletmesinin aile bireylerinden Zeliha Hanıma kalmış olma ihtimali yüksektir.[195]

Sonuç olarak Osmanlı devletinde, 1260 yılında, fakirler, bedensel engelliler, askerler, emekliler, sosyal hizmet veren kişiler sosyal kurumlara ait gelirler vergiden muaf tutulduğu tespit edilmektedir. Ayrıca bazı arazi ve ürün gelirlerinin vakıf mülklerine verildiği, bu mülklerin oradan gelen gelirler ile hayatlarını sürdürdüğü görülmektedir. Bu durum Osmanlı devletinin sosyal bir devlet olduğunu ispatlamaktadır.

[189] ML. VRD. TMT. d. 02183 s. 2.
[190] ML. VRD. TMT. d. 02183 s. 4.
[191] ML. VRD. TMT. d. 02185 s. 22.
[192] ML. VRD. TMT. d. 02188 s. 10.
[193] ML. VRD. TMT. d. 02181 s. 2.
[194] ML. VRD. TMT. d. 02189. s. 2.
[195] ML. VRD. TMT. d.02185. s.2

İKİNCİ BÖLÜM
KİRAZ'DA TARIM

2.1. ARAZİ KULLANIMI

Kırsal bölgelerde, sosyal ve ekonomik yapının özelliklerinin en önemli belirleyicisi toprak kullanımının ve bu kullanım sahasının dağılımıdır. Çünkü temel geçim kaynağının çiftçilik ve zirai üretimin olduğu bir ekonomide toprak; üretimi mümkün kılan en temel faktördür. Aynı zamanda, kırsal bölgede yaşayan nüfus için toprak, sadece karlılık hesaplarına göre satın alınacak ya da elden çıkarılacak bir üretim faktörü olmaktan öte anlamlar içermektedir. Toprak, onu hane sahibi yapar ve bulunduğu yerleşim yerinde topluluğun bir üyesi olma imkânını sağlamakla beraber, arazi sahibinin kendisine güven ve itibar kazandırır. Aynı zamanda o bölge içinde sosyal yerini de belirler.[196]

Temettüat defterlerinde kişilerin kullandıkları arazilere ait veriler hem sosyal hem de ekonomik yönden bölge hakkında bazı çıkarımlarda bulunmamıza imkân vermektedir. 19 yy. Osmanlı coğrafyasının sosyo-ekonomik tarihine ışık tutan Temettüat defterinde mükelleflerin sahip oldukları araziler, bu yüzyıl itibari ile arşiv defterlerinde kayıt altına alınmıştır.[197] Temel geçimin tarım ve hayvancılık olduğu Osmanlı Devleti'nde arazi ve arazinin durumu ekonomik açıdan büyük önem arz etmektedir. Osmanlı Devleti'nde şahıslara ait araziler de bulunmaktadır. Evraklarda şahısların arazilerinin dönümleri ve bu dönümlere ait ekilen ürünlerin cinsleri defterlere geçirilmişlerdir. Bu arazilerden halkın gelirleri oranında çeşitli vergiler alınmıştır. Bu sebeple tarımın yapıldığı arazilerin miktarları Temettüat defterlerinde ayrıntılı olarak geçmektedir.

20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devletindeki tarım arazilerinin işletme büyüklükleri hakkında bilgilere ulaşılabilmektedir. Bu arazi verileri değişiklik göstermekle beraber bir ailenin mülkiyetine ait olup olmadığına bakılmaksızın, ürünlerin nadaslanması ve ektiği toprakların yüzölçümüne göre tarım işletmeleri üç grup olarak ayrılmıştır. Osmanlı Devletinde yüzölçümleri 10 dönümden az olan arazilere küçük, yüzölçümleri 10-50 dönüm arasında olan arazilere orta,

[196] Tevfik Güran, 19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı, Eren Yayınları, İstanbul, 1998, s. 201.
[197] Ahmet Tabakoğlu, Osmanlı Mali Tarihi… s.162

yüzölçümleri 50 dönüm ve daha fazla miktarda olan arazilere ise büyük işletme ismi altında sınıflandırmışlardır.[198]

Temettüat Defterlerinde geçmekte olan veriler bir bütün haline getirildiğinde ise yerleşim yerindeki arazi nitelikleri ve üretim özellikleri hakkında da bir kanaat sahibi olunmaktadır.[199] Kiraz Temettüat defterlerinde hane reislerinin ekip diktikleri ve yahut işledikleri arazilerin nitelikleri ve nicelikleri hakkında kayıt altına alınmış bilgiler mevcuttur. Bu bilgiler ışığında Kiraz ve köylerinde yaşayan hanelerin ne kadar dönüm arazi üzerinde ekim yaptıkları, ne kadarını kullanmayıp nadasa bıraktıkları ve bu arazilerde hangi tür ürünlerin ekim ve üretim faaliyetlerini gerçekleştirdikleri hakkında bazı değerlendirmeler yapılabilmektedir.

Bu bölümde Temettüat defterlerindeki verilerden analizle Kiraz nahiyesine ait Temettüat defterleri incelenmesi neticesinde mükelleflerin sahip oldukları arazi çeşitleri ve miktarlarını görebilmekteyiz. Aşağıdaki tabloda Kiraz merkezi ve nahiyeye bağlı köylerde kayıtlı arazi çeşitleri ve dönüm cinsinden miktarları ayrıntılı şekilde verilmiştir.

Kilas nahiyesinde kişilerin kullanımında olan araziler genellikle tarla, bağ ve bağçe olarak kategorize edilmiştir. Tarlalar ise zirai yapılan ürüne göre ayrıca isimlendirilmiştir.

[198] Tevfik Güran, 19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı… s. 82.
[199] Hüseyin Muşmal, 19. Yüzyılın Ortalarında Çumra'nın Sosyo-Ekonomik Görüntüsü (10353 Numaralı Temettüat Defterine Göre), Türkiyat Araştırmaları Dergisi, s. 253.

Tablo -9- Kilas Nahiyesine Ait Arazi Çeşitleri ve Büyüklükleri

Köyler	Tarla, Mezru Tarla, Müstecir Olunan Tarla	Nadas ve Gayrı Mezru Tarla	Keten, Kendir, Kenevir, Duhan, Soğan ve Kestane Tarlaları	Toplam
Akkeçilü	187	74	7	268
Arkacılar	251	38	45	334
Ayarsa	551	50	14	615
Çanakçı	370	23	3	396
Çavuşdağı	2165	1129	-	3294
Çömlekçi	1610	103	11,5	1724,5
Elin	886	364	-	1250
Ennar	319	-	5	324
Haliller	2106	1553	48	3707
Karabaş	596	90	5	691
Karaman	666	-	66	732
Kilas	839	338	94	1271
Sırmalı	609	362	35	1006
Şehidoğlu	293	40	-	333
Umurca	1072	156	40	1268
Yakalar	275	-	8	283
Yakası	1704	300	85	2086
Toplam	14499	4620	466,5	19585,5

Tablo -10- Kilas Nahiyesine ait Bağ, Bahçe Arazi Çeşitleri ve Büyüklükleri

Köyler	Bağ	Yemiş Bağçesi	Bağçe	Sebze Bağçesi	Toplam
Akkeçilü	-	-	-	-	-
Arkacılar	-	-	-	-	-
Ayarsa	11	-	24	-	35
Çanakçı	46	1	-	-	47
Çavuşdağı	-	-	13	-	13
Çömlekçi	18,5	-	-	-	18,5
Elin	41,5	-	1	-	42,5
Ennar	23	-	-	-	23
Haliller	-	-	-	-	-
Karabaş	63,5	-	1	-	64,5
Karaman	1	-	208,5	15	224,5
Kilas	-	20	2	-	22
Sırmalı	-	-	-	-	-
Şehidoğlu	14	-	-		14
Umurca	-	3	-	16	19
Yakalar	-	-	6	-	6
Yakası	11	-	34	-	45
Toplam	230	24	289,5	31	574,5

Temettüat defterlerindeki veriler incelendiğinde Kiraz'da ikamet eden hanelerin büyük çoğunluğunun ziraî faaliyetler içerisinde oldukları anlaşılmaktadır.

Defterlerin içeriğinde tespit edilen arazi çeşitleri şunlardır: Mezru tarla, gayrı mezru tarla, bağ, keten tarlası, kendir tarlası, yemiş bağçesi, duhan tarlası, bağçe, sebze bağçesi, müstecir olunan tarla, tarla, kenevir tarlası, nadas tarla, soğan tarlası, kestane tarlasıdır.

Tarla, mezru tarla[200] ve müstecir[201] olunan tarla türü en sık karşılaşılan ve tarım yapmaya müsait arazi olup 14499 dönümle Kiraz'daki en geniş arazi türüdür. 2165 dönümle Çavuş dağı, en geniş ekili araziye sahip karyedir. Kiraz bölgesinin en fazla zirai faaliyet yapılan toprağı bu karyede mevcuttur. Bu karye toprak büyüklüğünün yanında, karyede yaşayan kişilerin ve tarımla uğraşan çiftçi sayısının en yüksek olduğu karye olma özelliğine sahiptir. Temettüat defterlerindeki kaynaklara göre Çavuşdağı, Kiraz nahiyesinde 87 hane ile bölgenin en fazla nüfusuna sahip karyesi olarak kayıtlara geçirilmiştir. Haliller karyesi 2106 dönümle en geniş ekili alana sahip ikinci karyedir. Bu iki karyeyi 1704 dönümle Yakası karyesi takip etmektedir. En az ekili tarlaya sahip karye ise 187 dönümle Akkeçilü karyesidir. Bu karye 13 hane ile bölgenin en az nüfusuna sahip ikinci karyesidir. En az ekim yapılan ikinci arazi ise 251 dönüm ile Arkacılar karyesidir. Bunları 275 dönümle Yakalar karyesi takip etmektedir. 11 karye ve 2 çiftlik arazisinde müstecir tarla alanlarına ait hiçbir kaydın Temettüat defterlerine yazılmamış olması bu karye ve çiftliklerin arazilerini kiraya vermediklerini bizlere göstermektedir. Bunun yanında Kilas merkezde bulunan arazilerin en çok kiralanan araziler olması, merkez nüfusun tarımdan ziyade esnaflık ya da ticaretle uğraşması ve arazilerinin ekilmesi için kiraya verdiklerine yorumlanabilir.

Tablo 49'da yer alan bilgilerden hareketle Kilas nahiyesinde yer alan ekili alanlarla ilgili daha detaylı bilgi vermek gerekirse, mezru tarla en sık karşılaşılan arazi türü olup 13553 dönümle Kiraz'daki en geniş arazi türüdür. Bu tür arazi tüm köylerimizde mevcut olup 2165 dönümle Çavuş dağı karyesi en çok mezru tarlaya sahip karyesidir. Kiraz bölgesinin en fazla zirai faaliyet yapılan toprağı bu köyde

[200] Ziraat olunmuş, ekilmiş, çift sürülüp tohum atılmış tarla. Diğer anlamı arşınla ölçülmüş. Ferit Devellioğlu, s.641.

[201] Arazi ve bu tür taşınmaz kiralayanlara müstecir denmektedir. Arazinin nahiyede mevcut olması bazı kişilerin tarlalarını kendilerinin ekim-dikim yapması yerine kiraya verdiklerini göstermektedir. Ayrıca müstecir bir şeyi kira ile tutan, kiracı anlamına gelir. Detaylı bilgi için bkz. Mustafa Nihat Özön, s. 611.

mevcuttur. En az mezru tarlaya sahip köy ise 15 dönümle Akkeçilü köyüdür. Bu köy 13 hane ile bölgenin en az nüfusuna sahip ikinci köyüdür. Müstecir arazi türü nahiye toplamında 204 dönümdür. Nahiyede en çok 134 dönümle Kilas merkezinde mevcuttur. Merkezden sonra 38 dönüm ile Çölmekçi karyesi ikinci sıradadır. Bu araziyi 20 dönüm ile Şehidoğlu karyesi izlemektedir. En az müstecir arazi miktarı 12 dönümle Yakası karyesinde kayıtlıdır. Tarla ise Kilas 'ta toplamda 742 dönüm olarak kayıtlı olup, bu bölgedeki en fazla tarla arazisi 505 dönüm ile Umurca karyesindedir. İkinci sırada 172 dönüm tarla arazisine sahip Akkeçilü karyesi gelmektedir. En az tarla arazisi 65 dönüm ile Ennar köyünde kayıtlıdır. Diğer 12 karye ve 2 çiftlik arazisinde tarla türüne ait kayıt yoktur.

Çeşitli sebeplerle ekim dikim yapılamayan ya da istenerek yapılmayan tarlalar ise gayrı mezru tarlalar[202] ve nadas[203] arazileridir. Ekimin yapılamamasında çeşitli faktörler etkili olmaktadır. İklim, bitki örtüsü, hayvansal gücün azlığı, tarımla uğraşan nüfus azlığı ya da yeterli miktarda olmaması, tohum yetersizliği, gübre vs. gibi çeşitli etkenler sayılabilir. Bu tür araziler nahiye toplamında 4620 dönüm olup en çok 1553 dönümle Haliller, daha sonra 1129 dönümle Çavuş dağında bulunmaktadır. Gayr-ı mezru ve nadas tarla dönümü en düşük bölgeler 23 dönümle Çanakçı karyesi ve 38 dönümle Arkacılar karyesidir. Bunları 40 dönüm ile Şehidoğlu karyesi takip etmektedir.

Yine Tablo 49'dan hareketle ekili olmayan arazileri detaylı olarak incelediğimizde; gayr-i mezru tarla nahiye toplamda 1611 dönüm olup en çok 595 dönümle Çavuş dağında, daha sonra 338 dönümle Kiraz merkezde bulunmaktadır. En az gayrı mezru oranlar 6 dönümle Umurca karyesi ve 5 dönümle Çanakçı karyesinde mevcuttur. Nadas arazilerinde karyeler bazında daha ayrıntılı olarak irdelemek gerekirse 6 köy dışında tüm köylerde bu tür araziye rastlanmıştır. Defterde kayıtlı toplam 3009 dönüm nadas arazi bulunmakta olup bu tür araziye en çok sahip olan köy 1503 dönüm ile Haliller karyesidir. 534 dönüm nadas araziye sahip Çavuşdağı karyesi bu tür arazi türünde ikinci sıradadır. Bunları 269 dönüm nadas

[202] Ekilmemiş, ekimsiz, açılmamış toprak. Ferit Devellioğlu, s. 282.

[203] Tarla toprağının işlenerek belirli bir süre boş bırakılmasıdır. Türkçe Sözlük, "Nadas" mad., s.711. Temettuat defterlerinde ekili-dikili tarlalar mezru tarla, kiraya verilmiş ya da o yıl ekilmemiş tarlalar da gayr-ı mezru tarla olarak ifade edilmiştir. Ekili tarlalar nadasa bırakılan ya da kiraya verilen tarlalara oranla çok daha fazladır. Detaylı bilgi için bkz. Gülin Öztürk ve Şenay Karaçam Atam, Temettuat Defterlerine Göre 19.Yüzyılın Ortalarında Priştine, TÜBAR-XXX-/2011-Güz, s.296.

arazisi ile Elin karyesi takip etmektedir. 12 dönümle Akkeçilü karyesi bu tür araziye en az sahip olan bölgedir.

Keten[204], kendir[205], duhan[206], kenevir[207], soğan ve kestane tarlalarının toplamı 466.5 dönümdür. Bu arazi türüne sahip karyeler içerisinde en geniş alana sahip bölge 94 dönüm ile Kilas karyesidir. Bu karye aynı zamanda nahiyenin merkez konumundadır. 85 dönüm ile bu tür ürünlerin en üretildiği en geniş ikinci alan Yakası karyesidir. Üçüncü olarak ise 66 dönüm ile Karaman çiftliğidir. Bu ürünlerin üretiminin olmadığı üç karye bulunmaktadır. Bunlar; Çavuşdağı, Elin ve Şehidoğlu karyeleridir. Bu karyeleri 3 dönümle Çanakçı karyesi, 5'er dönümle Ennar ve Karabaş, 7 dönümle ise Akkeçilü karyesi takip etmektedir.

Keten tarlası; tablo 49 içerisindeki veriler incelendiğinde 3 köy hariç bütün köylerde bulunmaktadır. Keten tarlası nahiye toplamında 139,5 dönüm mevcut olup en çok 35 dönümle Sırmalı karyesinde mevcuttur. Bunu 17 dönüm ile Yakası karyesi izlemektedir. Keten tarlasında üçüncü büyük araziye 13 dönüm ile Kiraz nahiye merkezi sahiptir. En az keten tarlası, 1 dönümle Çanakçı köyünde bulunmaktadır. Bunun yanında Çavuşdağı, Elin ve Şehidoğlu karyelerinde keten üretimi için ayrılmış arazilere hiç rastlanılmamıştır.

Kendir tarlasına bakıldığında, Kiraz merkez ve nahiyeye bağlı köylerde kayıtlı toplamda 308 dönüm kendir tarlasının bulunduğu görülmektedir. Bu tür araziye en çok sahip bölge 80 dönümle Kilas merkezdir. Bu üretime sahip ikinci büyük arazi 66 dönüm ile Yakası karyesidir. Bunları 57 dönüm alan ile Karaman çiftliği izlemektedir. Kendir üretimine en az sahip olan bölgeler ise 2 şer dönümle Ayasra ve Çanakçı karyeleridir. Bunun yanında Çavuşdağı, Elin, Ennar, Karabaş, Sırmalı, Şehidoğlu karyelerinde ve Yakalar çiftliğinde hiç kendir üretimine rastlanılmamıştır. Duhan ekimine, Kilas merkezi ve köyleri dâhil olmak üzere yalnızca 3 bölgede rastlanmıştır. Çömlekçi karyesinde 2, Haliller karyesinde 12 ve Kilas merkezde 1 dönüm olmak üzere toplamda 15 dönüm duhan tarlası mevcuttur.

---

[204] Ketengillerden olan çiçekleri mavi renkte ve beş taçyapraklı, lifleri dokumacılıkta kullanılan bir bitki. Bu bitkinin liflerinden yapılmış dokuma. Türkçe Sözlük, 1 A-K Genişletilmiş 7. Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s. 692.

[205] Kenevir, kenevirden yapılmış olan. Türkçe Sözlük, "kendir" mad, s.684.

[206] Kelime olarak tütün ya da duman anlamlarına gelmektedir. Arazilere ekilen tütünlere bu dönemde duhan ismi verilmektedir. Duman, tütün. İnhisar duhan, tütün tekeli. Mustafa Nihat Özön, Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük, 8. Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1997, s. 176.

[207] Saplarında bulunan lifler ile iplik, dokuma, çuval ve kumaş yapılan, hamurlu kısmı ise kâğıt yapımında kullanılan bitki türü. Türkçe Sözlük, "Kenevir" mad., s.692.

Defter vesikalarında görüldüğü üzere bölgede duhan ekimi çok fazla yaygın değildir. Bölgedeki duhan ekiminin en büyük miktarı Haliller karyesi tarafından karşılanmaktadır. Tüm arazi ekimleri göz önünde bulundurulduğunda duhan ekimi, kestane, soğan, kenevir ekimlerinden sonra en az ekimi yapılan ürünler sıralamasında sondan dördüncü sıradadır. Kenevir tarlası yalnızca Yakası karyesinde ve yalnızca 2 dönüm olarak kaydedilmiştir. Kolay yetiştiği bilinen kenevirin bu derece sınırlı arazide yetiştirilmiş olması, bu ürünün üretiminde kısıtlama olduğunu ya da yetiştirilmesinin çok az olduğunu bizlere göstermektedir. (Ayrıntılı bilgi için Bkz: Tablo 49)

Nahiyeye ait Temettüat defterlerindeki bilgilere göre nahiyede toplam 230 dönüm bağ[208] mevcuttur. Bağ arazileri en çok 63,5 dönümle Karabaş köyünde mevcuttur. İkinci büyük bağ arazisine sahip köy ise 46 dönüm ile Çanakçı karyesidir. Üçüncü en geniş bağ arazisi 41,5 dönüm ile Elin karyesidir. Kiraz nahiyesinin üzüm, kuru üzüm, üzüm şerbeti gibi ihtiyaçlarının büyük çoğunluğunu bu üç karye karşılamaktadır. Bölgede, bağ arazisi en az 1 dönümle Karaman çiftliğindedir. Ayrıca Akkeçilü, Arkacılar, Çavuşdağı, Haliller, Kiraz, Sırmalı, Umurca Karyeleri ve Yakalar çiftliğinde hiç bağ arazisine rastlanılmamıştır.

Yemiş bahçesi ise yalnızca 3 bölgede mevcut olup 1 dönümü Çanakçı, 20 dönümü Kilas merkezi, 3 dönümü Umurca köyünde mevcut olmak üzere toplamda 24 dönüm yemiş bahçesi mevcuttur. Bu 24 dönüm alan içerisinde Kilas merkez, 20 dönüm ile tüm nahiyenin en yüksek yemiş üretimine sahip merkezidir.

"Bağçe"[209] arazisi ise Kilas nahiyesinde toplamda 289,5 dönüm mevcut olup en çok bağçe dönümüne sahip olan bölge 208,5 dönümle Karaman çiftliğidir. İkinci sırada 34 dönüm bağçe dönümüne sahip Yakası karyesi gelmektedir. Bunu 24 dönüm bağçe arazisi ile Ayasra karyesi izlemektedir. Nahiyedeki en az bağçe arazisine sahip olan karye 1'er dönümle Elin ve Karabaş karyeleridir.

Sebze bahçesi ise nahiyede toplamda 31 dönümdür. Bu arazi türü yalnızca 2 köyde mevcut olup, bunun 15 dönümlük kısmı Karaman çiftliğinde, 16 dönümü ise Umurca karyesinde kayıtlıdır. Kilas Nahiyesinde arazi oranlarının ve kişi başına düşen miktarını dönüm cinsinden ortalama olarak görmekte mümkündür.

[208] Büyük bahçe, bostan, bahar bahçesi, gezinti yeri anlamındadır. Ferit Devellioğlu, s. 64.
[209] Küçük bağ. Ferit Devellioğlu, s.24. Bağın tarımsal karşılığı; üzüm, zeytin, yaş koza meyvelerdir. Bu konu hakkında bkz. Güran, Osmanlı Tarım Ekonomisi, s.235.

Tablo -11- Kilas Nahiyesindeki Arazilerin Kişi Başına Düşen Dönüm Miktarı

Arazi Türü	Bu Tür Arazini Dönüm Olarak Miktarı	Toplam Nahiye Nüfusu	Bu Tür Araziden Kişi Başına Düşen Dönüm Miktarı
Tarla, Müstecir Olunan Tarla, Mezru Tarla	**14499**	**2325**	**6,23**
Nadas ve Gayrı Mezru Tarla	**4620**	**2325**	**1,98**
Keten Kendir Kenevir Duhan Soğan ve Kestane Tarlaları	**466,5**	**2325**	**0,20**
Bağ	**230**	**2325**	**0,09**
Yemiş Bağçesi	**24**	**2325**	**0,01**
Bağçe	**289,5**	**2325**	**0,12**
Sebze Bağçesi	**31**	**2325**	**0,01**

11 numaralı tablo incelendiğinde tarla, müstecir olunan tarla ve mezru tarla miktarından, Kilas nahiyesinde kişi başına ortalama 6,23 dönüm arazi düşmektedir. Nadas ve gayrı mezru arazilerden kişi başına 1,98 dönüm düşerken, Keten, kendir kenevir, duhan ve kestane tarlalarından kişi başına 0,20 dönüm düşmektedir. Kişi başına en az alan düşen tarlalar yemiş ve sebze bahçeleri görülmektedir. Bu arazilerden kişi başına 0,01 dönüm alan düşmektedir. Yemiş ve sebze bahçeleri oranının kişi başına düşen miktarının az olması, kilas halkının bu tür ürünleri yetiştirmek, tüketmek ya da ticaretine olan ilgisinin azlığını bizlere göstermektedir. Bir başka sebep olarak bölgenin ikliminin bu tür ürünlere uygun olmaması ve getirisinin az olması da sayılabilir.

Tablo -12- Kilas Nahiyesine ait Tarım Arazilerin Genel olarak Dağılımı

Köyler	Aktif Olarak Tarım Yapılan Arazi Miktarı (Dönüm)	Tarım yapılmayan arazi miktarı (Dönüm)	Yapılan Tarımdan Elde Edilen 1260 Yılı Geliri (kuruş)
Toplam	**15540**	**4620**	**264335**
Yüzdesi	**77,09**	**22,91**	**100**

Tablo -13- Kilas Nahiyesine Ait Tarım Arazilerin Kullanım Olarak Dağılımı

Köyler	Tarla, Müstecir Olunan Tarla, Mezru Tarla	Nadas ve Gayrı Mezru Tarla	Bağ Bağçe Yemiş Bağçesi Sebze Bağçesi	Keten Kendir Kenevir Duhan Soğan ve Kestane Tarlaları	Toplam
Toplam	**14499**	**4620**	**574,5**	**466,5**	**20160**
Yüzdesi	**71,91**	**22,91**	**2,84**	**2,31**	**100**

Son olarak arazi bahsine genel bir çıkarım da bulunmak gerekirse; Kilas nahiyesinde toplam üretim yapılan arazi miktarı 15540 dönümdür. Tüm araziler içindeki oranı %77,09 tekabül etmektedir. Bu kullanılan arazilerden, 1260 yılındaki temettü kayıtlarına göre 264335 kuruş gelir elde edilmiştir. Tarım yapılamayan arazi miktarı 4620 dönümdür. Toplam arazi miktarına oranı %22,91'dir. Bahsi geçtiği üzere Kilas ve çevresinde keten, kendir, duhan ve kestane arazilerinin payı diğer arazilere oranla çok düşüktür. Bölge halkı daha çok ihtiyaçları doğrultusunda temel yiyecek gereksinimleri olan hububat ürünlerini arazilerinde yoğun olarak üretmişlerdir.

2.2. ÜRÜNLER - ÜRETİM

Kilas nahiyesine ait Temettüat defterleri incelendiğinde vergi mükelleflerinin ürettiği ürünler, ürünlerin çeşitleri ve üretim miktarları tespit edilebilmektedir. Hanelerin tarlalara ektikleri ürünler açık bir şekilde temettuat defterlerine yazılmamıştır. Bu yüzden üretilen tarım ürünlerinden elde edilen öşür gelirleri dikkate alınarak hanelerin toplam üretimleri ve hububat türleri tespit edilebilmektedir. Bununla birlikte her hanenin yetiştirmiş olduğu ürünlerden ne kadar öşür vereceği yazılmıştır. Buradan da hangi hanelerin ne tür ziraat ürünleri yetiştirdiğini hakkında genel bir tablo ortaya çıkarılabilir. Burada ise izlenecek yöntem; Öşrü verilen ürünün 10 ile çarpılmasıyla üretilen tarım ürününün miktarını belirlemek olacaktır. Öşrü açıklamak gerekirse; kelime anlam olarak onda bir demektir ve daha önce her türlü toprak üretiminin üzerinden alınan vergidir.[210] Miri arazilerde devlet ziraatla uğraşan çiftçilerden elde ettikleri ürünün öşrünü almaktadır.

Ürünler tablosunu oluştururken yalnızca 1260 (1844) yılı verilerini kullandık. Bunun sebebi ise 1261 (1845) yılında yapılan sayımlarım tamamlanamamış olmasıdır. Tabloda toplam üretimin 1/10 u kadar vergiye esas ürün gösterilip bu hem miktar hem de bedeli şeklinde yansıtılmıştır. Bu sayıların 10 katı o ürünün 1260 (1844) yılı için üretim miktarını ve pazar değerini elde etmemizi sağlamaktadır.

Hububat ürünleri arasında yer alan buğday ve arpa istisnasız hemen her köyün ve her köyde her ailenin önemli geçim kaynağıdır. Temettuat defterlerinde buğday "hınta", arpa ise "şa'ir" olarak geçmektedir. Buğday ve arpadan başka hububat olarak sayabileceğimiz ürünler, çavdar, darı, susam, börülce de 13 nolu tabloda yer almaktadır.

[210] Ömer Lütfü Barkan, Öşür, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 9, İstanbul, 1993, s. 485.

Aşağıdaki 14 nolu tabloda bu ürünler ve üretim miktarları ayrıntılı şekilde gözlenmektedir.

Tablo -14- Kilas Nahiyesine Ait Tarla ve Bahçelerde Üretilen Ürünler ve Bu Ürünlerin Kile ve Kıyye Cinsinden Miktarları ve Bu Ürünlerin Birim Fiyatları

Köyler	Hınta (Kile 10 Kuruş)	Şair (Kile 5 Kuruş)	Çavdar (Kile 6 Kuruş)	Çulha (Kıyye 10 Kuruş)	Darı (Kile 6 Kuruş)	Susam (Kile 20 Kuruş)	Börülce (Kile 10 Kuruş)
Akkeçilü	36	54,5	-	-	10,5	3	6
Arkacılar	-	-	-	-	-	-	-
Ayasra	37,5	71	7	-	63	-	-
Çanakçı	56,5	44,5	7,5	-	34,5	12	3
Çavuşdağı	-	-	-	-	-	-	-
Çömlekçi	169,5	106	9	-	53,5	33	28
Elin	-	-	-	-	-	-	-
Ennar	17	62	14,5	-	31,5	-	-
Haliller	-	-	-	-	-	-	-
Karabaş	52	33	10	-	56,5	-	10
Karaman	-	-	-	-	-	-	-
Kilas	-	-	-	-	-	-	-
Sırmalı	26,5	65	48	-	13	-	4
Şehidoğlu	21,5	13	26	-	7	-	-
Umurca	82	122,5	-	27	37,5	4	29
Yakası	184,5	108	-	-	101,5	60,5	9
Toplam	**683**	**679,5**	**122**	**27**	**408,5**	**112,5**	**89**
Birim Fiyat (Kuruş)	10	5	6	10	6	20	10

Tablo -15- Kilas Nahiyesi Tarımsal Ürünleri Birim Fiyatları

Ürün	Ölçü	Fiyat (kuruş)
Hınta	**1 Kile**	**10 kuruş**
Şair	**1 Kile**	**5 kuruş**
Çavdar	**1 Kile**	**6 kuruş**
Çulha	**1 Kıyye**	**10 kuruş**
Susam	**1 Kile**	**20 kuruş**
Darı	**1 Kile**	**6 kuruş**
Börülce	**1 Kile**	**10 kuruş**

Kilas Nahiyesinde ürünlerin birim fiyatları yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere hıntanın kilesi 10 kuruş, şair'in kilesi 5 kuruş, çavdar'ın kilesi 6 kuruş, Çulhanın kıyyesi, 10 kuruş, Susam'ın kilesi 20 kuruş, darı'nın kilesi 6 kuruş, börülce'nin kilesi 10 kuruştur. Ürünler içerisindeki en yüksek birim fiyatına sahip ürün susamdır. En düşük birim fiyatına sahip ürün ise şair'dir.

Tablo -16- Kilas Nahiyesine ait Tarla ve Bahçelerde Üretilen Ürünlerin Kile, Kıyye, Ayar Cinsinden Miktarları ve Oranları ve yüzdesi

Ürün	Hınta (Kile)	Şair (Kile)	Çavdar (Kile)	Çulha (Kıyye)	Darı (Kile)	Susam (Kile)	Börülce (Kile)	Toplam
Toplam Üretim	**683**	**679,5**	**122**	**27**	**408,5**	**112,5**	**89**	**2151,50**
Yüzdesi	**31,74**	**31,58**	**5,67**	**1,25**	**18,98**	**5,22**	**4,13**	**100**

Üretilen ürünler içindeki yüzdeki en yüksek ürün % 31.74 üretim payı ile hıntadır. Bunu 31,58 üretim ile şair izlemektedir. Bu iki ürün hemen hemen birbirlerine eşit oranlarda ekimi tercih edilen ve kilas ta en çok üretimi yapılan ürünlerdir. Diğer ekimi yüksek oran ürün ise bölgede %18,98 üretim oranı ile oranı darı'dır. Darı üretilen ürünler içerisinde üçüncü sırada yer almaktadır. Ekimi az olan ürünler ise 5,67 ile çavdar, daha sonra % 5,22 ile susam, % 4,13 ile börülce gelmektedir. En az orana sahip ürün ekim ve üretimin %1,25 ine denk gelen çulhadır.

Tablo -17- Kilas Nahiyesindeki Tarla ve Bahçelerde Üretilen Ürünlerin Kilogram Cinsinden Miktarları

Ürün	Hınta (Kg.)	Şair (Kg.)	Çavdar (Kg.)	Çulha (Kg.)	Darı (Kg.)	Susam (Kg.)	Börülce (Kg.)	Toplam
Toplam Üretim	17523	17433	3130	34	10480	2886	2283	53769

Tablo 15, 16 ve 17 incelendiğinde Kilas merkezi ve bağlı köylerde; hınta, şair, çavdar, çulha, darı, susam ve börülce gibi ürünlerin üretildiği gözlemlenmektedir. Bu ürünlerin üretim miktarları kile[211] veya kıyye[212] şeklinde kaydedilmiştir. Tablo 16 da ise kile ve kıyye cinsinden defterlere yazılmış bu ürünlerin kilograma çevrilmiş halleri yazılmıştır.

Kilas nahiyesindeki temettuat defterlerine kayıtlı mükelleflerin en çok ürettiği hububat ürünü hıntadır.[213] Hınta 1260 (1844) yılında toplam 683 kile üretilmiştir. 169,5 kile ile en çok hınta üreten bölge Yakası karyesidir. Yakası'yı 169,5 kile ile Çömlekçi Karyesi takip etmektedir. En az hınta üreten karye ise 17 kile ile Ennar karyesidir. Arkacılar, Çavuşdağı, Elin, Karaman ve Kilas merkezi karyelerinde ise hınta üretim verileri temettüat defterlerine yazılmamıştır. Bu bölgelerde hınta üretimi muhakkak ki vardır lakin elimizdeki temettuat defterlerine işlenmemiş olmasından dolayı verilerine ulaşamamaktayız. Kilas nahiyesinde hınta'dan elde edilen gelir miktarı toplamda 6830 kuruştur.

Hınta üretimin yapıldığı diğer bölgelerdeki verilere bakmak gerekirse; 1844-1845 yılında Manisa'ya bağlı Alaşehir nahiyesinde üretilen hınta verileri incelendiğinde 761 kile hınta yani 19,524 kilo üretimi yapılıp, 5288 kuruş gelir elde edilmiştir. Ayrıca burada hıntanın birim fiyatının 8 kuruş olarak kayıtlarda

[211] Osmanlılar devrinde resmen, yani İstanbul'da, buğdayda kile, 20 okka, yani 25,656 kg olarak hesaplanırdı. Kile, arpa ticaretinde de muhtemelen yaklaşık 22,25 kg üzerinden işlem görürdü. Un ticaretinde de İstanbul kilesi 20 okka=25,656 kg olarak geçerliydi. Buna karşılık pirinçte (XVII. yüzyılda) 1 kile sadece 10 okka = 12,828 kg idi. 1841'den beri Türkiye'de kile her yerde = 35,27 litredir, yani 20 okkalık eski buğday ağırlığına eşittir. Walther Hinz, İslam'da Ölçü Sistemleri, Çev. Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Yayınları, No: 21 İstanbul, 1990, s.51. Ayrıca kile genellikle tahıl ölçmede kullanılan belirli hacimdeki kap, ölçek. Mustafa Nihat Özön, s.442.

[212] 1,282 kilogram veya 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü birimi. Mustafa Nihat Özön, s.441. 1 ayar 10 okkaya karşılık gelmektedir. 1 okka da 1,282 kg.'dır. Bu konu hakkında bkz. Ünal Taşkın, Ortadoğu'da Kullanılan Ağırlık ve Hacim Ölçüsü Birimleri, Ortadoğu Araştırmaları Dergisi Cilt:5, Sayı:2, Elazığ, 2008, s.75-78.

[213] Buğday. Bkz., Ferit Develliođlu, s.362.

geçmektedir.[214] Manisa'nın Karataş nahiyesinde ise 1260 yılında 2053 kile (52,671 kilo) hınta üretilmiştir. hıntanın birim fiyatının 20 kuruşa kadar çıktığı görülmektedir. [215] Aynı dönemde Aydın'ın Çine nahiyesinde 5525 kile hınta üretimi yapılmıştır.[216] Manisa'nın Sarıgöl (İnegöl) nahiyesinde 12.027 kile (314,927 kilo) hınta üretimi yapılmıştır.[217] İzmir'in Bayındır nahiyesinde 1260 senesinde 1404 kile (36,046 kilo) hınta üretimi gerçekleştirilmiştir.[218] Kütahya'nın Armudili nahiyesinde 1,109 kile (27,742 kilo) hınta üretimi yapılmıştır.[219] Kütahya'nın bir başka bölgesinde Simav nahiyesinde 1253 kile (32,146 kilo) hınta yetiştirilmiştir.[220] İzmir'in Foça nahiyesinde hınta üretimi kilogram cinsinden bilgisine ulaşabilmekteyiz, burada 14.653 kilo üretilmiştir.[221] Başka bir bölge olarak Denizli merkez nahiyesinde 1260 yılı verilerine göre hınta üretimi 17,925 kile (448,125 kilo) olarak kayıtlarda geçmektedir.[222]

Bahsi geçtiği üzere yukarıda ismi geçen Manisa Alaşehir nahiyesi, Manisa Karataş nahiyesi, Aydın Çine kazası, Manisa Sarıgöl nahiyesi, İzmir Bayırdır nahiyesi, Kütahya'nın Armudili nahiyesi, Kütahya Simav nahiyesi, İzmir Foça nahiyesi ve Denizli merkez nahiyesindeki hınta verileri, Kilas nahiyesinin hınta verilerinden oldukça fazladır.

---

[214] İsmail Aslan, 1844-1845 Yılı Temettüat Defterlerine Göre Alaşehir Kazası'nın Sosyo-Ekonomik ve Demografik Yapısı, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak, 2016, s.56

[215] Merve Demir, Demirci Kazası Karataş Nahiyesi Temettüat Defteri, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa, 2014, s.92-95

[216] Lütfi Budak, 19. Yüzyılın Ortalarında Çine'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı (Temettüat Defterlerine Göre), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Aydın, 2007, ss.69-75.

[217] Fahri Sarıtaş Temettuat Defterlerine Göre Sarıgöl(İnegöl)'ün Sosyal ve Ekonomik Durumu, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa, 2007, ss. 48-50.

[218] Derya Hepkarşı, 19. Yüzyıl Ortalarında Bayındır Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2001, s. 36.

[219] Süzin Türkoğlu, 1844- 1845 (h.1260- 1261) Tarihli Temettuat Defterlerine Göre Hüdavendigâr Eyaleti Kütahya Kazası Armudîli Nahiyesine Bağlı Kırgıllı, Fındık, Sofca, Kozluca, Çobânlar ve Doğluşah Köylerinin Sosyal ve Ekonomik Durumu, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2010, s.47.

[220] Funda Küpeli, 1845 yılı Temettuat Defterlerine Göre Simav Kazasının Merkezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2007, s.85.

[221] Cihan Özgün, 19. Yüzyılın Ortalarında Foça Kasabasında Tarımsal Arazi Kullanımı Ve Verimlilik, TASS, International Journal of Social Science, Volume 5 Issue 6, p. 371-395, December 2012. s.385.

[222] Hülya Özlü, XIX. Yüzyılda Denizli Merkez Kazasına Bağlı Köylerin Sosyo-Ekonomik Durumu (Temettuat Defterlerine Göre) Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli, 2006, s. 228-229.

Bunun sebeplerinden biri yukarıda bahsi geçen bölgelerin Kilas nahiyesine oranla daha verimli toprak ve iklim şartlarına sahip olmaları söylenebilir. Kilas'ın dağlık ve engebeli arazisi üretim düşüklüğüne neden olabilir. Bir diğer önemli sayılabilecek faktör ise Arkacılar, Çavuşdağı, Elin, Karaman ve Kilas merkezi karyelerinde ise hınta üretim verileri temettüat defterlerine yazılmamış olmasıdır. Kilas bölgesindeki büyük arazilere sahip bu karyelerin verileri defterde olmaması hınta verilerini düşük göstermektedir.

Şair[223] (Arpa) ise Kilas bölgesinde en çok üretilen ikinci üründür. Nahiye genelinde toplam 679,5 kile üretilmiştir. 122.5 kileyle en çok şair üretimi Umurca karyesindedir. Umurca'yı 108 kileyle Yakası karyesi takip etmektedir. 13 kile şair üretimiyle en az şair üreten bölge Şehidoğlu karyesidir. Şehidoğlu karyesi hane nüfusu ve arazi büyüklüğünün az olması, üretim azlığında önemli bir faktördür. Arkacılar, Çavuşdağı, Ennar, Karaman ve Kilas merkez karyelerinde üretilen şa'ir verileri temettuat defterlerine yazılmamıştır. Aynı durum hınta üretimi içinde geçerliydi.

Şair üretiminde diğer yakın bölge nahiyelere bakacak olursak; Manisa'ya bağlı Demirci'nin Karataş nahiyesinde toplam şair üretimi 19,324 kile olup (495.776 kilo) birim fiyatı ise 12 kuruştur. Elde edilen toplam gelir ise 23.188 kuruştur.[224] Benzer şekilde Manisa'ya bağlı Demirci Şehir nahiyesinde toplam 868 kile şair üretilip birim fiyatı 12 kuruştan toplam gelir 104.160 kuruştur.[225] Kilas nahiyesinde ise şairin birim fiyatı 5 kuruş olup diğer bölgelere nazaran ekonomik açıdan daha uygundur. Manisa'nın Alaşehir nahiyesinde 1260 yılında şair üretimi 759 kile (19,472 kilo)'dir.[226] Yakın bir bölge olan Manisa'ya bağlı Sarıgöl (İnegöl) nahiyesinde 1260 yılında şair miktarı 38.550 kile (857.737 kilo) üretim yapılmıştır.[227] Bir başka yer olan Aydın'a bağlı Çine nahiyesinde şair üretimi 7362 kiledir. Bu Ege bölgesi açısından oldukça yüksek bir orandır.[228] İzmir'e bağlı Foça nahiyesinde şairin kilogram değerine ulaşmaktayız. Bu yer için 1260 yılı verilerinde

[223] Arpa. Bkz. Ferit Devellioğlu, s.976.
[224] Merve Demir, s.92-95.
[225] Süleyman Alan, Demirci Kazası Şehir Nahiyesi Temettüat Defterleri, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa 2014, s. 82.
[226] İsmail Aslan, s.56.
[227] Fahri Sarıtaş, s.48-50
[228] Lütfi Budak, s. 69-72.

8839 kilo şair üretimi verilerde geçmektedir.[229] Yine İzmir'e bağlı Bayındır nahiyesinde 4,649 kile (119.300 kilo) şair üretimi, bölgenin 1260 senesinde tutulan temettuat defterlerinde geçmektedir.[230] Ege bölgesi dâhilinde başka bir yerlerim birimi olan, Denizli merkez nahiyesinde aynı dönem içerisindeki şair üretimi 14.555 kile (363.875 kilo) dir.[231] Kütahya sınırları içerisinde Simav kazasında 345 kile (8851) kilo şair defter kayıtlarında geçmektedir.[232] Aynı şekilde Kütahya'ya bağlı Armudili nahiyesinde 460,5 kile (11,814 kilo) şair üretimi yapılmıştır.[233]

Yukarı bahsi geçen nahiyelerin şair üretimi Kilas nahiyesinden fazladır. Üretim verilerinde büyük farklar olmasına sebep Arkacılar, Çavuşdağı, Ennar, Karaman ve Kilas merkez karyelerinde üretilen şa'ir verileri temettuat defterlerine yazılmamış olması, coğrafya, nüfus miktarının diğer nahiyelere oranla azlığı, arazi küçüklüğü, iklim gibi etkenler sayılabilir.

Çavdar ise Kilas nahiyesinde toplamda 122 kile üretilmiş olup en fazla üretimi 48 kile ile Sırmalı karyesi gerçekleşmiştir. Sırmalı karyesini 28 kile üretim ile Şehidoğlu karyesi takip etmektedir. En az üretim ise 7 kile ile Ayasra karyesindedir. Akkeçilü, Arkacılar, Çavuşdağı, Elin, Haliller, Kilas, Umurca, Yakası karyelerinde ve Karaman çiftliğinde çavdar verileri defterlerde yazılmamıştır. Çavdar üretiminin Kilas nahiyesindeki birim fiyatı 6 kuruştur.

Çavdar verileri hakkında, diğer bölgelerdeki üretim miktarlarını incelersek; Çavdar üretimi Manisa Demirci kazası şehir nahiyesinde 25 kile olup, birim fiyatı 16 kuruştur.[234] Manisa Alaşehir'de çavdar üretimi 3,5 kile (89 kilo) olup birim fiyatı yaklaşık 4,5 kuruştan 15 kuruş gelir elde edilmiştir.[235] Ege bölgesinde en fazla çavdar üretimi yapan yerlerden biri olarak Aydın'ın Çine kazası karşımıza çıkmaktadır. Bölgede 2150,5 kile çavdar üretimi yapılmıştır.[236] Manisa'nın Sarıgöl (İnegöl) nahiyesinde 130 kile (3.335 kilo) çavdar üretimi yapılmıştır.[237] Manisa'nın Karataş nahiyesinde 4497 kile (115,375 kilo) çavdar üretimi gerçekleştirilmiştir.[238]

[229] Cihan Özgün, s.385.
[230] Derya Hepkarşı, s. 36.
[231] Hülya Özlü, s.228.229
[232] Funda Küpeli, s.85.
[233] Süzin Türkoğlu, s.47
[234] Süleyman Alan, s. 82.
[235] İsmail Aslan, s.56.
[236] Lütfi Budak, s. 69-75.
[237] Fahri Sarıtaş, s.48-50.
[238] Merve Demir, s.85.

Çavdar üretiminde Kilas nahiyesi, Manisa'nın Demirci ve Alaşehir nahiyelerinden yüksek üretim gerçekleştirirken, bu nahiyeler dışında, yukarıda bahsi geçen bölgelere oranla üretimi daha düşük kalmıştır.

Çulha ise, Kilas nahiyesinde yalnızca Umurca karyesinde üretilmiştir. Umurca karyesi 27 kıyye ile nahiye üretiminin tamamını elde tutmaktadır. Birim fiyatı ise 10 kuruştur. Çulhanın günlük hayatta kullanım oranının az olması, üretiminde az olmasına sebep olabilir. Bundan hareketle, Ege bölgesinin genelinde çulha üretiminin kısıtlı olduğu, Kilas nahiyesinin toplam üretim miktarının kısıtlı olmasından da anlaşılmaktadır. Bu bilgilere bir dayanak sunacak olursak; üretim verileri hakkında kıyas yaptığımız bölgelerden olan, Manisa Alaşehir nahiyesi, Manisa Karataş nahiyesi, Aydın Çine kazası, Manisa Sarıgöl nahiyesi, İzmir Bayırdır nahiyesi, Kütahya'nın Armudili nahiyesi, Kütahya Simav nahiyesi, İzmir Foça nahiyesi ve Denizli merkez nahiyesindeki üretim verilerinde çulha kayıtları hakkında temettuat defterlerinde bir bilgi yoktur.

Bir diğer hububat ürünü ise darıdır. Üretiminin en yoğun olduğu üçüncü hububat türüdür. Kilas nahiyesinde toplamda 408,5 kile darı üretilmiştir. En çok üretim 101,5 kileyle Yakası karyesindedir. Darı üretiminin fazla olduğu diğer bir bölge ise Karabaş karyesidir. Toplamda 56,5 kile darı üreten bu karye, darı üretiminde kilas bölgesinde ikinci sıradadır. Yakası karyesi, darı üretiminde bölgenin en önemli yeri olduğu anlaşılmaktadır. Bunu kendisinden sonra en çok üretim yapan karyeden iki kat fazla üretim yapmasından anlamaktayız. Bölgede en az darı, 7 kile ile Şehidoğlu karyesinde üretilmiştir. Darının genel kullanım alanı yaygın olduğu için diğer bölgelerde de üretimin fazla olduğu görülmektedir.

Darı üretiminde diğer bölgelere bakıldığında; Aydın'a bağlı Çine nahiyesinde 1260 yılındaki verilerde ise toplamda 4808.5 kile darı üretimi gerçekleşmiştir.[239] Manisa'ya bağlı Demirci'nin Karataş nahiyesinde darı üretimi, 1045 kile (26810 kilo)üretim yapılıp birim fiyatı 12 kuruştan 1254 kuruş gelir elde edilmiştir.[240] Bir başka bölge olan Denizli'nin merkez nahiyesinde darı üretimi 7770 kile (194.250 kilo) dir. İzmir'in Bayındır nahiyesinde 16.959 kile (435.125 kilo) darı üretimi yapılmıştır.[241] Bu yukarda ismi geçen bölgelere oranla darı üretiminde Kilas nahiyesi zayıf

[239] Lütfi Budak, s.69.
[240] Merve Demir, s.93-94.
[241] Derya Hepkarşı, s.36.

kalmaktadır. Kilas nahiyesindeki Arkacılar, Çavuşdağı, Elin, Haliller, Karaman ve Kilas karyeleri dâhil, 6 karyenin verileri defterlerde görülmemektedir.

Kilas nahiyesinde yetiştirilen bir diğer ürün susamdır. Susam toplam da 112,5 kile üretilmiştir. Susamın en çok üretildiği yer 60,5 kileyle Yakası karyesidir. Bölgedeki İkinci büyük üretim yeri 33 kile üretim ile Çölmekçi karyesidir. Daha sonra 12 kile ile Çanakçı karyesi gelmektedir. En az 3 kileyle Akkeçilü karyesinde üretilmiştir. Susam, Kilas bölgesindeki birim fiyatı 20 kuruş olup, en fazla birim fiyatına sahip üründür.

Diğer bölgelerin susam üretimine bakacak olursak; Aydın'ın Çine kazasında susamın toplam üretimi 125 kiledir. Fakat Çine'de susamın öşür miktarı kaydına verilerde ulaşılamamıştır.[242] Çalışmamız olan Kilas'a yakın bir bölge, İzmir'in Foça nahiyesinde 398 kilo susam verisine ulaşmaktayız.[243] Manisa'nın Sarıgöl (İnegöl) nahiyesinde 1308 kile (33.558 kilo) susam kayıtlarda geçmektedir.[244] Manisa'nın Alaşehir bölgesinde 58 kile (1488 kilo) susam üretilmiştir. Ayrıca bu bölgede susam birim fiyatı da 20 kuruştur.[245] Bir başka bölge olan Denizli merkez nahiyesinde 858 kile (21.465 kilo) susam üretimine rastlanılmıştır.[246] Susam Ege bölgesinde ulaştığımız kayıtlarda en fazla Manisa'nın Sarıgöl nahiyesinde görülmektedir. Bölgede geniş çaplı üretilen bir ürün olmadığı görülmektedir. Arazilerin ekim alanlarında az pay ayrıldığı görülmüştür.

Börülce ise toplamda 89 kile üretilmiştir. En çok üreten karye 29 kile ile Umurca karyesidir. Bunu 28 kile üretim ile Çölmekçi karyesi takip etmektedir. Daha sonra 10 kile börülce üretimi yapan Karabaş karyesi gelmektedir. En az üreten karye ise 3 kile ile Çanakçıdır. Akkeçili, Karabaş, Sırmalı ve Yakası karyeleri dışında, Kilas karyelerinde börülce üretimine dair temettüat defterlerinde kayıtlara rastlanılmamaktadır.

Aydın'ın Çine kazasında börülcenin toplam üretimi 1260 yılı verilerinde 8 kiledir. Börülce Çine'de en az üretilen hububatlardan biridir. Normalde diğer hububat üretimlerinde, Ege bölgesi açısından yüksek miktarlara sahip olan Çine'de

[242] Lütfi Budak, s.69-72.
[243] Cihan Özgün, s.385.
[244] Fahri Sarıtaş, s.48-49-50.
[245] İsmail Aslan, s.56-57.
[246] Hülya Özlü, s. 228-229.

börülce üretimi oldukça azdır.[247] Manisa'nın Demirci kazasının Karataş nahiyesinde toplam 109,4 kile (28.067 kilo) börülce üretilip birim fiyatı 20 kuruştan toplam gelir 2188 kuruştur.[248] Bir diğer bölge Manisa'nın Sarıgöl nahiyesinde aynı dönem içerisinde 2320 kile (59.521 kilo) börülce üretilmiştir.[249] Börülce üretiminde Kilas'ın düşük kalmasında, Arkacılar, Ayasra, Çavuşdağı, Elin, Ennar, Haliller, Karaman, Kilas ve Şehidoğlu karyelerinin üretim miktarlarının defterlerde yazılmamış olması da etkilidir.[250]

Hububat ürünleri dışında üretilen ürünlere de Temettüat defterlerinde rastlanılmaktadır. Bu ürünleri aşağıdaki tabloda net bir şekilde gözlemleyebiliriz.

[247] Lütfi Budak, s.69-72.
[248] Merve Demir, s.92-93.
[249] Fahri Sarıtaş, s.48-49-50.
[250] Hububat ürünlerinin diğer bölgelerle kıyaslandığı tabloyu incelemek için bkz. Tablo 50.

Tablo -18- Kilas Nahiyesinde Palamut Kurusu, Keten Mahsulü, Kendir Mahsulü, Duhan Mahsulü ve Çeltik Üretimi ve Elde Edilen Gelir

Köyler	Palamut 1260	Keten 1260	Kendir 1260	Duhan 1260	Çeltik 1260	Toplam
Akkeçilü	-	180	0	-	-	180
Arkacılar	-	135	800	-	-	935
Ayarsa	-	15	-	-	-	15
Çanakçı	-	225	-	-	-	225
Çavuşdağı	16608	570	-	-	-	17116
Çömlekçi	1850	75	50	250	-	2025
Elin	27020	540	-	-	-	27560
Ennar	-	-	-	-	-	-
Haliller	5740	270	-	-	-	6010
Karabaş	25655	600	-	-	-	26255
Karaman	-	705	680	-	-	1385
Kilas	-	50	-	-	4470	4520
Sırmalı	-	90	-	-	-	90
Şehidoğlu	-	-	-	-	-	-
Umurca	-	120	600	-	-	720
Yakası	-	70	-	-	-	70
Yakalar	-	-	110	-	-	110
Toplam	76873	3645	2240	250	4470	87216

Tablo -19- Kilas Nahiyesindeki Palamut Kurusu, Keten Mahsulü, Kendir Mahsulü, Duhan Mahsulü ve Çeltik Üretimi ve Elde Edilen Gelir

Köyler	Palamut 1260	Keten 1260	Kendir 1260	Duhan 1260	Çeltik 1260	Toplam
Toplam	76873	3645	2240	250	4470	87478
Yüzdesi	87,87	4,16	2,56	0,28	5,10	100

Tablo 19 incelendiğinde Kilas nahiyesinde, üretilen hububat dışı ürünler gözlemlenebilmektedir. Kilas Nahiyesine ait defterlerde kayıtlı hububat dışı ürünler şunlardır: palamut, keten, kendir ve çeltik.

Palamut 17 karyeden yalnızca 5 tanesinde üretilmiş olup 1260 senesinde 76873 kuruş gelir getirmiştir. Palamut üretiminde en fazla paya sahip olan bölge Elin karyesidir. Bu karye 27.020 kuruş ile palamut ürününde Kilas'daki en fazla gelir elde eden karye olarak göze çarpmaktadır. İkinci büyük paya sahip olan yer 25.655 kuruş ile Karabaş karyesidir. Keten ise 3 karye hariç Kilas'daki tüm karyelerde üretilmiş olup 1260 senesinde 3645 kuruş gelir getirmiştir. Keten üretimin en yoğun olduğu bölge 1260 senesinde 705 kuruş ile Karaman karyesidir. Defterlerde kayıtlı bir diğer ürün ise kendirdir.[251] Kendir üretimi 1260 senesinde 2240 kuruş gelir getirmiştir. Kilas'daki kendir üretimin yoğunluk merkezi Arkacılar karyesidir. Bu karye 1260 senesinde 800 kuruş gelir elde etmiştir. Bu konuda ek bilgi verecek olursak; Bölgede kendir ve Kenevir tarımı 1845 yılından sonra üretiminde yoğun artış görülen bitkiler sınıfına girmiştir. 1908 yılına gelindiğinde Kiraz'ın önemli ürünleri arasına giren kenevirin tarım üretimi artarak üretilmeye devam edilmiştir. Ödemişe ve kiraz çevresinde imal edilen kenevir ve urganlar, Osmanlı coğrafyasının çeşitli yerlerindeki pazarlara yüksek bedeller ile ulaştırılmaktaydı.[252]

Duhan ise [253] Yalnızca Çölmekçi karyesinde üretilmiş olup 1260 senesinde bölgeye 250 kuruş gelir getirmiştir. Kilas bölgesinde en az ekilen ürünlerin başında duhan gelmektedir. Duhanın, diğer karyelerin dışında sadece Çölmekçi karyesinde üretilmesi bu karyenin tütün üretim merkezi olduğunu, aynı zamanda tütün ticaretinin de bu karye üzerinden yürütüldüğünü bizlere göstermektedir.

Çeltik üretimi, ekilen bölgede bol miktarda su kaynağının bulunduğunu gösterir. Çeltik yalnızca kilas merkezinde üretilmiştir. Bu üretimden 1260 senesinde 4470 kuruş gelir elde edilmiştir.

[251] Kenevir, kenevirden yapılmış olan. Türkçe Sözlük, "kendir" mad, s.684.
[252] Aydın Vilayet Salnameleri Hicri 1326- Miladi 1908, s.273-276.
[253] Duman, tütün. İnhisar duhan, tütün tekeli. Mustafa Nihat Özön, s. 176.

2.3. ORTAKLIK

Kilas nahiyesi merkezi ve nahiyeye bağlı köylere ait Temettüat defterleri incelendiğinde bazı hanelerin ellerinde bulundurdukları arazilerin ortaklaşa kullandığı gözlemlenmektedir. Genellikle mezru tarlaların ortak kullanıldığı görülmektedir. [254] Köylerimizdeki hanelere gerek aynı köyden gerek başka köylerden gelerek ortaklık yapıldığı görülmüştür. Aynı köyden ortak olanlar 'Karye-i mezburdan[255] şeklinde kaydedilmiş olup başka köyden gelip ortak olanlar ise 'Alaşehirden[256], 'Ödemişten…',[257] şeklinde defterlere kaydedilmiştir. Aşağıdaki tablodan karyelerdeki hanelere ortak olan kişi sayıları ve bu ortaklıktan elde edilen 1260-1261 yılı gelirleri gözlenebilmektedir.

Tablo -20- Kilas Nahiyesindeki Mükelleflerin Tarlalarına Ortak Olan Kişi Sayıları ve Bu Ortaklıktan Elde Edilen Gelir

Köyler	Tarlaya Ortak Olan Kişi Sayısı	1260 Yılı Geliri	Toplam
Akkeçilü	**3**	**1100**	**1100**
Arkacılar	**1**	**580**	**580**
Ayarsa	**19**	**5072**	**5072**
Çanakçı	**8**	**1730**	**1730**
Çavuşdağı	**19**	**4391**	**4391**
Çömlekçi	**19**	**11115**	**11115**
Elin	**12**	**3445**	**3445**
Ennar	**-**	**-**	**-**
Haliller	**43**	**15044**	**15044**
Karabaş	**13**	**2470**	**2470**
Karaman	**22**	**7163**	**7163**
Kilas	**20**	**4585**	**4585**

[254] ML. VRD. TMT. d. 0217, s.4-7.
[255] ML. VRD. TMT. d. 02188. S.3-4-9-11.
[256] ML. VRD. TMT. d.02183, s.2-4-5-8.
[257] ML. VRD. TMT. d. 02173, s.1-4-5.

Sırmalı	**8**	**1999**	**1999**
Şehidoğlu	**8**	**2616**	**2616**
Umurca	**14**	**5310**	**5310**
Yakası	**42**	**10625**	**10625**
Yakalar	**6**	**1230**	**1230**
Toplam	**257**	**78475**	**78.475**

Yukarıdaki 20 nolu tablo incelendiğinde Kilas nahiyesine bağlı karyelerden Ennar karyesi dışında tüm karyelerde en az bir hanenin ortağı bulunduğu görülmektedir. Nahiye genelinde toplamda 257 kişin ortaklaşa ekim yaptığını ve bu ekim-dikim faaliyetlerinden 1260 yılında 78,475 kuruş ve gelir elde edildiği görülmektedir. Ortaklık faaliyeti en çok 43 ortak ile Haliller karyesinde olup bunu 42 ortak ile Yakası karyesi takip etmektedir. Ortaklık faaliyeti en az 1 ortak ile Arkacılar karyesindedir. Ortaklık faaliyetinden elde edilen gelir en çok 15,044 kuruşla Haliller karyesinde olup bu ticaretten en az gelir sağlayan bölge, 580 kuruşla Arkacılar karyesidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİRAZ'DA HAYVANCILIK

3.1. Hayvan Çeşitliliği

20. yüzyıl Osmanlı coğrafyasında halkın temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Çalışmamızın temel kaynağı olan Temettüat defterleri, mükelleflerin sahip oldukları hayvan türlerine, adetlerine ve bunlardan elde edilen gelirlere ulaşmamıza imkân vermektedir.

Osmanlı toplumunda özellikle kırsal kesimin ağırlıkta olduğu yerlerde hayvan yetiştiriciliği en önemli ziraî faaliyetlerden birisidir. Bu bölgelerde hayvanlar ziraat ile uğraşan kesimin gübre ihtiyacını karşılama, taşıma, çift sürme, harman dövme işlerini görme gibi işlerin yanı sıra insanların et, süt, yumurta vb. hayvansal ürün ihtiyaçlarını karşılayan temel ihtiyaçlardandır. Osmanlı toplumunda örneği az görülse de pazar için et, yağ, süt, deri ve yapağı üretmek üzere hayvancılık temel bir faaliyet olarak icra edilmekle birlikte, Anadolu'nun iklim ve ziraat şartları hayvancılığın daha çok ziraata bağlı olarak yapılmasını gerektirmektedir.[258]

Kilas nahiyesine ait Temettüat defterleri incelendiğinde; Nahiye sakinlerinin ellerindeki hayvanları, büyükbaş, küçükbaş, yük-binek, arı ve ipek böceği olmak üzere kategorize etmek mümkündür. Aşağıdaki 21 nolu tabloda kategorilerine göre hayvan türleri, toplam adetleri ve tüm hayvanat içendeki yüzdesi verilmiştir.

[258] Tevfik Güran, "Tarım Ekonomisi"…, s. 100–101; Konuyla ilgili daha detaylı araştırmalar için bkz. Ali Tanoğlu, Ziraat Hayatı I, İstanbul, 1942, s.11–17.

Tablo -21- Kilas Nahiyesinde Bulunan Hayvan Türleri, Adetleri ve Toplam Hayvan İçindeki Oranı

Hayvan Türü	Sayısı	%si
Büyükbaş Hayvan	1902	22,10
Küçükbaş Hayvan	3941	45,78
Yük ve Binek Hayvanları	1154	13,41
Arı Kovanı	1311	15,23
İpek Böceği Kozası	300	3,49
Toplam	**8608**	**100**

Tablo -22- Kilas Nahiyesinde Gelir Getiren Hayvan Türleri, Türlerin Getirisi ve Türlerden Elde Edilen Toplam Hâsılat

Köyler	Arı Kovanı	Sağman İnek	Sağman Koyun	Yoz Koyun	Sağman Keçi	Yoz Keçi	Sağman Manda	İpek Böceği	Toplam
Akkeçilü	**990**	**540**	**40**	**-**	**-**	**2,5**	**-**	**-**	**1572,5**
Arkacılar	**1050**	**-**	**48**	**24**	**-**	**-**	**60**	**-**	**1182**
Ayarsa	**1065**	**380**	**112**	**240**	**-**	**-**	**-**	**-**	**1797**
Çanakçı	**1785**	**260**	**712**	**304**	**260**	**22,5**	**-**	**-**	**3343,5**
Çavuşdağı	**390**	**3400**	**104**	**76**	**1024**	**105**	**-**	**-**	**5099**
Çömlekçi	**1470**	**740**	**496**	**132**	**-**	**29**	**-**	**-**	**2867**
Elin	**240**	**980**	**24**	**52**	**1008**	**70**	**-**	**-**	**2374**
Ennar	**150**	**460**	**64**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**674**
Haliller	**1365**	**400**	**240**	**156**	**1072**	**72**	**60**	**-**	**3365**
Karabaş	**3030**	**980**	**272**	**20**	**540**	**28,5**	**-**	**-**	**4870,5**
Karaman	**-**	**-**	**32**	**8**	**-**	**-**	**-**	**-**	**40**
Kilas	**615**	**460**	**-**	**-**	**152**	**-**	**150**	**-**	**1377**
Sırmalı	**1380**	**640**	**40**	**12**	**140**	**7**	**-**	**-**	**2219**
Şehidoğlu	**405**	**420**	**144**	**68**	**248**	**14**	**-**	**-**	**1299**
Umurca	**1785**	**60**	**-**	**-**	**-**	**-**	**180**	**-**	**2025**
Yakası	**3945**	**1180**	**2256**	**40**	**128**	**10**	**30**	**100**	**7689**
Yakalar	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**
Toplam	**19665**	**10900**	**4584**	**932**	**4572**	**361**	**480**	**100**	**41594**

Tablo 22 incelendiğinde Kilas nahiyesinde en çok beslenen hayvan türü 3941 adetle küçükbaş hayvanlar olup Nahiyedeki toplam hayvan sayısının %45,78'ini teşkil etmektedir. İkinci sıradaki tür ise 1902 adetle büyükbaş hayvanlar olup toplam hayvanatın %22,10'una tekabül etmektedir. Yük taşıma ve binek amacıyla beslenen hayvanlar ise 1154 adet olup hayvanatın %13,41'ini teşkil etmektedir. Nahiyede toplam 1311 adet arı kovanı bulunmaktadır. Her kovanda 1 hayvan sayar olursak toplam hayvanatın %15,23'ünün arı olduğu söylenebilir. Nahiyede toplam 300 adet ipek böceği kozası kaydedilmiştir. Her koza 1 hayvandan sayıldığında Nahiyedeki hayvanatın %3,49'nun ipek böceği denilebilir.

3.1.1. Büyükbaş Hayvancılık

Kilas nahiyesine ait temettüat defteri incelendiğinde, mükelleflere ait büyükbaş hayvan türeleri ve adetleri tespit edilebilmektedir. Nahiye genelinde tespit edilen büyükbaş hayvan türleri şunlardır: Sağman inek, yoz inek, inek düvesi, sığır, sağman manda, erkek manda, yoz manda, erkek malak, dişi malak, manda tosun, tosun, karasığır düvesi, erkek buzağı, dişi buzağı, karasığır ve dana. Aşağıdaki tablo 15'de bu hayvan türleri ve karyelerdeki hayvan sayıları incelenebilir.

Tablo -23- Kilas Nahiyesindeki Büyükbaş Hayvan Türleri ve Adetleri

Haliller	Ennar	Elin	Çömlekçi	Çavuşdağı	Çanakçı	Ayarsa	Arkacılar	Akkeçilü	Köyler
20	23	49	37	170	13	19	-	27	Sağman İnek
22	13	57	43	117	7	14	2	7	Yoz İnek
11	13	14	11	23	1	12	1	-	İnek Düvesi
4	-	-	-	-	-	-	4	-	Sığır
2	-	-	-	-	-	-	2	-	Sağman Manda
7	-	-	-	-	-	-	8	-	Erkek Manda
4	-	-	-	-	-	-	2	-	Manda Düvesi
-	-	-	-	-	-	-	1	-	Yoz Manda
2	-	-	-	-	-	-	1	-	Erkek Malak
-	-	-	-	-	-	-	-	-	Disi Malak
-	-	-	-	-	-	-	2	-	Manda Tosun
5	1	44	27	65	9	12	1	3	Tosun
-	1	-	-	2	-	-	1	-	Kara Sığır Düvesi
8	11	13	24	52	7	10	-	1	Erkek Buzağı
10	10	29	8	100	7	8		11	Disi Buzağı
-	1	-	-	-	1	-	-	-	Kara Sığır
-	1	-	-	7	-	-	-	-	Dana
95	74	206	150	536	45	75	25	49	Toplam

Toplam	Yakalar	Yakası	Umurca	Şehidoğlu	Sırmalı	Kilas	Karaman	Karabaş
545	-	59	3	21	32	23	-	49
427	-	32	8	22	28	11	3	41
118	-	2	6	9	1	9	-	5
8	-	-		-	-	-	-	-
16	-	1	6	-	-	5	-	-
24	-	1	8	-	-	-	-	-
15	-	-	5	-	-	4	-	-
10	-	2	7	-	-	-	-	-
9	-	-	3	-	-	3	-	-
4	-	1	2	-	-	1	-	-
3	-	-	-	-	-	1	-	-
255	-	12	6	16	22	7	-	25
7	-	-	3	-	-	-	-	-
193	-	36	-	9	13	9	-	-
258	-	27	3	11	20	14	-	-
2	-	-	-	-	-	-	-	-
8	-	-	-	-	-	-	-	-
1902	-	173	60	88	116	87	3	120

Tablo 23 incelendiğinde Kilas nahiyesinde toplam 1902 adet büyükbaş hayvan tespit edilmiştir. Sağman inek 545 adet tespit edilmiştir. Yoz inek 427 adet, inek düvesi 118 adet tespit edilmiştir. Sığır yalnızca iki karyede 8 adet tespit edilmiştir. Sağman manda 16, erkek manda 24, manda düvesi 15, yoz manda 10 adet tespit edilmiştir. Erkek malak 9 adet, dişi malak 4 adet, manda tosun 3 adet, tosun 255, karasığır düvesi 7 adet tespit edilmiştir. Erkek buzağı 193 adet, dişi buzağı 258 adet, karasığır 2 adet ve dana 8 adet tespit edilmiştir.

Büyükbaş hayvancılığın en yoğun yapıldığı karye 536 adet büyükbaş hayvanla Çavuşdağı karyesi olup, en az olan 3 adet büyükbaş hayvan barındıran Karaman çiftliğidir. Ayrıca Yakalar Karyesinde büyükbaş hayvan türü tespit edilmemiştir.

3.1.2 Küçükbaş Hayvancılık

Kilas nahiyesine ait Temettüat defteri incelendiğinde, hane sakinlerinin ellerindeki küçükbaş hayvanlar, bunun türleri ve adetleri tespit edilebilmektedir. Nahiyeye ait defterlerde tespit edilen küçükbaş hayvan türleri şunlardır: Sağman koyun, yoz koyun, kuzu, sağman keçi, yoz keçi ve oğlak. Aşağıdaki tablo 16'da küçükbaş hayvan türleri ve köyler bazında adetleri verilmiştir.

Tablo -24- Kilas Nahiyesindeki Küçükbaş Hayvan Türleri ve Adetleri

Köyler	Sağman Koyun	Yoz Koyun	Kuzu	Sağman Keçi	Yoz Keçi	Oğlak	Toplam
Akkeçilü	5	-	5	-	5	-	15
Arkacılar	6	6	6	-	-	-	18
Ayarsa	14	10	14	-	-	-	38
Çanakçı	89	76	84	65	45	65	424
Çavuşdağı	13	19	10	256	211	266	775
Çömlekçi	62	33	32	-	58	98	283
Elin	3	13	3	252	140	189	600
Ennar	8	-	6	-	-	-	14
Haliller	30	39	25	268	144	138	644
Karabaş	34	5	10	135	57	91	332
Karaman	4	2	4	-	-	-	10
Kilas	-	-	-	38	-	-	38
Sırmalı	5	3	-	35	14	20	77
Şehidoğlu	18	17	14	62	28	27	166
Umurca	-	-	-	-	-	-	-
Yakası	282	10	163	32	20	-	507
Yakalar	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	573	233	376	1143	722	894	3941

Tablo 24 incelendiğinde nahiye genelinde 3941 adet küçükbaş hayvan tespit edilmiştir. Sağman koyun 573 adet, yoz koyun 233 adet, kuzu 376 adet, sağman keçi 1143 adet, yoz keçi 722 adet ve oğlak 894 adet tespit edilmiştir. Nahiyede büyük sürülere sahip mükellef tespit edilmemiştir. Çobanlık mesleğinde olanların, bu küçükbaş hayvanların bakımından sorumlu olduğu düşülmektedir. Küçükbaş hayvancılığın en yoğun yapıldığı karye 775 adetle Çavuşdağı karyesidir. Bunu 644 adetle Haliller karyesi ve 600 adetle Elin karyesi takip etmektedir. 15 adetle Akkeçili ve 18 adetle Arkacılar karyeleri en az küçükbaş hayvancılık yapılan karyelerdir.

3.1.3. Yük ve Binek Hayvancılığı

Merkeb, tay, deve, kısrak, beygir (bargir) gibi hayvanlar yük ve binek hayvanları olarak kayıtlarda geçmektedirler.[259] Karye halkı bağ, bağçe ve tarlalarına gitmek için genellikle at ve merkep gibi binek hayvanlarını kullanmışlardır. Ekinleri tarladan toplamak ve ambarlara getirmek için at ve eşek gibi yük hayvanlarından yararlanmakla beraber, öküzlerin çektiği kağnı arabaları da kullanılmaktaydı.[260] Kilas nahiyesi merkezi ve nahiyeye bağlı olan köylere ait Temettüat defterleri incelendiğinde, nahiye de sakin olan mükelleflerin ellerinde bulundurdukları yük ve yolcu taşımada kullanılan hayvan türleri ve bunların adetleri tespit edilebilmektedir. Defterlerde tespit edilen küçükbaş hayvan türleri şunlardır: Öküz, bargır (beygir), katır, katır sıpası, kısrak, toy, erkek merkep, dişi merkep, sıpa, erkek deve, dişi deve ve dorum. Aşağıdaki tablo 25'de bu türler ve köyler bazında adetleri verilmiştir.

[259] Selahittin Özçelik, "Temettüat Defterlerine Göre İnay ve Çevresinde iktisadî ve Sosyal Hayat", 21.yy Esiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001) Bildirileri, I, Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, No:2, İstanbul 2001, s. 272.

[260] Tevfik Güran, Osmanlı Tarım Ekonomisi 1840-1910, s. 86-87.

Tablo -25- Kilas Nahiyesindeki Yük ve Binek Hayvan Türleri ve Adetleri

Köyler	Öküz	Bargir	Katır	Katır Sıpası	Kısrak	Tay	Erkek Merkep	Dişi Merkep	Sıpa	Erkek Deve	Dişi Deve	Dorum	Toplam
Akkeçilü	14	4	-	-	3	3	7	1	3	-	-	-	35
Arkacılar	5	7	-	-	4	5	1	4	-	-	-	-	26
Ayarsa	19	10	-	-	4	4	5	-	1	-	-	-	43
Çanakçı	26	21	-	-	3	3	5	5	6	-	-	-	69
Çavuşdağı	110	21	23	-	43	22	12	2	2	-	-	-	235
Çömlekçi	34	18	1	-	10	8	12	4	7	-	-	-	94
Elin	46	20	4	-	3	4	10	-	-	-	-	-	87
Ennar	25	7	3	-	7	4	11	-	-	-	-	-	57
Haliller	17	14	2	-	19	9	8	2	-	1	2	4	78
Karabaş	60	20	6	-	9	9	21	-	-	-	-	-	125
Karaman	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2
Kilas	23	5	-	-	4	3	1	5	-	-	-	-	41
Sırmalı	20	6	-	2	1	1	1	2	2	-	-	-	35
Şehidoğlu	9	12	-	-	2	3	2	-	1	-	-	-	29
Umurca	17	6	-	-	9	14	4	1	1	-	-	-	52
Yakası	48	32	1	-	23	17	11	8	5	-	-	-	145
Yakalar	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Toplam	474	204	40	2	144	109	111	35	28	1	2	4	1154

Yukarıdaki tablo 25 incelediğinde Kilas nahiyesi dâhilinde 1154 adet yük-binek hayvanı bulunduğu görülmektedir. Öküz 474 adet, bargir 204 adet, katır 40 adet, katır sıpası 2 adet, kısrak 144 adet, tay 109 adet, erkek merkep 111 adet, dişi merkep 35 adet, sıpa 28 adet, erkek deve 1 adet, dişi deve 2 adet ve dorum 4 adet tespit edilmiştir. Yük ve binek hayvanı en çok 235 adette Çavuşdağı karyesinde beslenmekteyken, en az 1 adette Yakalar karyesinde beslenmektedir. Öküz miktarının fazla olması tarlaların işletilmesinde en fazla bu hayvandan faydalanıldığını göstermektedir. Ayrıca yukarıda bahsi geçtiği üzere ulaşım faaliyetlerinden yararlanılan hayvan en fazla bargir (beygir) görülmektedir.

3.1.4. Arıcılık

Kilas nahiyesine ait Temettüat defteri incelendiğinde, hane sakinlerinin ellerinde bulunan kovanlara, kovanların adedine ve bundan elde edilen gelire rastlanılmıştır. Nahiyedeki arıcılık faaliyetine ilişkin 26 nolu tablo aşağıdadır.

Tablo -26- Kilas Nahiyesindeki Arıcılık, Arı Kovanı Adetleri, Elde Edilen Hâsılat ve Toplam Arı Kovanına Olan Yüzdeleri

Köyler	Arı Kovanına Sahip Hane Sayısı	Hanelerde Kayıtlı Kovan Âdeti	Arı Kovanlarından Elde Edilen Hâsılat	Nahiyede Kayıtlı Arı Kovanına Olan %si
Akkeçilü	**3**	**66**	**990**	**5,03**
Arkacılar	**5**	**70**	**1050**	**5,34**
Ayarsa	**4**	**71**	**1065**	**5,42**
Çanakçı	**9**	**119**	**1785**	**9,08**
Çavuşdağı	**8**	**26**	**390**	**1,98**
Çömlekçi	**11**	**98**	**1470**	**7,48**
Elin	**8**	**16**	**240**	**1,22**
Ennar	**3**	**10**	**150**	**0,76**
Haliller	**13**	**91**	**1365**	**6,94**

Karabaş	**28**	**202**	**3030**	**15,41**
Karaman	**-**	**-**	**-**	**-**
Kilas	**8**	**41**	**615**	**3,13**
Sırmalı	**13**	**92**	**1380**	**7,02**
Şehidoğlu	**4**	**27**	**405**	**2,09**
Umurca	**12**	**119**	**1785**	**9,08**
Yakası	**16**	**263**	**3945**	**20,06**
Yakalar	**-**	**-**	**-**	**-**
Toplam	**145**	**1311**	**19665**	**100**

Tablo 26 incelendiğinde, nahiye genelinde 145 hanede arı kovanı tespit edilmiş olup bu hanelerin elinde toplamda 1311 adet arı kovanı mevcuttur. Arıcılık faaliyetinden toplamda 19665 kuruş gelir elde edilmiştir. Nahiyedeki, kovan sayısı bakımından en büyük karyeler 263 adetle (%20,06) Yakası karyesi, 202 adetle (%15,41) Karabaş karyesi ve 119 adetle (% 9,08) Çanakçı ve Umurca karyeleridir. Karaman ve Yakalar çiftliğinde arı kovanına ait defterlerde bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca Yakası karyesinde 300 adet ipek mahsulü kayıtlı olup, bundan 100 kuruş gelir kaydedilmiştir. [261]

Hayvancılıkla ilgili tüm tablolar incelendiğinde Kilas nahiyesinde hayvancılığın önemli bir yere sahip olduğunu anlasak da temel geçim kaynağını hayvancılığın oluşturmadığı da anlaşılmaktadır. Örneğin Kütahya kazasına bağlı Dazkırı kazasındaki Evciler köyünde toplam hane sayısı 74 ve büyükbaş hayvan sayısı 553'tür[262]. Karşılaştırmak adına Kilas nahiyesinin bu haneye en yakın karyesi olan Çavuşdağı'na baktığımızda toplam 87 hane (Bkz. Tablo 2) ve 536 büyükbaş hayvan olduğu görülmektedir. Bu durum Çavuşdağı'nın Evciler köyünden daha az büyükbaş hayvan yetiştiriciliği olduğu çıkarımına ulaşmamızı sağlamaktadır. Benzer karyeleri karşılaştırdığımızda Evciler'de 2916 küçükbaş hayvan bulunurken Çavuşdağı'nda yalnızca 775 küçükbaş hayvan bulunmaktadır.

[261] B.O.A. ML. VRD. TMT. d. 02189. s. 12.

[262] Nurgül Bozkurt, 1844-1845 Tarihli Temettuat Defterlerine Göre Kütahya Sancağı Dazkırı Kazası Evciler Köyü'nün Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:4, Sayı:19, 2011, s.143

Daha genel bir karşılaştırma yapacak olursak; Afyon bölgesinde yer alan Şuhud kazasının toplam hane sayısı 434 olup toplam hayvan sayısı 8857'dir[263]. Bu sayı ise hane başı yaklaşık 20 hayvana denk gelmektedir. Bir başka bölge olan Manisa'nın Demirci nahiyesinde toplam hane sayısı 1109 olup büyükbaş, küçükbaş ve yük hayvanları ve arı kovanlarının toplam adedi 12.467'dir[264]. Bu ise Demirci'de hane başı yaklaşık 11 hayvan düştüğünü göstermektedir.

Aydın'ın Çine nahiyesinde toplam hayvan sayısı 7055 adet olup hane sayısı 889'tur[265]. Bu ise hane başı hayvancılık miktarının yaklaşık 8 hayvan olduğunu göstermektedir.

Tezimizin konusu olan Kilas'ta ise toplam hane sayısı 510 iken (bkz. Tablo 2) toplam hayvan sayısı 8608 adettir(bkz. Tablo 13). Bu ise Kilas'ta hane başı yaklaşık 16 hayvana denk gelmektedir.

Tüm bunlar değerlendirildiğinde Kilas nahiyesinin hayvancılıkta, Dazkırı ve Şuhud kazasına nazaran bir miktar daha geri kaldığını göstermektedir. Bunda, temel geçim kaynağının tarımsal ürünler olması ve hayvancılığın geri planda tutulması ana faktördür. Çine ve Demirci nahiyelerinde incelendiğinde ise Kilas'ın hayvancılık oranı bu bölgelere göre daha yüksektir. Bunda ise bahsi geçen iki bölgenin tarımsal üretiminin Kilas bölgesinden fazla olması en temel etkendir. Bunun yanında Aydın'ın Çine nahiyesinde hayvancılıktan elde edilen toplam gelir 182.218 kuruş olup hane başına hayvancılık geliri miktarı 204 kuruştur.[266] Kilas'ta ise hayvancılıktan elde edilen toplam gelir 41.594 kuruş olup, hane başına hayvancılık geliri 101 kuruştur. (Bkz Tablo 14) Bu bilgiden hareketle Çine nahiyesinde hane başına düşe hayvan sayısı âdeti kilas nahiyesine göre daha az olmasına rağmen hane başı elde edilen hayvancılık geliri daha fazladır. Bunun temel sebebi ise Çine nahiyesinde büyükbaş hayvan adedinin daha yüksek olmasıdır. Kilas'ta hayvancılığın diğer kıyasladığımız bölgeler bazında hayvan sayısının az olmasında; İlçe merkezi ve birkaç ova köyü dışındaki bütün köyleri, genellikle Bozdağ ve diğer

[263] Mustafa Özköse, 1844 – 1845 Tarihli Temettuat Defterlerine Göre Şuhud Kazası'nın Sosyo – Ekonomik Yapısı, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2014, s.40
[264] Süleyman Alan, ss.23-41
[265] Lütfi Budak, s.9
[266] Lütfi Budak, s.45

dağlar üzerinde ve eteklerinde yer almış olması ayrıca bölgenin dağlık bir arazi üzerinde yer almasından dolayı, köylerin ulaşım ve sosyal imkânları sınırlı kalmasından dolayı olması önemli bir faktördür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VERGİLER

4.1. VERGİ MİKTARLARI

Çalışmamızın temel kaynağı olan Temettüat defterleri, Vergi mükelleflerinin gelirini tespit edebilmenin yanı sıra, defterlerde adı geçen mükelleflerin ödedikleri vergilerde tespit edebilmemize imkân sağlamaktadır. Defterler incelendiğinde hanelerin gelirlerini, ödedikleri vergiyi mahsusalarını ve ürünleri üzerinden ödedikleri öşürlerini[267] gözlemleyebiliriz. Aşağıda tablo 27'de Kilas nahiyesindeki toplam öşür miktarı ve toplam vergiyi mahsusları verilmektedir.

Tablo -27- Kilas Nahiyesi Toplam Temettüatları, Toplam Öşürleri ve Toplam Vergi-yi Mahsusaları

Köyler	Toplam Temettüat	Toplam Öşür	Toplam Vergi-yi Mahsusa
Akkeçilü	**10163**	**138,25**	**2795**
Arkacılar	**15503**	**-**	**3125**
Ayarsa	**19688**	**115**	**3382**
Çanakçı	**33739**	**130,95**	**9470**
Çavuşdağı	**77364**	**-**	**-**
Çömlekçi	**10443**	**354**	**9520**
Elin	**57953,5**	**-**	**21736**
Ennar	**19184**	**75,6**	**5773**
Haliller	**56743**	**-**	**-**
Karabaş	**68948**	**118,4**	**22770**
Karaman	**34456**	**-**	**2681**
Kilas	**10916**	**-**	**37364**

[267] Osmanlı toprak sisteminde, çiftçiden onda bir oranında alınan vergidir. Bu vergi tahıl ve bakliyatta mal olarak tahsil edilirdi. Lifli bitkiler, sebze ve meyveler, âdet-i ağnam, resm-i kovan ve gümrük vergilerinde alacaklısına seçme hakkı tanınırdı. Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Tabakoğlu, T.D.V.İ.A. "Öşür", Cilt:34, İstanbul, 2007, s.100-103.

Sırmalı	**15992**	**99,6**	**4690**
Şehidoğlu	**12185**	**47,8**	**1900**
Umurca	**26960**	**229,75**	**4250**
Yakası	**72604**	**320,5**	**20460**
Yakalar	**4012**	**-**	**595**
Toplam	**546,854**	**1629,85**	**150,511**

Tablo incelendiğinde nahiye genelinde toplamda 546.854 kuruş gelir kaydedildiği görülmektedir. 72,604 kuruş ile en yüksek gelir Yakası karyesindeyken, 4012 kuruş gelirle Yakalar çiftliği en az gelir elde eden karyedir. Nahiye genelinden 1629,85 kuruş Öşür tahsil edilmiştir. En çok öşür ödeyen karye 229,75 kuruşla Umurca karyesi iken, en az öşür ödeyen karye 47,8 kuruşla Şehidoğlu karyesidir. Ayrıca Arkacılar, Çavuşdağı, Elin, Haliller, Karaman, Kilas ve Yakalar karyelerinden öşür tahsil edilmediği görülmektedir. Bu karyeler ile alakalı yukarıda da durumundan bahsettiğimiz üzere, ürettikleri Hınta, Şair gibi hububat ürünlerine ait kayıtlarda geçmemekteydi. Nahiye genelinde 150,511 kuruş vergiyi mahsusu tahsil edilmiş olup en çok vergiyi mahsusa ödeyen karye 37,364 kuruşla Kilas merkezi iken, en az ödeyen karye ise 595 kuruşla Yakalar çiftliğidir. Ayrıca Çavuşdağı ve Haliller karyelerinde vergiyi mahsusa verileri bu dönem için kaydedilmemiştir.

Nahiyedeki gelir durumu, öşür tahsilatı ve vergiyi mahsusu ödemelerini inceledikten sonra öşür tahsilatını ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz. Temettüat defterleri hanelerin ürettikleri ürün çeşitlerini, miktarını, ürünün birim fiyatını, üründen elde edilen geliri ve bu gelirden doğan öşür miktarını tespit etmemize yardımcı olmaktadır. Defterler incelediğinde, mükelleflerin hububat ürünleri, ağaç ürünleri, bağ ve bahçe ürünleri ve diğer ürünleri üzerinden ödediği öşürler tespit edilebilmektedir. Aşağıdaki tabloda nahiye genelinde karyeler bazında hububat ürünleri için ödenen öşürler verilmiştir.

4.2. VERGİ TÜRLERİ

4.2.1 Vergi-yi Mahsusa

Tanzimat döneminden sonra yapılmış olan yeniliklerden en önemlisi vergi çeşitlerinin azaltılmasıdır. Bu dönemin yöneticileri örfi vergileri kaldırarak, yerlerine "vergü, vergü-yi mahsusa, komşuca alınan vergi" isimleri ile anılmakta olan yeni vergi türünü Osmanlı mali yapısında uygulamaya koydular.[268]

Yeni vergi sisteminde, vergi mükelleflerin ödeme güçlerini esas almak şart olacaktı. Herkese düşecek olan vergi miktarı, onun mali gücüyle bağlantılı olacaktı. Bu yeni vergi sisteminin tevziinde sancakların daha önce örfi vergi olarak ödedikleri vergi miktarları esas alınarak sancak düzeyinde vergi miktarı belirlenmiştir. Bu toplam vergi kazalara, köylere, mahallelere ve tek tek hane reislerine "… hal ve tahammül ve Temettüatına göre komşuca paylaştırılıp" her hanenin vergi yükümlülüğü belirlenmiş oluyordu. Hanelerin iktisadi durumuna göre vergi alınmasını sağlamak için 1844 yılında halkın emlak, arazi ve hayvanları, ticaret, vs. gelirlerini belirleyecek temettuat tahlilleri yapılmıştır.[269] Temettuat sayımları neticesinde verginin yılda iki kez alınması kararlaştırılmıştır.

[268] Abdüllatif Şener, Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi, İşaret Yayınları, İstanbul, 1980, s. 94-95.
[269] Tevfik Güran, Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Maliyesi; Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841–1861), Ankara, 1989, s. 13.

Tablo -28- Kilas Nahiyesindeki Ürünler Bazında Öşürler

Köyler	Hınta	Şair	Çavdar	Çulha	Darı	Susam	Börülce	Toplam
Akkeçilü	36	27,25	-	-	63	6	6	138,25
Arkacılar	-	-	-	-	-	-	-	-
Ayarsa	37,5	35,5	4,2	-	37,8	-	-	115
Çanakçı	56,5	22,25	4,5	-	20,7	24	3	130,95
Çavuşdağı	-	-	-	-	-	-	-	-
Çömlekçi	169,5	53	5,4	-	32,1	66	28	354
Elin	-	-	-	-	-	-	-	-
Ennar	17	31	8,7	-	18,9	-	-	75,6
Haliller	-	-	-	-	-	-	-	-
Karabaş	52	16,5	6	-	33,9	-	10	118,4
Karaman	-	-	-	-	-	-	-	-
Kilas	-	-	-	-	-	-	-	-
Sırmalı	26,5	32,5	28,8	-	7,8	-	4	99,60
Şehidoğlu	21,5	6,5	15,6	-	4,2	-	-	47,80
Umurca	82	61,25	-	27	22,5	8	29	229,75
Yakası	184,5	54	-	-	60,9	12,1	9	320,5
Toplam	683	339,75	73,2	27	245,1	116,1	89	1629,85

4.2.2. Öşür Vergisi

Tablo 28 incelendiğinde Kilas merkezi ve nahiyeye bağlı köylerden 162,985 kuruş öşür tahsil edildiği görülmektedir. En çok öşür ödeyen karye 320,50 kuruşla Yakası karyesi iken en az öşür ödeyen karye 47,80 kuruşla Şehidoğlu karyesidir. Ayrıca Arkacılar, Çavuşdağı, Elin, Haliller, Karaman ve Kilas bölgelerinde öşür verilerine rastlanmamaktadır. Öşür vergisinin toprağın mülkiyetinden ziyade ürün üzerinden alındığı düşünüldüğünde bu bölgelerde öşür gelirinin olmamasının sebebi

olarak 1260 yılında bölgedeki çiftçilerin toprağı ekmemeleri yorumu yapılabilir. Ya da, bir başka sebepte defterlere ürünler kaydedilmemiş olmasıdır.

4.2.3. Hububat Öşrü

Ek tablo 44 incelendiğinde Kilas merkezde; hınta, şair, çavdar, çulha, darı, susam ve börülce gibi hububat ürünlerine ait öşür tahsilâtı görülmektedir.

Kilas merkez ve köylerde buğdayın 683 kile üretildiği görülmektedir. Buğdayın fiyatı 10 kuruş olarak kaydedilmiş olup bu üretimden 6830 kuruş gelir elde edilmiştir. Nahiyedeki buğday üretiminden 683 kuruş öşür tahsil edilmiştir.[270]

Arpa nahiye genelinde 679,50 kile üretilmiştir. Arpanın kilesi 5 kuruş olarak fiyatlandırılmış olup üretimden 3397,50 kuruş gelir elde edilmiştir. Nahiyeden kalan 339,75 kuruş arpa öşrü tahsil edilmiştir.[271]

Çavdar ise toplamda 122 kıyye üretilmiş olup çavdarın kıyyesi 6 kuruş olarak kaydedilmiştir. Üretimden 732 kuruş gelir elde edilmiştir. 73.2 kuruş çavdar öşrü tahsil edilmiştir.[272]

Çulha yalnızca yakası karyesinde üretilmiş olup, 27 kile üretilmiştir. Çulhanın kile fiyatı 10 kuruş olarak kaydedilmiştir. Üretimden 270 kuruş elde edilmiş, 27 kuruş çulha öşrü tahsil edilmiştir.[273]

Darı ise 408,50 kile üretilmiştir. Darının kile fiyatı 6 kuruştur. Nahiyedeki darı üretiminden 2451 kuruş gelir elde edilmiş olup 245,1 kuruş gelir elde edilmiş olup 245,1 kuruş darı öşrü tahsil edilmiştir.[274]

Susam 112,50 kıyye üretilmiştir. Susamın kıyyesi 20 kuruş olarak kaydedilmiştir. Nahiyenin susam üretiminden elde ettiği gelir 2250 kuruştur. Nahiyeden toplam 116,1 kuruş susam öşrü tahsil edilmiştir.[275]

[270] Bkz. Ek Tablo 43
[271] Bkz. Ek Tablo 46
[272] Bkz. Ek Tablo 40
[273] Bkz. Ek Tablo 41
[274] Bkz. Ek Tablo 42
[275] Bkz. Ek Tablo 45

Börülce ise 89 kile üretilmiş ve kile fiyatı 10 kuruş olarak kaydedilmiştir. Nahiye genelinde 890 kuruşluk börülce üretilmiş ve 89 kuruş börülce öşrü tahsil edilmiştir.[276]

Hububat ürünlerinden elde edilen öşürleri incelikten sonra hububat dışında tespit edilen ürünler ve tahsil edilen öşür miktarlarını inceleyeceğiz. Aşağıdaki tabloda çeşitli ürünler ve bu ürünler için ödenen öşür miktarları verilmiştir.

[276] Bkz. Ek Tablo 39

4.2.4. Hububat Dışı Üretim Vergileri

Tablo -29- Kilas Nahiyesinde Hububat Dışı Üretimden Alınan Toplam Öşür Miktarları

Köyler	Akkecilü	Arkacılar	Avarsa	Canakcı	Cavusdağı	Cömlekci	Elin
Keten Öşrü	25,5	-	50	34	-	24.5	-
KendirÖşrü	20	-	4	30	-	15,5	-
Asel Öşrü	99	-	145	239,5	-	147	-
Ağnam Rüsumu	7,8	-	33,32	65,46	-	75	-
Aded-i Rüsum	4	-	-	-	-	-	-
Ceviz Öşrü	2	-	67	22,5	-	-	-
Üzüm Öşrü	-	-	63	352,5	-	135	-
Bağçe Öşrü	-	-	16	-	-	-	-
Otlakiye Rüsumu	-	-	-	-	-		-
Arı Öşrü	-	-	-	-	-	-	-
Kestane Öşrü	-	-	47	-	-	-	-
Armut Öşrü	-	-	-	-	-	-	-
Revgan-ı zeyd Öşrü	-	-	-	18	-	24,5	-
Duhan Öşrü	-	-	-	-	-	55	-
Yağ Öşrü	-	-	-	-	-	25,5	-
Palamut Öşrü	-	-	-	-	-	211	-
Yemis Bağcesi Öşrü	-	-	-	3	-	-	-
Toplam	158	-	425,32	764,96	-	713	-

Toplam	Yakalar	Yakası	Umurca	Şehidoğlu	Sırmalı	Kılas	Karaman	Karabaş	Haliller	Ennar
413	-	97	25	-	49	-	-	84,5	-	23,5
870	-	419,5	355	-	26	-	-	-	-	-
1733	-	409,5	189	6	138	-	-	340,5	-	19,5
413,36	-	112,64	-	-	24,32	-	-	90,5	-	4,32
4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
220	-	51,5	6	3	8	-	-	15	-	45
1105,5	-	-	-	55	34	-	-	361	-	105
39,5	-	-	-	-	-	-	13,5	10	-	-
55	-	-	-	55	-	-	-	-	-	-
12	-	-	12	-	-	-	-	-	-	-
175,5	-	20,5	-	-	5	-	-	-	-	103
36	-	36	-	-	-	-	-	-	-	-
147,5	-	95	-	-	-	-	-	7	-	3
55	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
25,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2274	-	-	-	-	-	-	-	2563	-	-
3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8081,86	-	1241,64	587	119	284,32	-	13,5	3471,5	-	303,32

Tablo 29 incelendiğinde nahiyede hububat dışında üretilen ürünler ve bu ürünlerden tahsil edilen öşürleri görülmektedir. Kilas nahiyesinde 413 kuruş keten öşrü, 870 kuruş kendir öşrü, 1773 kuruş asel öşrü, 413,36 kuruş ağnam rüsumu, 220 kuruş ceviz öşrü, 1105,50 kuruş üzüm öşrü, 39,50 kuruş bağçe öşrü, 55 kuruş otlakiye rüsumu, 12 kuruş arı öşrü, 175,5 kuruş kestane öşrü, 36 kuruş armut öşrü, 147,50 kuruş revgan-ı zeyd[277] öşrü, 55 kuruş duhan öşrü, 22,5 kuruş yağ öşrü, 2274 kuruş palamut öşrü, 36 kuruş yemiş bahçesi öşrü defterlere kayıt edilmiştir. Hububat dışı üretimden tahsil edilen öşür miktarı 8081,86 kuruştur. Otlakkiye resminin bulunması otlak araziden gelir geldiğini göstermektedir. Yağ öşrü bulunması nahiyede yağ üretiminden gelir elde edildiğini göstermektedir. Armut, palamut, zeyd, ceviz ve kestane öşrü ağaç meyvelerinden gelir elde edildiğini göstermektedir. Ağnam rüsumu ise küçükbaş hayvancılıktan gelir elde edildiğini göstermektedir. Hububat dışı üretiminden elde edilen gelirden kaynaklı öşür tahsilatından en çok öşür ödeyen karye 3472 kuruşla Karabaş karyesi iken en az öşür ödeyen karye 119 kuruşla Şehidoğlu karyesidir.

[277] Zeytinyağı. Ferit Develliođlu, s. 889.

BEŞİNCİ BÖLÜM

GELİRLER

Çalışmamızın temel kaynağı olan Temettüat defterlerinden vergi mükelleflerinin elde ettiği gelirleri, sektörel dağılımı ve diğer sektörlere olan oranı tespit edilmektedir. Kilas nahiyesi merkezi ve nahiyeye bağlı köylere ait Temettüat defterleri incelendiğinde hane sakinlerinin gelirleri gözlemlenebilmektedir. Bu gelirleri kira geliri, hisse gelirleri ve mesleki gelirleri olmak üzere üç ana başlık altında inceleyeceğiz.

5.1.KİRA GELİRLERİ

Şehir nahiyesine ait karyelerdeki mükelleflerin bazılarının ellerindeki tarla veya asiyab ocaklarını[278] kiraya verdiği gözlemlenmiştir. Aşağıdaki tabloda kiraya verilen tarla ve değirmen ile bundan elde edilen gelir köyler bazında verilmiştir.

[278] Değirmen. Mehmet Kanar, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Say Yayınları, 2011, s.30.

Tablo -30- Kilas Nahiyesindeki Vergi Mükelleflerinin Zanaat, Kira ve Asiyab Ocağı Gelirleri

Köyler	Asiyab Ocağı Adet	Asiyab Ocağı Geliri	Kiralanan Emlak Araziden Elde Edilen Gelir	Esnaf ve Zanaatkârlıktan Elde Edilen Gelir
Akkeçilü	-	-	-	1700
Arkacılar	2	2000	-	2478
Ayasra	1	400	1000	4599
Çanakçı	-	-	2200	1263
Çavuşdağı	-	-	-	17214
Çömlekçi	-	-	700	5927
Elin	1	200	-	3475
Ennar	-	-	-	8770
Haliller	2	300	742	3857
Karabaş	-	-	-	11092
Karaman	-	-	3000	-
Kilas	-	-	1446	4991
Sırmalı	-	-	-	5007
Şehidoğlu	-	-	40	2305
Umurca	-	-	300	2920
Yakası	-	-	213	16273
Yakalar	-	-	40	152
Toplam	6	2900	9681	92023

Tablo 30 incelendiğinde Kilas Nahiyesinde altı adet değirmenin kiraya verildiği ve kiracılık faaliyetinden 2900 kuruş gelir elde edildiği gözlemlenmektedir. Bu değirmenlerden iki tanesi Arkacılar karyesinde olup, 2000 kuruş gelirleri vardır. Değirmen işletmelerinden en fazla gelir elde eden yer Arkacılar karyesidir. Bu karye

değirmen başına ortalama 1000 kuruş gelir elde etmektedir. Bir adet Ayasra karyesinde 400 kuruş, bir adet Haliller karyesinde, geliri 300 kuruş. 1 adet değirmen Elin karyesinde mevcut olup 200 kuruş kira geliri kaydedilmiştir. Haliller köyünde iki tane değirmen bulunmaktadır ve bunların toplam geliri 300 kuruştur.

Kilas'ta, bazı mükellefler tarlalarını da kiraya vermektedir. Tablo 31 incelediğinde Akkeçilü, Arkacılar, Çavuşdağı, Elin, Ennar, Karabaş ve Sımalı karyeleri dışında kalan her köyde en az bir mükellef tarlasını kiraya vermiştir. Nahiye genelinden tarla kiracılığından elde edilen gelir 9681 kuruştur. Kiracılıktan elde edilen gelirde en çok pay alan karye, 3000 kuruşla Karaman karyesidir. Bu karyeyi 2200 kuruş gelir ile Çanakçı karyesi takip etmektedir. En az geliri olan yer 40 kuruşla Yakalar karyesidir.

5.2. HİSSE GELİRLERİ

Kilas Nahiyesinde ait Temettüat defterleri incelendiğinde bazı mükelleflerin kendi tarlalarından hariç başka mükelleflerin tarlalarına ortak olduğu gözlemlenmiştir. Aşağıdaki tabloda başka tarlaya ortak olan mükellef sayısı ve bundan elde edilen gelir köyler bazında verilmiştir.

Tablo -31- Kilas Nahiyesindeki Mükelleflerinden Kendi Mülkü Dışındaki Tarlalara Ortak Olan Hane Sayıları ve Bu Ortaklıktan Elde Edilen Gelir

Köyler	Başka Tarlaya Ortak Olan Hane Sayısı	1260 Yılı Geliri
Akkeçilü	**4**	**1248**
Arkacılar	**6**	**1416**
Ayarsa	**-**	**-**
Çanakçı	**24**	**8375**
Çavuşdağı	**31**	**7576**
Çömlekçi	**14**	**5080**
Elin	**14**	**3775**
Ennar	**-**	**-**
Haliller	**8**	**3647**
Karabaş	**55**	**14545**
Karaman	**33**	**8645**
Kilas	**16**	**5546**
Sırmalı	**4**	**850**
Şehidoğlu	**3**	**1760**
Umurca	**14**	**4111**
Yakası	**47**	**9930**
Yakalar	**1**	**98**
Toplam	**274**	**76602**

Tablo 31 incelendiğinde 274 hanenin başka bir mükellef tarlasına ortak olduğu gözlenmiştir. En çok ortaklık 55 haneyle Karabaş karyesinde, en az ise 1 haneyle Yakalar karyesinde mevcuttur. Ayasra ve Ennar karyelerinde ortaklaşa ekim dikim yapana rastlanılmamıştır. Bu ortaklık faaliyetlerinden 1260 yılında 76602 kuruş elde edilirken 2161 yılında 45053 kuruş gelir elde edilmiştir. Toplam da ise 121655 kuruş elde edilmiştir. Ortaklıktan en çok gelir elde eden köyümüz 26457 kuruşla karabaş iken en az gelir elde eden köyümüz ise 98 kuruşla Yakalar Çiftliğidir.

5.3. MESLEKİ GELİRLER

Temettüat defterleri incelendiğinde Kilas ve civarındaki karyelerdeki kişilerin meslekleri ve bu meslekten elde ettikleri gelirler tespit edilebilmektedir. Aşağıdaki 32 nolu tabloda Kilas Nahiyesinde bağlı köylerde yaşayan kişilerin mesleki gelirleri meslek bazında verilmiştir.

Tablo -32- Kilas Nahiyesindeki Kişilerin Meslekleri ve Elde Ettikleri Mesleki Gelirler

Meslekler	Meslek Sahiplerinin Toplam Geliri
Irgat	26937,50
Hizmetkâr	3000
Kizir	825
Sığır Tacirliği	600
Sığırtmaç	200
Oduncu	5381
Bağçevan	400
Sabancı	1502
Kömür ve Hatapçı	10350
Bakkal	907
Helvacılık	737
Urgancı	300
Çoban	322
Orakçı ve Çapacı	5580,50
Çulhacılık	300
Nalband	400
Tüccarlık	335
Teba	600
Değirmenci	2305
Katırcı	1400
Kasap	2558
Kendircilik	1709
Bağcılık	413
Pulculuk	912,50
Çulculuk	850
Yolculuk	620
Demircilik	1391
Kahvehanecilik	100
Han İşletmeciliği	400
Toplam	713,355,0

Tablo 32 incelendiğinde Kilas nahiyesindeki kişilerin 29 farklı mesleği icra ettiği ve bu mesleklerden 71.335,50 kuruş elde ettiği görülmektedir. En çok gelir toplanan meslek 26.937,50 kuruşla ırgatlık olup onu 10.350 kuruşla kömür ve hatipçilik takip etmektedir. En az gelir toplanan meslek ise kahvehaneciliktir.

5.4. ZİRAİ GELİRLER

Kilas'ın en önemli geçim kaynağı tarım olup buradan elde edilen gelirler, nahiyede yaşayan insanların temel geçimini oluşturmaktadır. İncelediğimiz temettuat defterlerine göre Kilas'ın karye bazında tarımsal üretimi Tablo-35'de görülmektedir.

Tablo -35- Kilas Nahiyesindeki Ziraat Yapılabilen Toplam Alan, Elde Edilen Hâsılat ve Köylerin Nahiye Üretimine Olan Yüzdesi

Köyler	Köyün Toplam Zirai Alanı	1260 Senesi Hâsılatı	%si
Akkeçilü	268	6694	2,53%
Arkacılar	334	6652	2,52%
Ayarsa	650	8818	3,34%
Çanakçı	443	11932	4,51%
Çavuşdağı	3307	29338	11,10%
Çömlekçi	1743	22847	8,64%
Elin	1292,5	16075	6,08%
Ennar	347	7910	2,99%
Haliller	3707	37979	14,37%
Karabaş	755,5	12436	4,70%
Karaman	956,50	16785	6,35%
Kilas	1293	15504	5,87%
Sırmalı	1006	7230	2,74%
Şehidoğlu	347	4624	1,75%
Umurca	1287	20201	7,64%
Yakası	289	36058	13,64%
Yakalar	2134	3252	1,23%
Toplam	20160	264335	100

Tablo 35'de 1260 yılında Kilas nahiyesinde zirai gelirlerin en çok Haliller karyesine ait olduğu görülmektedir. Ardından Yakası ve Çavuşdağı karyeleri gelmektedir. Bu üç karye, Kilas nahiyesinin zirai hasılatın üçte birinden fazlasını oluşturmaktadır. Bunun yanında Yakalar karyesi zirai üretimde son sırada yer almaktadır. Ardından Şehidoğlu karyesi gelmektedir. En az hasılatı olan beş karyenin toplam hasılat miktarının Haliller karyesinin altında olması, bu karyenin Kilas için zirai üretimde ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Zirai gelirlerin yanında Kilas nahiyesindeki ağaç türleri ve bunlardan elde edilen gelirler aşağıdaki 36 numaralı tabloda verilmektedir.

Tablo -36- Kilas Nahiyesindeki Ağaç Türleri, Adetleri ve Ağaçlardan Elde Edilen Toplam Hâsılat

Köyler	Zeytin Ağacı	Ceviz Ağacı	Kestane Ağacı	Armut Ağacı	Dut Ağacı	Üzüm Ağacı	Karyedeki Ağaç Adeti	Hâsılatı Toplamı
Akkeçilü	40	1	-	-		-	41	534
Arkacılar	54	-	-	-		-	54	380
Ayarsa	105	114	240	-		-	459	3370
Çanakçı	99	19	8	18		-	144	2435
Çavuşdağı	43	100	-	-		-	143	1715
Çömlekçi	271	2	-	189		-	606	7200
Elin	853	97	-	-		-	950	10208
Ennar	21	52	232	-		-	305	2989
Haliller	366	5	-	30		-	401	3407
Karabaş	215	6	-	-		-	221	2796
Karaman	19	3	-	-		-	22	356
Kilas	156	3	-	37		-	196	2115
Sırmalı	49	6	5	-		78	138	1133
Şehidoğlu	4	2	-	-		-	6	75
Umurca	147	4	-	-		-	151	1757
Yakası	1414	165	55	135	9	9	1787	20540
Yakalar	-	2	-	-		-	2	10
Toplam	3856	581	540	409	9	87	5626	61022

Tablo 36 incelendiğinde Kilas nahiyesinde zeytin ağacının diğer ağaç türlerine göre daha çok tercih edildiği görülmektedir. Yakası karyesi ise zeytin üretiminin neredeyse yarısını karşılamaktadır. Ardından sırasıyla ceviz, kestane ve armut ağaçlarının varlığı göze çarpmaktadır. Dut ve üzüm ağaçları ise sınırlı sayıda ve sınırlı karyelerde bulunmaktadır.

Tablo -37- Kilas Nahiyesinde Yaşayan (En Yüksek Gelire Sahip) Zengin İlk 10 Kişi ve Bu Kişi ve Bu Kişilerin Bilgileri

Köy Adı	Hane	Numro	İsim	Mesleği	Vergi-yi Mahsusası	Toplam Geliri
Haliller	27	27	Dumanzade Mustafa Ağa	Çiftçi	-	10944
Yakası	50	50	Hüseyin Efendi Oğlu Hacı Ali Efendi	Çiftçi	1150	9907
Umurca	18	18	Hüseyin Ağa Oğlu Mehmet Ağa	Çiftçi	700	9621
Haliller	25	25	Hüseyin Bey Bin Hüseyin	Çiftçi	-	8680
Kilas	5	5	Mehmet Ağa ve Ahmet Ağa Müşterek	Çiftçi	1105	4859
Haliller	1	1	Hacı Abdullah Oğlu Mustafa Bin Abdullah	Çiftçi	-	4779
Çanakçı	3	3	Koca Abdullah Oğlu Mustafa	Çiftçi	700	4314
Kilas	2	2	Muhtar Demirci Hüseyin Bin Hüseyin	Çiftçi	985	3825
Arkacılar	1	1	Şaban Oğlu Molla Mehmet Bin Halil	Çiftçi	866	3752
Umurca	10	10	Ali Bey Bin Mehmet	Çiftçi	450	3664

Son olarak yukarıdaki Tablo 37 bakıldığında Kilas nahiyesindeki en zengin kişinin Haliller karyesinden Dumanzade Mustafa Ağa olduğu ve toplam gelirinin 10944 kuruş olduğu görülmektedir. Ardından Yakası karyesinden Hüseyin Efendi Oğlu Hacı Ali Efendi, onun ardından da Umurca karyesinden Hüseyin Ağa Oğlu Mehmet Ağa'nın geldiği görülmektedir. Tabloda dikkati çeken nokta ise en zengin 10 kişinin yer aldığı bu tabloda 3 kişinin Haliller karyesinde bulunmasıdır. Tablo37'de de gördüğümüz en varlıklıların Halillerde yaşamasında, bu bölgenin zirai hasılat üretimindeki verilerde de ilk sırada olmasındaki payı büyüktür. Buradan hareketle zirai gelirlerin kişilerin zenginleşmesinde önemli bir amil olduğu düşünülebilir.

Tablo -38- Kilas Nahiyesinin Toplam Gelirleri ve Genel Yüzdesi

Köylerin Adı ve Hane Sayıları	Ağaçlardan Elde Edilen Gelirler	Asiyap Ocağı Geliri	Kiralanan Emlak ve Araziden Elde Edilen Gelir	Esnaf ve Zanaatkârlıktan Elde Edilen Gelir	Hayvancılık Gelirleri	Ziraatten Elde Edilen Gelirler	Toplam Gelir
Akkeçilü 13	534	-	-	1700	1572,5	10964	14770,5
Arkacılar 11	380	2000	-	2478	1182	13827	19867
Ayarsa 11	3370	400	1000	4599	1797	17177	28343
Çanakçı 24	2435	-	2200	1263	3343,5	24982	34223,5
Çavuşdağı 87	1715	-	-	17214	5099	53765	77793
Çömlekçi 28	7200	-	700	5927	2867	42057	58751
Elin 45	10208	200	-	3475	2374	29440	45697
Ennar 15	2989	-	-	8770	674	12603	25036
Haliller 30	3407	300	742	3857	3365	62362	74033
Karabaş 62	2796	-	-	11092	4870,5	19909	38667,5
Karaman 41	356	-	3000	-	40	27485	30881
Kilas 28	2115	-	1446	4991	1377	31049	40978
Sırmalı 23	1133	-	-	5007	2219	15690	24049
Şehidoğlu 12	75	-	40	2305	1299	9539	13258
Umurca 18	1757	-	300	2920	2025	46681	53683
Yakası 58	20540	-	213	16273	7689	69714	114429
Yakalar 1	10	-	40	152	-	5202	5404
Toplam 510	61022	2900	9681	92023	41793,5	492446	699865
Gelir Türlerinin Toplam Gelir İçindeki Yüzdesi	8,79	0,41	1,39	13,26	5,99	70,12	100

Kilas nahiyesinin 38 nolu genel gelir tablosu incelendiğinde, nahiyenin en çok gelir elde edilen karyesinin Yakası karyesi olduğu görülmektedir. İkinci sırada Çavuşdağı karyesi, üçüncü sırada ise Haliller karyesi bulunmaktadır. En az gelir elde edilen karyenin ise Yakalar çiftliği olduğu yine Tablo 38'den de anlaşılmaktadır. Bu karyeyi Şehidoğlu karyesi ve Akkeçilü karyesi takip etmektedir. Kilas karyesinde gelirlerin karyelere göre farklılık göstermesinin yanında tüm karyeler için ortak olan

nokta; en çok gelirin zirai faaliyetlerden elde edilmesidir. Ziraat geliri hane başı ortalama 965 kuruş olarak hesaplanabilir.

Ziraat dışında ise gelir kolları karyelerde değişiklik göstermiş, bazı yerlerde hayvancılık ziraatten sonra en çok gelir getiren alanken bazı karyelerde ağaçlardan elde edilen gelirler karyenin ziraatten sonraki en önemli gelir kaynağı olmuştur.

Kilas nahiyesinin toplam gelirinin 699.865 kuruş olduğu Tablo 38'de görülmektedir. Kilas'ın gelirlerini bölgede yer alan diğer nahiyelerle karşılaştırarak nahiyenin gelir düzeyini ve bölgeye katkısını daha net ortaya koyabiliriz. Örneğin; Aydın'ın Çine bölgesinde toplam gelir 838.345 kuruş olup bu gelirin 383.329 kuruşu tarımdan sağlanmaktadır[279]. Tarım Çine'de toplam gelirin %45,7'sini oluşturmakladır. Denizli'nin Buldan kazasında toplam gelir 1.013.818 olup bölgede tarım, toplam gelirin yalnızca %20'sini oluşturmaktadır. Hayvancılık ise toplam gelirin sadece %2'sini oluşturmaktadır.[280]

Denizli merkez kazasına bağlı köylere bakıldığında bölgenin toplam geliri 1.319.563 kuruş olup tarımdan elde edilen gelir 720.702 kuruştur.[281]

Manisa Sarıgöl'de toplam gelir 805.424 kuruş olup tarım 726.141 ile toplam gelirin % 90,1 gibi çok büyük bir miktarını oluşturmaktadır.[282]Yine İç Ege bölgesinde yer alan Şuhud kazasında toplam gelir 831.771 kuruştur.[283]

Tüm bu veriler değerlendirildiğinde Kilas nahiyesinin gelirlerinin diğer bölgelere nazaran daha düşük kaldığı görülebilir. Ayrıca geliri bir milyon kuruşun üzerinde bulunan bölgelerde tarımın en başat gelir kaynağı olmadığı da görülmektedir. Bu yönüyle Kilas nahiyesi için klasik bir tarımsal yapıya sahip olduğu ve bölgede yer alan diğer nahiyelerden gelir anlamında daha geride kaldığını söyleyebiliriz. Bu değerlendirme yapılırken tarımsal bölgelerin verimliliği ya da hane başına düşen gelir miktarından ziyade toplam miktar üzerinden bu kanıya vardığımızı da belirtmek gerekir.

---

[279] Lütfi Budak, s.46
[280] Ayhan Bayoğlu, XIX. yüzyılda Buldan kazası (Temettuat Defterleri `ne Göre), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli, 2002, s.501
[281] Hülya Özlü, s.105
[282] Fahri Sarıtaş, s.73-75
[283] Mustafa Özköse, s.68

SONUÇ

Tezimizde Aydın vilayeti sınırları içerinde Ödemiş'e bağlı "*Kiraz (Keles) Nahiyesi"*ne ait Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Maliye Varidat Temettüat defterine göre "*Kiraz nahiyesi* "ne bağlı Akkeçilü Karyesi, Arkacılar Karyesi, Ayasra Karyesi, Çanakçı Karyesi, Çavuşdağı Karyesi, Çölmekçi Karyesi, Elin Karyesi, Ennar Karyesi, Haliller Karyesi, Karabaş Karyesi, Sırmalı Karyesi, Şehidoğlu Karyesi, Umurca Karyesi, Yakası Karyesi, Karaman Çiftliği, Yakalar Çiftliği olmak üzere 15 adet karyenin ve 2 adet çiftliğin, temettuat defterlerindeki bilgileri ışığında, 19. Yüzyıl ortalarında bir Osmanlı köyünün yaşantısı aktarılmıştır. 292 sayfa arşiv belgesi transkripsiyon edilmiştir.

Oğuzlar'ın *"Keles"* adlı bir oymağının, Osmanlı dönemine ait 16. yüzyıl tahrir defterlerinde Aydın Livası dâhiline yerleşmesi ile bölgenin bu isimle anıldığı kayıtlarda geçmektedir. Kiraz, Osmanlı Dönemi'nde Keles/kilas olarak anılmaya başlanmıştır. Kilas, Ege Bölgesi'nin biraz iç kesiminde İzmir iline bağlı, Bozdağ'ın yakınında ovaya bakan düzlükte kurulmuş olan bir ilçedir. İzmir'e olan uzaklığı 140 km. dir. Dağlık bir arazi üzerinde yer almasından dolayı, köylerin ulaşım ve sosyal imkânları sınırlıdır, Kınık ilçesi ile birlikte İzmir İlinin en az gelişmiş ilçelerinden biridir. 1260 (1844-1845) yılındaki Kilas nahiyesine ait Temettüat defterlerini incelediğimizde toplam 510 hane karşımıza çıkmaktadır. Bu 510 hane de yaklaşık olarak 2550 kişi yaşamaktadır. En kalabalık yeri 435 kişilik nüfusu ile Çavuşdağı karyesidir. Bölgede kullanılan isimlerin tamamı Müslüman-Tük kültürüne ait isimlerdir. Kiraz bölgesinin defterlerinde en fazla Ali, Hasan, Hüseyin adlarına rastlanılmaktadır. Gayri müslim nüfus yok denecek kadar azdır. Kadınlara ait isimlerin kayıtlarına da Nahiyenin Temettüat defterlerinde rastlanılmıştır. Bu isimler; Abide, Aişe, Fatıma, Zeliha, Olmak üzere, defterlerde dört adet kadın ismi geçmektedir. 135 kişi isimlerinin yanında değişik unvanlar kullanmaktadır. Nahiyede 467 Kişinin mesleki bilgilerine ulaşmaktayız. Meslekler içerisinde en kalabalık grup 433 kişi ile tarım ve hayvancılık sektörü ile uğraşan çiftçiler (erbabı-ı ziraat) oluşturmaktadır. Bunlar içerisinde; Ziraat ile uğraşan gruba Çiftçi, Çoban, Irgat, Çapacı, Orakçı, gibi meslekler bulunmaktadır. Diğer kesim esnaf ve zanaatkârlar ile dini ve idari alanlarda çalışanlardır. Bölgenin en önemli geçimin kaynağı tarım işletmeleridir. "Ennar" köyünün nüfusunun neredeyse tamamına yakını, kömür ve odun ticareti yapmaktadır. Bölgede ki tek nalbant, Yakası Karyesinde yaşayan

Nalbantoğlu İbrahim Bin Mustafa'dır. Ayrıca, bakkal dükkânı işleten bir kadın esnaf vardır.

Defterlerin içeriğinde tespit edilen arazi çeşitleri şunlardır: Mezru tarla, gayrı mezru tarla, bağ, keten tarlası, kendir tarlası, yemiş bağçesi, duhan tarlası, bağçe, sebze bağçesi, müstecir olunan tarla, tarla, kenevir tarlası, nadas tarla, soğan tarlası, kestane tarlasıdır. Mezru tarla en sık karşılaşılan arazi türü olup 13553 dönümle Kiraz'daki en geniş arazi türüdür. Kişi başına ortalama 6 dönüm arazi düşmektedir. Çavuş dağı karyesi en geniş ekili araziye sahip karyedir, ayrıca Kiraz nahiyesinde 87 hane ile bölgenin en fazla nüfusuna sahip karyesi olarak kayıtlara geçirilmiştir. Temettuat defterlerinde buğday "hınta", arpa ise "şa'ir" olarak geçmektedir. Buğday ve arpadan başka hububat olarak sayabileceğimiz ürünler, çavdar, darı, susam, börülce gibi ürünler yetiştirilmektedir. Ayrıca Kilas Nahiyesine ait defterlerde kayıtlı hububat dışı ürünler şunlardır: palamut, keten, kendir ve çeltik. Nahiye genelinde toplamda 257 kişin ortaklaşa ekim yaptığını ve bu ekim-dikim faaliyetlerinden 1260 yılında 78,475 kuruş ve gelir elde edildiği görülmektedir. Kilas'ın diğer bir geçim kaynağı da hayvancılıktır. Kilas nahiyesinde en çok beslenen hayvan türü 3941 adetle küçükbaş hayvanlar olup, Nahiyedeki toplam hayvan sayısının % 45,78'ini teşkil etmektedir. Bölgenin ağırlıklı kesimi büyükbaş hayvancılıkla uğraşmışlardır. İkinci sıradaki tür ise 1902 adetle büyükbaş hayvanlar olup toplam hayvanatın %22,10'una tekabül etmektedir. Yük taşıma ve binek amacıyla beslenen hayvanlar ise 1154 adet olup hayvanatın %13,41'ini teşkil etmektedir. Ayrıca nahiye genelinde 145 hanede arı kovanı tespit edilmiş olup bu hanelerin elinde toplamda 1311 adet arı kovanı mevcuttur. Arıcılık faaliyetinden toplamda 19665 kuruş gelir elde edilmiştir.

Nahiye genelinde toplamda 546.854 kuruş gelir kaydedildiği görülmektedir. 72,604 kuruş ile en yüksek gelir Yakası karyesindeyken, 4012 kuruş gelirle Yakalar çiftliği en az gelir elde eden karyedir. Nahiye genelinden 1629,85 kuruş Öşür tahsil edilmiştir. En çok öşür ödeyen karye 229,75 kuruşla Umurca karyesi iken, en az öşür ödeyen karye 47,8 kuruşla Şehidoğlu karyesidir. Nahiye genelinde 150,511 kuruş vergiyi mahsusu tahsil edilmiş olup en çok vergiyi mahsusa ödeyen karye 37,364 kuruşla Kilas merkezi iken, en az ödeyen karye ise 595 kuruşla Yakalar çiftliğidir. Ayrıca Çavuşdağı ve Haliller karyelerinde vergiyi mahsusa verileri bu dönem için kaydedilmemiştir. Ayrıca bölgede hububat ürünlerinden alınan öşürler defterlerde yazmaktadır. Temettüat defterlerinden vergi mükelleflerinin elde ettiği gelirleri,

sektörel dağılımı ve diğer sektörlere olan oranı tespit edildiğinden bahsedilmişti. Kilas Nahiyesinde altı adet Değirmenin kiraya verildiği ve kiracılık faaliyetinden 2900 kuruş gelir elde edildiği gözlemlenmektedir. Değirmen işletmelerinden en fazla gelir elde eden yer Arkacılar karyesidir. Tarla kiracılığından ise elde edilen gelir 9681 kuruştur. Kilas ve civarındaki karyelerdeki kişilerin meslekleri ve bu meslekten elde ettikleri gelirler tespit edilebilmektedir. Kilas nahiyesindeki kişilerin 29 farklı mesleği icra ettiği ve bu mesleklerden 71.335,50 kuruş elde ettiği görülmektedir. En çok gelir toplanan meslek 26.937,50 kuruşla ırgatlık olup onu 10.350 kuruşla kömür ve hatipçilik takip etmektedir. En az gelir toplanan meslek ise kahvehaneciliktir. Kilas nahiyesinde zeytin ağacının diğer ağaç türlerine göre daha çok tercih edildiği görülmektedir. Yakası karyesi ise zeytin üretiminin neredeyse yarısını karşılamaktadır. Kilas nahiyesindeki en zengin kişi, Haliller karyesinden Dumanzade Mustafa Ağa olduğu ve toplam gelirinin 10944 kuruş olduğu görülmektedir. Akabinde Yakası karyesinden Hüseyin Efendi Oğlu Hacı Ali Efendi, onun ardından da Umurca karyesinden Hüseyin Ağa Oğlu Mehmet Ağa'nın geldiği görülmektedir. Kilas dikkati çeken nokta şudur; en zengin ilk 10 kişinin içinde, 3 kişinin Haliller karyesinde bulunmasıdır. Sebebi ise bu bölgenin zirai hasılat üretimindeki verilerde de ilk sırada olmasındaki payı olmaktadır. Genel gelir verileri incelendiğinde, nahiyenin en çok gelir elde edilen karyesinin Yakası karyesi olduğu görülmektedir. İkinci sırada Çavuşdağı karyesi, üçüncü sırada ise Haliller karyesi bulunmaktadır. En az gelir elde edilen karyenin ise Yakalar çiftliğidir. Kilas nahiyesinin toplam gelirinin 699.865 kuruştur.

Tezimizin içindeki bazı bölümlerde bahsi geçtiği üzere; Ege bölgesindeki diğer nahiyelerin ürün, hayvan ve arazi yapılarından bahsedilmiş ve bu oranlar hakkında tezimizin konusu olan Kilas nahiyesi ile birkaç mevzu bahis alanlar hakkında mukayeseler yapılmıştı. Karşılaştırmalar sonucunda Kilas'ın diğer bölgelere oranla üretim, hayvancılık, arazi ve tarımsal gelirleri açısından düşük kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

19. Yüzyılın ortalarında Kiraz Kazasında yaşayan halkın sosyo-ekonomik yönden durumu, refah seviyesi, tarım, ticaret, hayvancılık gibi uğraşlar ile tipik bir Osmanlı Kazası olduğu fikrine ulaşmak mümkündür.

KAYNAKÇA

A-BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ TEMETTÜAT DEFTERLERİ

ML. VRD. TMT. d. 02173

ML. VRD. TMT. d. 02174

ML. VRD. TMT. d. 02175

ML. VRD. TMT. d. 02176

ML. VRD. TMT. d.02177

ML. VRD. TMT. d. 02178

ML. VRD. TMT. d. 02179

ML. VRD. TMT. d.02180

ML. VRD. TMT. d.02181

ML. VRD. TMT. d.02182

ML. VRD. TMT. d.02183

ML. VRD. TMT. d.02185

ML. VRD. TMT. d. 02186

ML. VRD. TMT. d.02187

ML. VRD. TMT. d. 02188

ML. VRD. TMT. d.02189

B. SALNAMELER

Aydın Vilayet Salnameleri Hicri 1326- Miladi 1908

Aydın Vilayet Salnameleri Hicri 1326 –Miladi 1908

Aydın Vilayetine Mahsus Salname 1308, Haz. İbrahim Cavid, C.2

B. SÖZLÜKLER / ANSİKLOPEDİLER

Bozkurt, Nebi, Lakap, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.27, Ankara.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi," Lakap", Cilt:14

Dictionnaire Larousse, "Unvan" , Ansiklopedik Sözlük, Cilt: 6

Güneyçal, Aydın Sami. Aydın Kitapevi Yayınları, Baskı:24, Ankara, 2007

Korkmaz, Zeynep. Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları 575, Baskı:4, Ankara, 2010

Özön, Mustafa Nihat. Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük, 8. Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1997

Sami, Şemseddin. Kamus-ı Türki, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2007

Türkçe Sözlük, (1 A-K), Genişletilmiş 7. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983

Yurt Ansiklopedisi, "İzmir" maddesi, Anadolu Yayıncılık, Cilt:6, İstanbul, 1981

C. KİTAPLAR

Akgündüz, Ahmet. Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri 1, İstanbul, 1990

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1992

Çadırcı, Musa. Tanzimat Dönemi'nde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997

Çakır, Coşkun. Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi, Küre Yayınları, İstanbul, 2001

Güran, Tevfik. 19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı, Eren Yayınları, İstanbul, 1998

Karal, Enver Ziya. Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Baskı:3, Ankara, 2010

Karal, Enver Ziya. Osmanlı Tarihi, Cilt:6, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988

Kaynar, Reşat. Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat, Baskı:4, Ankara, 2010

Kırlı, Cengiz. Sultan ve Kamuoyu, Osmanlı Modernleşme Sürecinde Havadis Jurnalleri(1840-1844), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009

Kütükoğlu, Mübahat. 16.Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı, Ankara, 2010

Orhonlu, Cengiz. Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı, Eren Yayınları, İstanbul, 1990

Ortaylı, İlber. Tanzimat Döneminde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011

Ortaylı, İlber. Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008

Öz, Mehmet. 15.ve 16. Yüzyıllarda Canik Sancağı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999

Sayın, Abdurrahman Vefik. Tekalif Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi), Ankara, 1999

Seyitdanlıoğlu, Mehmet. Tanzimat Devrinde Meclis-i Vala (1838-1868), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994

Sezen, Tahir. Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, No:21, Ankara, 2006

Tabakoğlu, Ahmet. Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi, Dergah Yayınları, İstanbul,1985

Tabakoğlu, Ahmet. Osmanlı Mali Tarihi, Dergâh Yayınları,1.Basım, İstanbul, 2016

Tabakoğlu, Ahmet. Türk İktisat Tarihi, Dergâh Yayınları,1.Basım, İstanbul, 1988

Tanoğlu, Ali. Ziraat Hayatı I, İstanbul, 1942

Umar, Bilge. Türkiye'deki Tarihsel Adlar, İnkılap Yayınevi, Baskı:2, 1999

D. MAKALELER

Açıkel, Ali. “Artukabad Kazasında Türk Kişi Adları (1455–1520)”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 13 Sayı: 2 Elazığ, 2003, ss. 311-315

Adıyeke, Nuri. "Temettüat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM), Sayı:11, Ankara, 2000, ss.769-823

Afyoncu, Erhan. “Osmanlı Devleti’nde Tahrir Sistemi” , Osmanlı, Cilt: 6, Ankara, 1999

Akgündüz, Ahmet ve Sait Öztürk, Yozgat Temettüat Defteri, Yimpaş Holding Yayın, Cilt:1, İstanbul, 2000

Aksın, Ahmet. "Tanzimat'ın Harput Eyaleti'nde Uygulanması ve Karşılaşılan Güçlükler", Türk Tarih Kurumu Belleten, Cilt:L/12, Aralık, 1998

Atar, Zafer. “Balkanlarda Temettüat Tahriri (Tırhala-Üsküp-Drama Sancakları Örneklerinde)”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, XII/2, İzmir , 2012, ss.389 – 407

Barkan, Ömer Lütfi ve Erdoğan Meriçli. Hüdavendigar Livası Tahrir Defterleri, Cilt: 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988

Barkan, Ömer Lütfi. "Avarız”, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları İslam Ansiklopedisi, Cilt:2, Baskı: 5, Eskişehir, 2001,

Barkan, Ömer Lütfi. “Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, Türkiyat Mecmuası, İstanbul, 1953, ss.1 – 25

Berber, Ferhat. “19. Yüzyıldan Cumhuriyet’e Turgutlu’nun İdari Taksimatı”, Uluslararası Turgutlu Sempozyumu Bildirileri, Cilt: 2, Turgutlu Belediyesi Yayınları, Manisa, 2018, ss.543 – 548

Berber, Ferhat. “Temettüat Kayıtlarına Göre Manisa Koldere Çiftliği/ Köyü’nün Sosyo-Ekonomik Durumu (1844-1845)”, Gazi Akademik Bakış, Cilt7, Sayı:13, Ankara, 2013, ss.233 - 268

Boris Christoff Nedkoff , "Osmanlı İmparatorluğunda Cizye (Baş Vergisi)", Çeviren: Şinasi Altundağ, Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, 8/32, Ankara, 1944, ss.599 – 653

Bozkurt, Nebi. “Lakap”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:27, İstanbul, 2003, ss.65-67

Bozkurt, Nurgül , 1844-1845 Tarihli Temettuat Defterlerine Göre Kütahya Sancağı Dazkırı Kazası Evciler Köyü'nün Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:4, Sayı:19, 2011

Çağatay, Neşet. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Reayadan Alınan Vergi ve Rüsumlar" Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, V/5, ss.483 – 511

Çiftçi, Cafer. "Osmanlı-Avusturya Savaşları Esnasında Bursa Halkının Avarız Türü Vergi Yükünden Örnekler", Osmanlı Araştırmaları, Sayı: 20, İstanbul, 2000

Çoruh, Haydar. "Temettü Vergisinin Yapısı ve 1844 Yılı Sayım Sonuçları", Yeni Türkiye Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı, ,Sayı:45, Ankara, 2002

Efe, Ayla. "1260-61 / 1844-45 Temettüat Sayımı Işığında Çukurhisar Köyünün Ekonomik ve Sosyal Görüntüsü", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Eskişehir, 2006, ss.19 – 52

Emecen, Feridun M. "Osmanlılar 'da Yerleşik Hayat Şehirliler ve Köylüler", Osmanlı, Cilt:4, Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayını, Ankara, 1999

Emecen, Feridun. "Kayacık Kazasının Avarız Defteri", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı: 12 (Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı), İstanbul, 1982, ss. 159-170

Erçin, Abdülkadir. Osmanlı Devleti'nde Kadı ve Şer'i Mahkemeler, Bartın Üniversitesi, Çeşm-i Cihan Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E- Dergisi, Cilt 2, Sayı: 1, Bartın Yaz 2015, s.15-23.

Erkal, Mehmet. *"Cizye"*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 8, İstanbul, 1993 ss.42 – 45

Gökbilgin, M. Tayyip. 'Tanzimat Hareketinin Osmanlı Müesseselerine ve Teşkilatına Etkileri". Türk Tarih Kurumu Belleten, Cilt: 31, No:121, Ocak, 1967, ss.93 - 111

Gökçe, Turan. "Osmanlı Nüfus ve İskân Tarihi Kaynaklarından 'Mufassal-İcmal' Avarız Defterleri ve 1701-1709 Tarihli Gümülcine Kazası Örnekleri", Tarih İncelemeleri Dergisi,20/1, İzmir, 2005, ss.71-134

Gökmen, Ertan. "Saruhan Sancağında Temettüat Tahriri", Bilig Dergisi, Sayı:45, Ankara – 2008, ss. 73 – 90

Güran, Tevfik. "19.Yüzyıl Temettüat Tahrirleri", Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik, Editör: Halil İnalcık ve Şevket Pamuk, DİE, Ankara, 2000

Güran, Tevfik. "Osmanlı Tarım Ekonomisi (1840-1910)", Türk İktisad Tarihi Yıllığı, Sayı:1, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul, 1987, ss. 225-303

Hinz, Walther, İslam'da Ölçü Sistemleri, Çeviren: Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Yayınları, No: 21 İstanbul 1990.

İnalcık, Halil *"Cizye",* Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 8, İstanbul, 1993, ss.45 – 48

İnalcık, Halil. Doğu Batı Makaleler II, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2008

Karaçöl, Bülent. "Anadolu'da Orta Asya Menşeli Yer Adlarına Bir Örnek: Keles", Türk Dünyası Tarih Dergisi, 2/9 (15 Eylül 1987)

Kenanoğlu, M. Maciti. "Vergi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 43, İstanbul, 2012, ss.52 – 58

Koç, Yunus. "Ömer Lütfi Barkan'ın Tarihsel Demografi Çalışmalarına Katkısı ve Klasik Dönem Osmanlı Nüfus Tarihinin Sorunları", bilig Dergisi, Sayı:65, Ankara, 2013, ss.177 – 202

Koç, Yunus. "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Problemi ve Tahrir Defterleri", Osmanlı İmparatorluğu Kuruluş Meselesi Sempozyumu, Bilecik Üniversitesi Yayınları Seminer ve Kongre Serisi, No:1, Bilecik

Küpeli, Özer. "Klasik Tahrirden Avarız Tahrire Geçiş Sürecinde Tipik Bir Defter: 1604 Tarihli Manyas Avarız Defteri", CIEPO 17. Toplantısı, Uşak, 2006, ss. 57-92

Kütükoğlu, Mübahat. "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", Türk Tarih Kurumu Belleten, Cilt:L, No: 9/225, Ankara, 1995, ss.395 – 418

Mustafa, Erdem. "Kıptî Kilisesi Üzerine Bir Araştırma", AÜSBF Dergisi, Cilt: 36, Sayı: 1, Ankara, 1997

Muşmal, Hüseyin. "19. Yüzyılın Ortalarında Çumra'nın Sosyo-Ekonomik Görüntüsü (10353 Numaralı Temettüat Defterine Göre)", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı:24, Konya, 2008, ss.253 – 276

Öner, Erdoğan. "Mali Olaylar ve Düzenlemeler Işığında Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Dönemimde Mali İdare", T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Yayın No:2001/359, Ankara, 2001

Öz, Mehmet. "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarih Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler", Vakıflar Dergisi, Sayı: 22, Ankara, 1991

Özaydın, Abdülkerim. "Unvan", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:42, İstanbul – 2012, s. 163-166

Özçelik, Selahattin. "19. Yüzyılda Kadıköy'de (Babadağ) Sosyal ve İktisadi Hayat", I. Babadağ Sempozyumu Tarihte ve Günümüzde Babadağ, 1-2-3 Aralık 1999 Bildiri Metinleri, Editör: Yahya Özpınar, Pamukkale Üniversitesi Yayını, Denizli, 1999

Özçelik, Selahattin. “Temettüat Defterlerine Göre İnay ve Çevresinde İktisadî ve Sosyal Hayat”, 21.yy Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001) Bildirileri I, Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, No:2, İstanbul, 2001

Özel, Oktay. “Osmanlı Demografi Tarihi Açısından Avarız ve Cizye Defterleri”, Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik, Derleyen: Halil İnalcık - Şevket Pamuk, Ankara 2001, ss. 35-50

Öztürk, Gülin ve Şenay Karaçam Atam, “Temettüat Defterlerine Göre 19.Yüzyılın Ortalarında Priştine”, TÜBAR-XXX, 2011-Güz, ss.283 - 310

Öztürk, Mustafa. “1616 Tarihli Halep Avarız Hane Defteri”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (*OTAM)*, Sayı: 8, Ankara, 1997, ss.249 – 293

Öztürk, Sait. "Konya Temettüat Defterleri", Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi, Konya, 1999,

Öztürk, Sait. "Temettüat Tahrirleri", Akademik Araştırmalar D.S.4-5 (Osmanlı Özel Sayısı), İstanbul, 2000

Pakalın, Mehmet Zeki. “Temettu” maddesi, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt: 3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul,1993

Serin, Mustafa. "Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Temettüat Defterleri", Başbakanlık 1.Milli Arşiv Şurası (20-21 Nisan 1998) Tebliğler, Tartışmalar, Ankara, 1998, ss.717-728

Seyitdanlıoğlu, Mehmet. "Tanzimat Dönemi İmar Meclisleri", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM), Sayı:3, Ocak 1992, ss.323 – 332

Subaşı, Turgut ve Mahmut Araz, Temettüat Defteri Kayıtlarına Göre Söğütlü Karyesi, Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi, Sakarya - (2013-I), ss.1 – 22

Suçeska, Avdo. “Bosna Eyaletinde Tekâlif-i Şakka” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, İstanbul, 1982.

Sudi, Süleyman. Defter-i Muktesid, Cilt:1, İstanbul,1307,s.78'den aktaran: Nuri Adıyeke, "Temettüat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (*OTAM)*,Sayı:1, ss.769-807

Tabakoğlu, Ahmet. “Öşür” maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:34, İstanbul, 2007, ss.100 – 103

Taşkın, Ünal. “Ortadoğu’da Kullanılan Ağırlık ve Hacim Ölçüsü Birimleri”, Ortadoğu Araştırmaları Dergisi, Cilt:5, Sayı:2, Elazığ, 2008, ss.75-78

Ünal, M. Ali. “1646 Tarihli Harput Kazası Avarız Defteri”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Sayı: 12, İzmir, 1997, ss. 9-73

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. Kapıkulu ocakları Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları, 2. Baskı Ankara 1984, s. 290-291.

Yalçın, Ayhan. “Temettüat Defterlerine Göre 19. Yüzyıl Ortalarında Silifke Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı”, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM) Ankara, 2004, ss.13 – 87

Yılmaz, Özgür. Tanzimat Döneminde Osmanlı Taşra İdare Meclisleri (1840-1871), History Studies, Volume 6, Issue 6, December, 2014

E. TEZLER

Alan, Süleyman. Demirci Kazası Şehir Nahiyesi Temettüat Defterleri, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa, 2014

Aslan, İsmail. 1844-1845 Yılı Temettüat Defterlerine Göre Alaşehir Kazası’nın Sosyo-Ekonomik ve Demografik Yapısı, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak, 2016

Bozkurt, Fatih. Maliye Nezareti Temettüat Defterlerine Göre Gördes Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2003

Budak, Lütfi, 19. Yüzyılın Ortalarında Çine’nin Sosyo-Ekonomik Yapısı (Temettüat Defterlerine Göre), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Aydın, 2007

Çakır, Coşkun. 19. Yüzyılda Osmanlı Ticareti ve Nizamnameleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1990

Demir, Merve. Demirci Kazası Karataş Nahiyesi Temettüat Defteri, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa, 2014

Günçıktı, Murat. 795 numaralı Temettuat Defteri’ne Göre Kırşehir Merkez Kazası Sosyo-Ekonomik Durumu (1250/1834-35), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Enstitüsü Yüksek lisans tezi, Konya, 2010.

Mustafa Özköse, 1844 – 1845 Tarihli Temettuat Defterlerine Göre Şuhud Kazası’nın Sosyo – Ekonomik Yapısı, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2014

Şimşek, Muhammet Bedreddin. Temettüat Defterlerine Göre Biga Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1840-1845), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale, 2013

F. İNTERNET SİTESİ

http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR,77460/kiraz.html

http://www.genelturktarihi.net/sir-derya-havzasinin-turk-tarihindeki-yeri-ve-onemi

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=C%C4%B0VELEK

EKLER

EK TABLOLAR

Tablo -39- Kilas Nahiyesindeki Börülce Üretim Miktarı, Börülcenin Birim Fiyatı, Üretimin Parasal Değeri, Öşür Miktarı ve Öşrün Parasal Değeri

Köyler	Börülce Üretim Miktarı	Börülcenin Birim Fiyatı	Üretimin Parasal Değeri	Öşür Miktarı
Akkeçilü	6	10	60	6
Arkacılar	-	10	-	-
Ayasra	-	10	-	-
Çanakçı	3	10	30	3
Çavuşdağı	-	10	-	-
Çömlekçi	28	10	280	28
Elin	-	10	-	-
Ennar	-	10	-	-
Haliller	-	10	-	-
Karabaş	10	10	100	10
Karaman	-	10	-	-
Kilas	-	10	-	-
Sırmalı	4	10	40	4
Şehidoğlu	-	10	-	-
Umurca	29	10	290	29
Yakası	9	10	90	9
Toplam	89	10	890	89

Tablo -40- Kilas Nahiyesindeki Çavdar Üretim Miktarı, Çavdarın Birim Fiyatı, Üretimin Parasal Değeri, Öşür Miktarı ve Öşrün Parasal Değeri

Köyler	Çavdar Üretim Miktarı	Çavdarın Birim Fiyatı	Üretimin Parasal Değeri	Öşür Miktarı
Akkeçilü	-	6	-	-
Arkacılar	-	6	-	-
Ayasra	7	6	42	4,2
Çanakçı	7,5	6	45	4,5
Çavuşdağı	-	6	-	-
Çömlekçi	9	6	54	5,4
Elin	-	6	-	-
Ennar	14,5	6	87	8,7
Haliller	-	6	-	-
Karabaş	10	6	60	6
Karaman	-	6	-	-
Kilas	-	6	-	-
Sırmalı	48	6	288	28,8
Şehidoğlu	26	6	156	15,6
Umurca	-	6	-	-
Yakası	-	6	-	-
Toplam	122	6	732	73,2

Tablo -41- Kilas Nahiyesindeki Çulha Üretim Miktarı, Çulhanın Birim Fiyatı, Üretimin Parasal Değeri, Öşür Miktarı ve Öşrün Parasal Değeri

Köyler	Çulha Üretim Miktarı	Çulhanın Birim Fiyatı	Üretimin Parasal Değeri	Öşür Miktarı
Akkeçilü	-	10	-	-
Arkacılar	-	10	-	-
Ayarsa	-	10	-	-
Çanakçı	-	10	-	-
Çavuşdağı	-	10	-	-
Çömlekçi	-	10	-	-
Elin	-	10	-	-
Ennar	-	10	-	-
Haliller	-	10	-	-
Karabaş	-	10	-	-
Karaman	-	10	-	-
Kilas	-	10	-	-
Sırmalı	-	10	-	-
Şehidoğlu	-	10	-	-
Umurca	27	10	270	27
Yakası	-	10	-	-
Toplam	27	10	270	27

Tablo -42- Kilas Nahiyesindeki Darı Üretim Miktarı, Darının Birim Fiyatı, Üretimin Parasal Değeri, Öşür Miktarı ve Öşrün Parasal Değeri

Köyler	Darı Üretim Miktarı	Darının Birim Fiyatı	Üretimin Parasal Değeri	Öşür Miktarı
Akkeçilü	10,5	6	630	63
Arkacılar	-	6	-	-
Ayarsa	63	6	378	37,8
Çanakçı	34,5	6	207	20,7
Çavuşdağı	-	6	-	-
Çömlekçi	53,5	6	321	32,1
Elin	-	6	-	-
Ennar	31,5	6	189	18,9
Haliller	-	6	-	-
Karabaş	56,5	6	339	33,9
Karaman	-	6	-	-
Kilas	-	6	-	-
Sırmalı	13	6	78	7,8
Şehidoğlu	7	6	42	4,2
Umurca	37,5	6	225	22,5
Yakası	101,5	6	609	60,9
Toplam	408,5	6	2451	245,1

Tablo -43- Kilas Nahiyesindeki Hınta Üretim Miktarı, Hıntanın Birim Fiyatı, Üretimin Parasal Değeri, Öşür Miktarı ve Öşrün Parasal Değeri

Köyler	Hınta Üretim Miktarı	Hıntanın Birim Fiyatı	Üretimin Parasal Değeri	Öşür Miktarı
Akkeçilü	36	10	360	36
Arkacılar	-	10	-	-
Ayarsa	37,5	10	375	37,5
Çanakçı	56,5	10	565	56,5
Çavuşdağı	-	10	-	-
Çömlekçi	169,5	10	1695	169,5
Elin	-	10	-	-
Ennar	17	10	170	17
Haliller	-	10	-	-
Karabaş	52	10	520	52
Karaman	-	10	-	-
Kilas	-	10	-	-
Sırmalı	26,5	10	265	26,5
Şehidoğlu	21,5	10	215	21,5
Umurca	82	10	820	82
Yakası	184,5	10	1845	184,5
Toplam	683	10	6830	683

Tablo -44- Kilas Nahiyesindeki Ürünler Bazında Öşürler

Köyler	Hınta	Şair	Çavdar	Çulha	Darı	Susam	Börülce	Toplam
Akkeçilü	36	27,25	-	-	63	6	6	138,25
Arkacılar	-	-	-	-	-	-	-	-
Ayarsa	37,5	35,5	4,2	-	37,8	-	-	115
Çanakçı	56,5	22,25	4,5	-	20,7	24	3	130,95
Çavuşdağı	-	-	-	-	-	-	-	-
Çömlekçi	169,5	53	5,4	-	32,1	66	28	354
Elin	-	-	-	-	-	-	-	-
Ennar	17	31	8,7	-	18,9	-	-	75,6
Haliller	-	-	-	-	-	-	-	-
Karabaş	52	16,5	6	-	33,9	-	10	118,4
Karaman	-	-	-	-	-	-	-	-
Kilas	-	-	-	-	-	-	-	-
Sırmalı	26,5	32,5	28,8	-	7,8	-	4	99,60
Şehidoğlu	21,5	6,5	15,6	-	4,2	-	-	47,80
Umurca	82	61,25	-	27	22,5	8	29	229,75
Yakası	184,5	54	-	-	60,9	12,1	9	320,5
Toplam	683	339,75	73,2	27	245,1	116,1	89	1629,85

Tablo -45- Kilas Nahiyesindeki Susam Üretim Miktarı, Susamın Birim Fiyatı, Üretimin Parasal Değeri, Öşür Miktarı ve Öşrün Parasal Değeri

Köyler	Susam Üretim Miktarı	Susamın Birim Fiyatı	Üretimin Parasal Değeri	Öşür Miktarı
Akkeçilü	3	20	60	6
Arkacılar	-	20	-	-
Ayarsa	-	20	-	-
Çanakçı	12	20	240	24
Çavuşdağı	-	20	-	-
Çömlekçi	33	20	660	66
Elin	-	20	-	-
Ennar	-	20	-	-
Haliller	-	20	-	-
Karabaş	-	20	-	-
Karaman	-	20	-	-
Kilas	-	20	-	-
Sırmalı	-	20	-	-
Şehidoğlu	-	20	-	-
Umurca	4	20	80	8
Yakası	60,5	20	1210	12,1
Toplam	112,5	20	2250	116,1

Tablo -46- Kilas Nahiyesindeki Şair Üretim Miktarı, Şairin Birim Fiyatı, Üretimin Parasal Değeri, Öşür Miktarı ve Öşrün Parasal Değeri

Köyler	Şair Üretim Miktarı	Şairin Birim Fiyatı	Üretimin Parasal Değeri	Öşür Miktarı
Akkeçilü	54,5	5	272,50	27,25
Arkacılar	-	5	-	-
Ayarsa	71	5	355	35,5
Çanakçı	44,5	5	222,5	22,25
Çavuşdağı	-	5	-	-
Çömlekçi	106	5	530	53
Elin	-	5	-	-
Ennar	62	5	310	31
Haliller	-	5	-	-
Karabaş	33	5	165	16,5
Karaman	-	5	-	-
Kilas	-	5	-	-
Sırmalı	65	5	325	32,5
Şehidoğlu	13	5	65	6,5
Umurca	122,5	5	612,5	61,25
Yakası	108	5	540	54
Toplam	679,50	5	3397,50	339,75

Tablo -47- Kilas Nahiyesindeki Hububat Dışı Üretimden Alınan Toplam Öşür Miktarları

Köyler	Keten Öşrü	Kendir Öşrü	Asel Öşrü	Ağnam Rüsumu	Aded-i Rüsum	Ceviz Öşrü	Üzüm Öşrü	Bağçe Öşrü	Otlakiye Rüsumu	Arı Öşrü	Kestane Öşrü	Armut Öşrü	Revgan-ı zeyd Öşrü	Duhan Öşrü	Yağ Öşrü	Palamut Öşrü	Yemiş Bağçesi Öşrü	Toplam
Akkeçilü	25,5	20	99	7,8	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	158
Arkacılar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ayarsa	50	4	145	33,32	-	67	63	16	-	-	47	-	-	-	-	-	-	425,32
Çanakçı	34	30	239,5	65,46	-	22,5	352,5	-	-	-	-	-	18	-	-	-	3	764,96
Çavuşdağı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çömlekçi	24,5	15,5	147	75	-	-	135	-		-	-	-	24,5	55	25,5	211	-	713
Elin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ennar	23,5	-	19,5	4,32	-	45	105	-	-	-	103	-	3	-	-	-	-	303,32

Tablo -48- Kilas Nahiyesinde Bağlı Köylerin Toplam Temettüatları, Toplam Öşürleri ve Toplam Vergi-yi Mahsusaları

Köyler	Toplam Temettüat	Toplam Öşür	Toplam Vergi-yi Mahsusa
Akkeçilü	10163	138,25	2795
Arkacılar	15503	-	3125
Ayarsa	19688	115	3382
Çanakçı	33739	130,95	9470
Çavuşdağı	77364	-	-
Çömlekçi	10443	354	9520
Elin	57953,5	-	21736
Ennar	19184	75,6	5773
Haliller	56743	-	-
Karabaş	68948	118,4	22770
Karaman	34456	-	2681
Kilas	10916	-	37364
Sırmalı	15992	99,6	4690
Şehidoğlu	12185	47,8	1900
Umurca	26960	229,75	4250
Yakası	72604	320,5	20,460
Yakalar	4012	-	595
Toplam	546854	1629,85	150,511

Tablo -49- Defterde Kayıtlı Olduğu Şekilde Arazi Türleri ve Büyüklükleri

Köyler	Mezru Tarla	Gayrı Mezru Tarla	Bağ	Keten Tarlası	Kendir Tarlası	Yemiş Bağçesi	Duhan Tarlası	Bağçe	Sebze Bağçesi	Müstecir Olunan Tarla	Tarla	Kenevir Tarlası	Nadas Tarla	Soğan Tarlası	Kestane Tarlası	Toplam
Akkeçili	15	62	-	2	5	-	-	-	-	-	172	-	12	-	-	268
Arkacılar	251	-	-	10	34	-	-	-	-	-	-	-	38	1	-	334
Ayarsa	551	10	11	11	2	-	-	24	-	-	-	-	40		1	650
Çanakçı	370	5	46	1	2	1	-	-	-	-	-	-	18	-	-	443
Çavuşdağı	2165	595	-	-	-	-	-	13	-	-	-	-	534	-	-	3307
Çömlekçi	1572	103	18,5	5,5	4	-	2	-	-	38	-	-	-	-	-	1743
Elin	886	95	41,5	-	-	-	-	1	-	-	-	-	269	-	-	1292,5
Ennar	254	-	23	5	-	-	-	-	-	-	65	-	-	-	-	347

Toplam	Yakası	Yakalar	Umurca	Şehidoğlu	Sırmalı	Kilas	Karaman	Karabaş	Haliller
13553	1692	275	567	273	609	705	666	596	2106
1611	60	-	6	40	157	338		90	50
230	11	-	-	14	-	-	1	63,5	-
139,5	17	8	6	-	35	13	9	5	12
308	66	-	34	-	-	80	57	-	24
24	-	-	3	-	-	20	-	-	-
15	-	-	-	-	-	1	-	-	12
289,50	34	6	-	-	-	2	208,5	1	-
31	-	-	16		-	-	15	-	-
204	12	-	-	20	-	134	-	-	-
742	-	-	505	-	-	-	-	-	-
2	2	-	-	-	-	-	-	-	-
3009	240	-	150	-	205	-	-	-	1503
1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1	-		-	-	-	-	-	-	-
20160	2134	289	1287	347	1006	1293	956,50	755,5	3707

Tablo -50- Kilas Nahiyesi ve Yakın Bölgelerin Ürün Miktarları

Bölge	Hınta (Kile)	Şair (Kile)	Çavdar (Kile)	Darı (Kile)	Susam (Kile)	Börülce (Kile)
Kilas	**683**	**679,5**	**122**	**408,5**	**112,5**	**89**
Manisa (Demirci)	**-**	**868**	**25**	**-**	**-**	
Manisa (Alaşehir)	**761**	**759**	**3,5**	**-**	**58**	
Denizli (Merkez)	**-**	**-**	**-**	**7770**	**858**	
Manisa (Karataş)	**2053**	**19324**	**4497**	**1045**	**-**	**109,4**
Aydın (Çine)	**5525**	**7362**	**2150,5**	**4808,5**	**125**	**8**
Manisa (Sarıgöl)	**12027**	**38550**	**130**	**-**	**1308**	**2320**
İzmir (Bayındır)	**1404**	**-**	**-**	**16959**	**-**	**-**
Kütahya (Armudili)	**1109**	**460,5**	**-**	**-**	**-**	**-**
Kütahya (Simav)	**1253**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**
İzmir (Foça)	**586**	**353**	**-**	**-**	**16**	**-**
Denizli (Merkez)	**17925**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**

TABLOLAR

Tablo -1- Kilas Nahiyesinde Bağlı Köylerin İçinde Bulunduğu Temettuat Defterlerinin Numaraları

Tablo -2- Temettuat Defterlerine Göre Kilas Nahiyesinde Bağlı Köylerin Hane Sayıları ile Tahmini Nüfusları

Tablo -3- Aydın Vilayet Salnamelerindeki Kilas Köy İsimleri ve Nüfusları (Hicri-1308)

Tablo -4- Kilas Nahiyesinde Bağlı Köylerde Kullanılan İsimler ve Kullanım Sıklıkları

Tablo -5- Kilas Nahiyesindeki Kişilere Verilmiş Unvanlar

Tablo -6- Kilas Nahiyesinde Bağlı Köylerde Kullanılan Lakaplar ve Kullanım Sıklıkları

Tablo -7- Kilas Nahiyesindeki Temettuat Defterlerine Kaydedilen Kişilerin Mesleklerinin Sektörel Dağılımı

Tablo -8- Kilas Nahiyesindeki Kişilerin Meslekleri ve Bu Mesleği Yapan Kişi Sayısı

Tablo -9- Kilas Nahiyesindeki Arazi Çeşitleri ve Büyüklükleri

Tablo -10- Kilas Nahiyesindeki Tarla ve Bahçelerde Üretilen Ürünler ve Bu Ürünlerin Kile ve Kıyye Cinsinden Miktarları

Tablo -11- Kilas Nahiyesindeki Palamut Kurusu, Keten Mahsulü, Kendir Mahsulü, Duhan Mahsulü ve Çeltik Üretimi ve Elde Edilen Gelir

Tablo -12- Kilas Nahiyesindeki Mükelleflerin Tarlalarına Ortak Olan Kişi Sayıları ve Bu Ortaklıktan Elde Edilen Gelir

Tablo -13- Kilas Nahiyesinde Bağlı Köylerde Bulunan Hayvan Türleri, Adetleri ve Toplam Hayvan İçindeki Oranı

Tablo -14- Kilas Nahiyesindeki Büyükbaş Hayvan Türleri ve Adetleri

Tablo -15- Kilas Nahiyesindeki Küçükbaş Hayvan Türleri ve Adetleri

Tablo -16- Kilas Nahiyesindeki Yük ve Binek Hayvan Türleri ve Adetleri

Tablo -17- Kilas Nahiyesindeki Arıcılık, Arı Kovanı Adetleri, Elde Edilen Hâsılat ve Toplam Arı Kovanına Olan Yüzdesi

Tablo -18- Kilas Nahiyesinde Bağlı Köylerin Toplam Temettuatları, Toplam Öşürleri ve Toplam Vergi-yi Mahsusaları

Tablo -19- Kilas Nahiyesindeki Ürünler Bazında Öşürler

Tablo -20- Kilas Nahiyesindeki Hububat Dışı Üretimden Alınan Toplam Öşür Miktarları

Tablo -21- Kilas Nahiyesindeki Vergi Mükelleflerinin Zanaat, Kira ve Asiyab Ocağı Gelirleri

Tablo -22- Kilas Nahiyesindeki Mükelleflerinden Kendi Mülkü Dışındaki Tarlalara Ortak Olan Hane Sayıları ve Bu Ortaklıktan Elde Edilen Gelir

Tablo -23- Kilas Nahiyesindeki Kişilerin Meslekleri ve Elde Ettikleri Mesleki Gelirler

Tablo -24- Kilas Nahiyesindeki Börülce Üretim Miktarı, Börülcenin Birim Fiyatı, Üretimin Parasal Değeri, Öşür Miktarı ve Öşrün Parasal Değeri

Tablo -25- Kilas Nahiyesindeki Çavdar Üretim Miktarı, Çavdarın Birim Fiyatı, Üretimin Parasal Değeri, Öşür Miktarı ve Öşrün Parasal Değeri

Tablo -26- Kilas Nahiyesindeki Çulha Üretim Miktarı, Çulhanın Birim Fiyatı, Üretimin Parasal Değeri, Öşür Miktarı ve Öşrün Parasal Değeri

Tablo -27- Kilas Nahiyesindeki Darı Üretim Miktarı, Darının Birim Fiyatı, Üretimin Parasal Değeri, Öşür Miktarı ve Öşrün Parasal Değeri

Tablo -28- Kilas Nahiyesindeki Hınta Üretim Miktarı, Hıntanın Birim Fiyatı, Üretimin Parasal Değeri, Öşür Miktarı ve Öşrün Parasal Değeri

Tablo -29- Kilas Nahiyesindeki Ürünler Bazında Öşürler

Tablo -30- Kilas Nahiyesindeki Susam Üretim Miktarı, Susamın Birim Fiyatı, Üretimin Parasal Değeri, Öşür Miktarı ve Öşrün Parasal Değeri

Tablo -31- Kilas Nahiyesindeki Şair Üretim Miktarı, Şairin Birim Fiyatı, Üretimin Parasal Değeri, Öşür Miktarı ve Öşrün Parasal Değeri

Tablo -32- Kilas Nahiyesindeki Hububat Dışı Üretimden Alınan Toplam Öşür Miktarları

Tablo -33- Kilas Nahiyesinde Bağlı Köylerin Toplam Temettuatları, Toplam Öşürleri ve Toplam Vergi-yi Mahsusaları

Tablo -34- Defterde Kayıtlı Olduğu Şekilde Arazi Türleri ve Büyüklükleri.

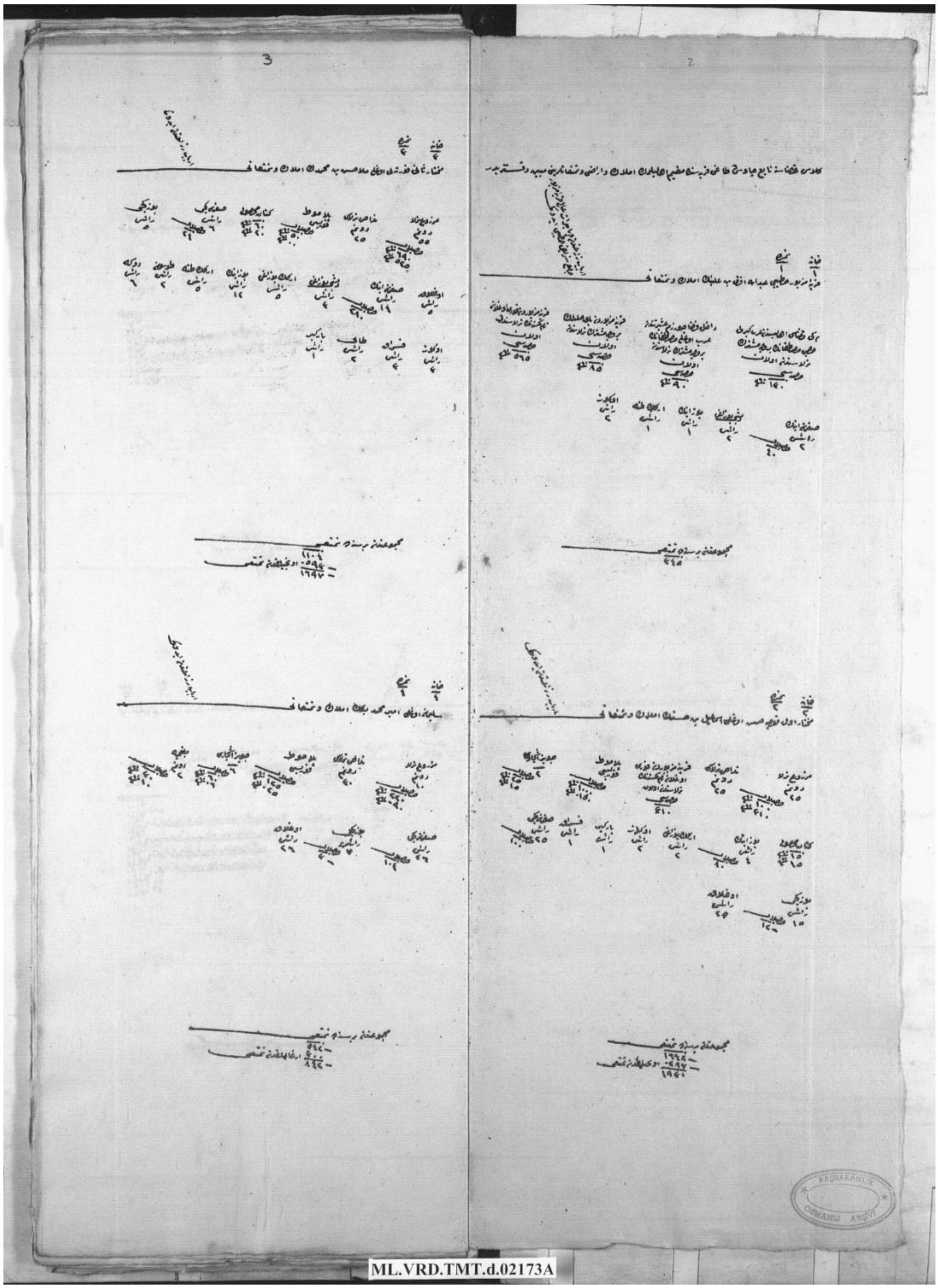

ML.VRD.TMT.d.02173A

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

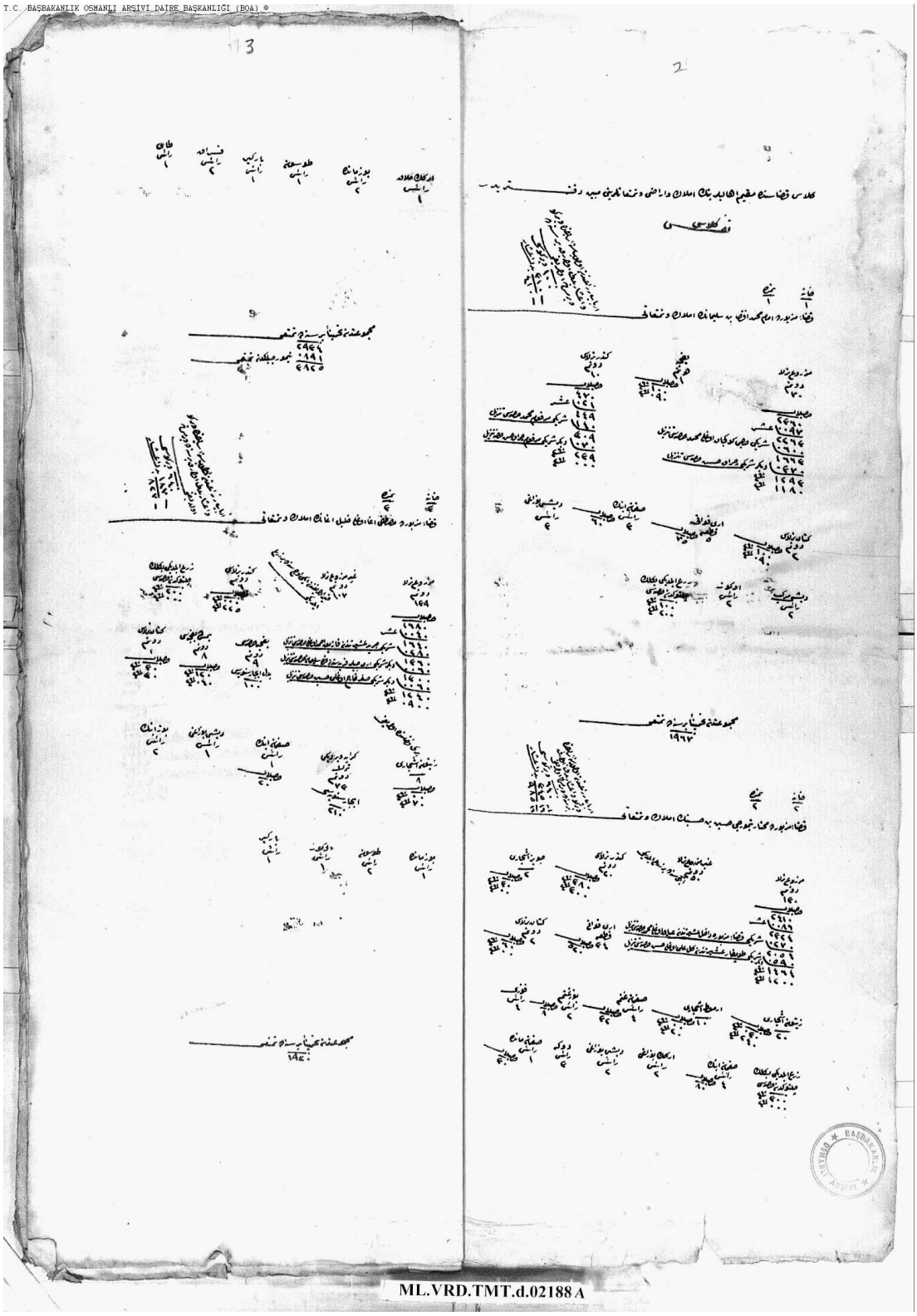

ML.VRD.TMT.d.02188 A

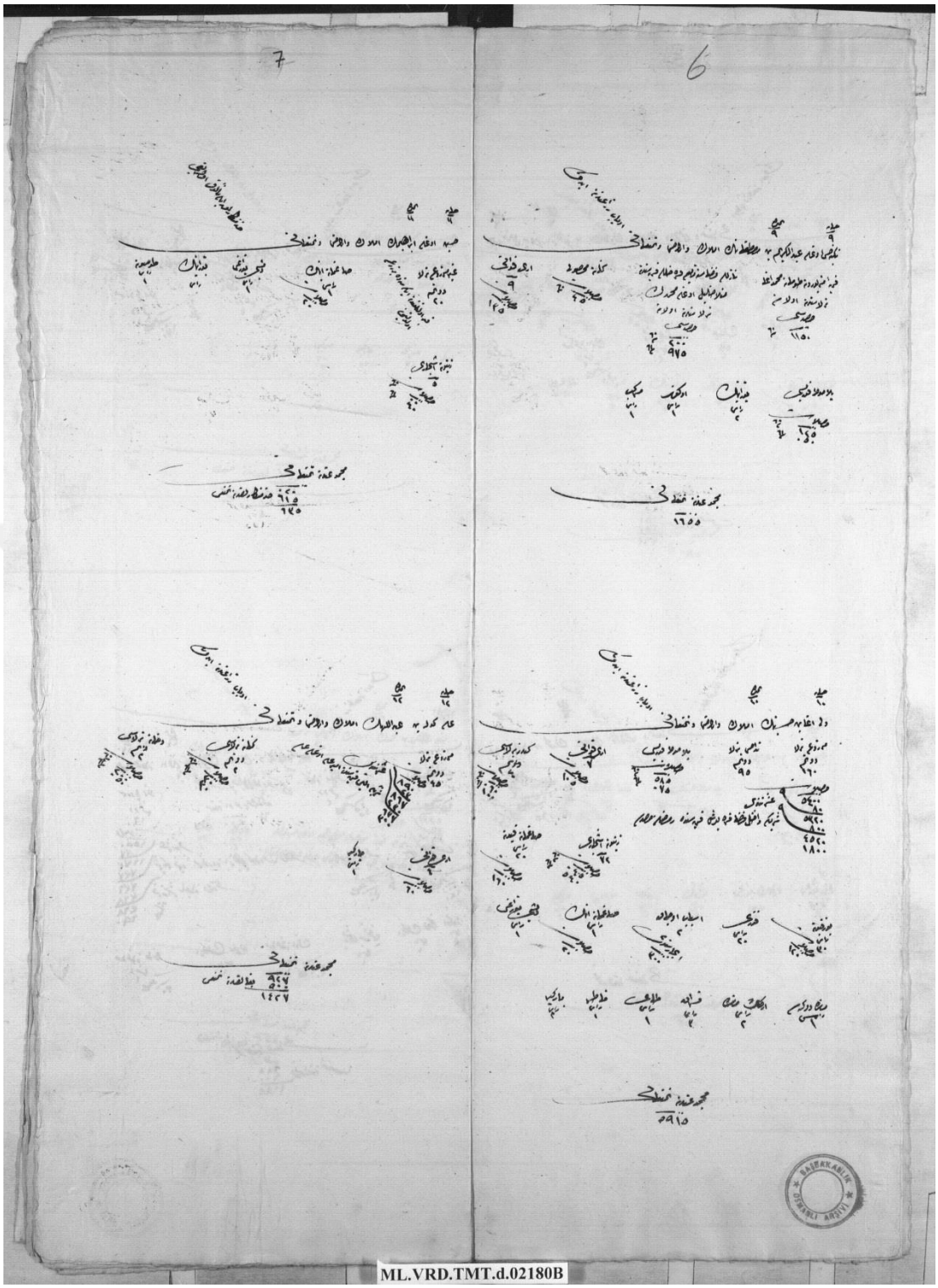

ML.VRD.TMT.d.02180B

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE

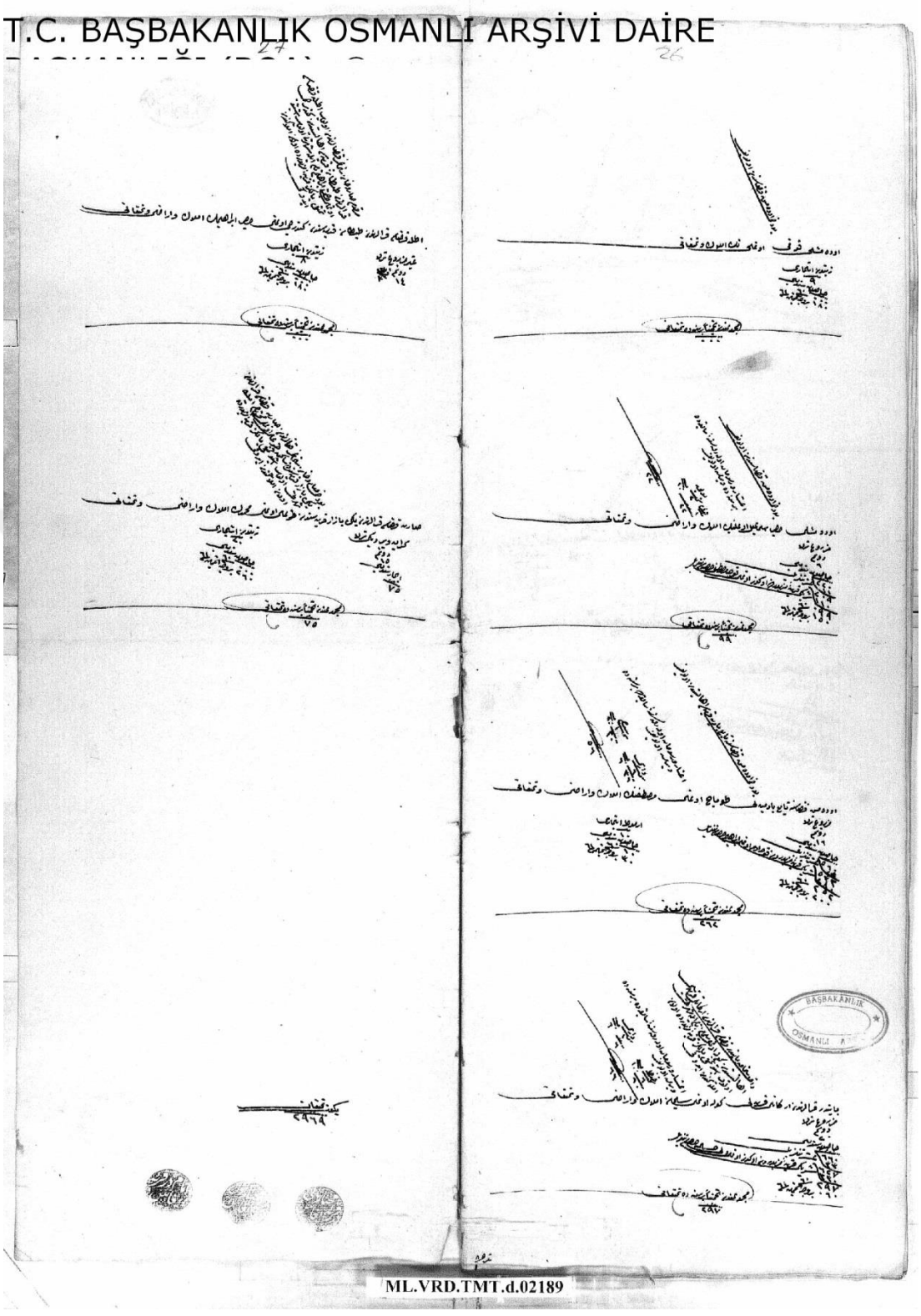

ML.VRD.TMT.d.02189

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

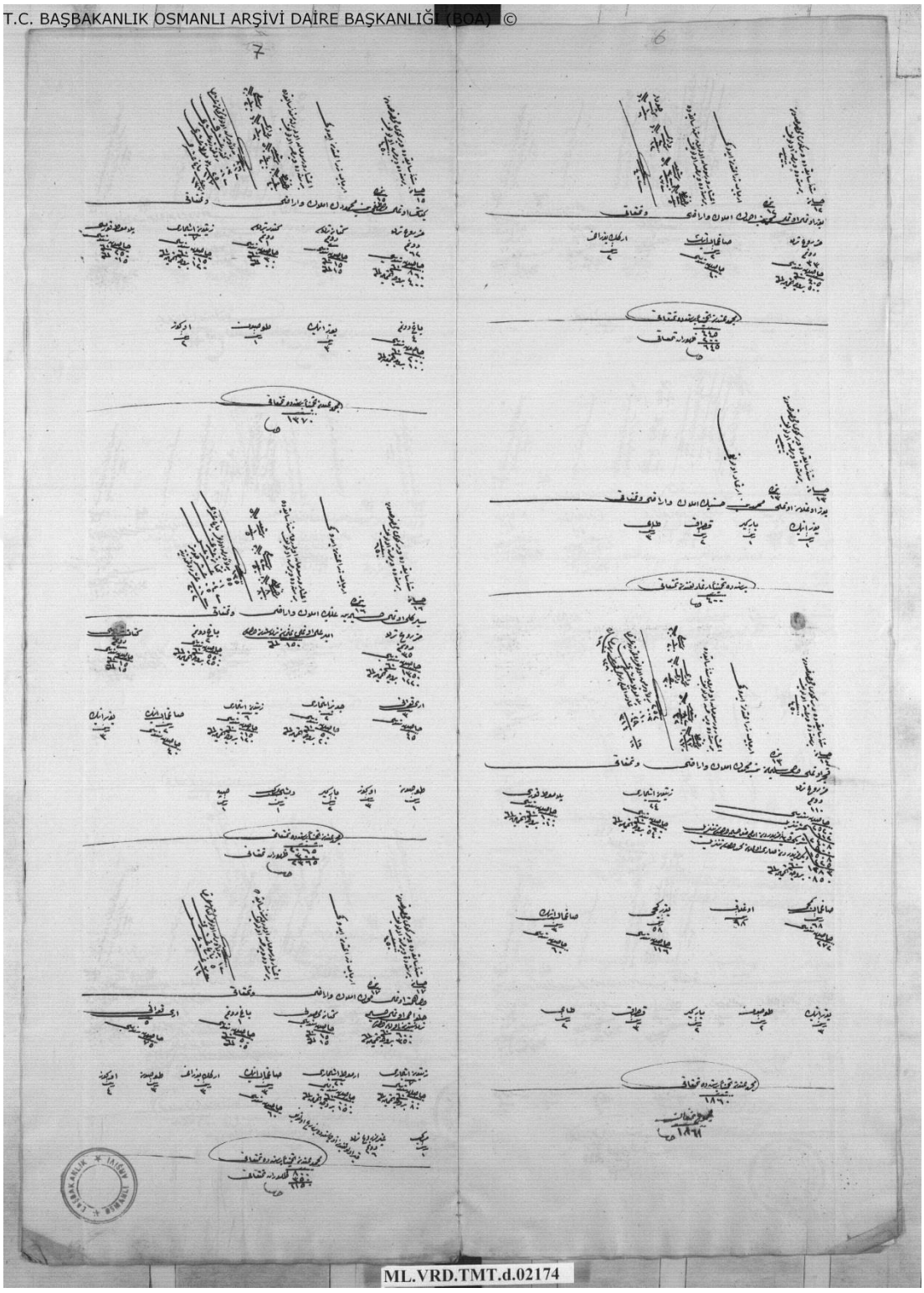

ML.VRD.TMT.d.02174